

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПЕРЕВІЗНИК Вячеслав Миколайович

УДК 351:323.4 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Перевізник В.М

Науковий керівник: Домбровська Світлана Миколаївна

доктор наук з державного управління, професор, Заслужений працівник освіти України

Харків 2021

АНОТАЦІЯ

Перевізник В.М. - Механізми розвитку гендерної політики держави
– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2021.

В дисертації здійснено обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного управління формуванням гендерної політики держави. Досягнення визначеної мети зумовило вирішення в дисертаційному дослідженні наступних завдань: було охарактеризовано етапи становлення гендерної політики держави та напрями її реалізації і систематизовано зарубіжний досвід впровадження та формування державної гендерної політики. Детально розглянуто та обґрунтовано методичні аспекти інституційного механізму державної гендерної політики, а також здійснено аналіз впровадження організаційно-правового механізму державного управління формуванням гендерної політики. Було визначено шляхи удосконалення організаційно-правового механізму державного управління формування гендерної політики, та окреслено стратегічні напрями формування державної політики у сфері гендерної рівності.

Об'єктом дослідження виступає гендерна політика держави, а предмет дослідження – механізми формування гендерної політики держави.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук.. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна

специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину.

Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі вдосконалення механізмів державного управління формуванням гендерної політики держави.

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливості висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи державного управління формуванням гендерної політики держави; ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів і механізмів державного управління формуванням гендерної політики держави; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико - концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль механізмів державного управління формуванням гендерної політики, уточнити їх функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет - ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Таким чином, у дослідженні запропоновано розв'язання актуальної проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів гендерної політики держави. Отримані у процесі дослідження результати підтверджують загальну методологію, покладену в його основу, а реалізована мета і завдання дослідження дали можливість зробити у дисертації ґрунтовні висновки.

Ключові слова: гендерна політика держави, організаційно-правовий механізм державного управління формування гендерної політики, механізми формування гендерної політики держави, інституційний механізм державної гендерної політики.

SUMMARY

Pereviznyk V.M. – Mechanisms of the state gender policy development.

– Qualifying scientific paper, as the manuscript.

Thesis for the scientific degree of a candidate of science in public administration, speciality 25.00.02 – mechanisms of public administration. – National University of Civil Defence of Ukraine. – Kharkiv, 2021.

In the thesis the substantiation of theoretical bases and development of practical recommendations on improvement the mechanisms of public administration of the state gender policy formation has been carried out. The achievement of this objective has led to the solution of the following tasks in the thesis research: the stages of gender policy formation and directions of its implementation have been characterized and the foreign experience of implementation and formation of the state gender policy have been systematized. The methodological aspects of the institutional mechanism of the state gender policy have been considered and substantiated in detail, the analysis of introduction of the organizational and legal mechanism of public administration of the gender policy formation has been carried out. The ways of improving the

organizational and legal mechanism of public administration of gender policy formation have been identified, and the strategic directions of state policy formation in the field of gender equality have been outlined.

The object of research is the state gender policy, and the subject of research is the mechanisms of the state gender policy formation.

The methodological basis of the work are general scientific research methods and special methods based on modern scientific principles of management, economics and related sciences. The research methodology is based on a systematic approach, the methodological specificity of which is determined by focusing on research and mechanisms that provide it, on highlighting the various types of connections of a complex object and bringing them into a single theoretical picture.

The author has used a number of scientific methods, in particular: hypothetical-deductive method of the thesis research methodology, which has allowed formulating a research hypothesis, to build heuristic models of improving the mechanisms of public administration of the state gender policy formation.

The deductive proof of the research hypothesis has not only confirmed the correctness of its methodology, the validity of the conclusions, but also has made it possible to put forward and verify practical recommendations for improving the object under study; structural and functional analysis, the essence of which is to identify the elements of the system of mechanisms of public administration of the state gender policy formation; a number of comparative methods that have provided an opportunity to analyze the standards and mechanisms of public administration of the state gender policy formation; statistical method that has allowed to reveal the real and exact facts of the object's under study state; prognostic method that has been used to determine more distant prospects for its development; theoretical and conceptual method that has defined the direction of research, embodied in the analysis of functions, structure and parameters of the object, and has allowed to identify, comprehend, describe and compare the role of mechanisms of public administration of the state gender policy formation, clarify

the functions in each of the subsystems, evaluate results of the managerial influence, identify prospects and mechanisms.

The information bases of the research consists of the legal and regulatory acts, the works of foreign and domestic scientists, the Internet resources, the statistical information of the State Statistics Service of Ukraine and other central executive bodies.

Thus, the research proposes a solution of the current problem of developing theoretical principles and substantiating scientific and applied recommendations for improving the mechanisms of public administration of the state gender policy. The results obtained during the research confirm the general methodology underlying it, and the realized purpose and tasks of the research made it possible to draw reasonable conclusions.

Key words: state gender policy, organizational and legal mechanism of public administration of the gender policy formation, mechanisms of state gender policy formation, institutional mechanism of the state gender policy.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Перевізник В. М. Гендерна політика в світовій політичній системі безпеки. Вісник НУЦЗУ. Серія : Державне управління. Харків, 2020. Вип. 2 (13). С. 135–148.
2. Перевізник В. М. Основні типи та напрями державної гендерної політики. Вісник НУЦЗУ. Серія : Державне управління. Харків, 2018. Вип. 1 (8). С. 484–490.
3. Перевізник В. М. Історія визначення поняття гендеру: методологічні основи інтерпретації. Вісник НУЦЗУ. Серія : Державне управління. Харків, 2018. Вип. 2 (9). С. 493–500.
4. Перевізник В. М. Передумови актуалізації гендерного ресурсу державної політики та управління на інституційному рівні. Вісник НУЦЗУ. Серія : Державне управління. Харків, 2019. Вип. 1 (10). С. 333–338.
5. Перевізник В. М. Роль і місце гендерного ресурсу в системі державної політики. Публічне управління і адміністрування в Україні : наук. журн. / Причорномор. НДІ економіки та інновацій. Одеса : ВД «Гельветика», 2021. Вип. 21. С. 19–22.

Публікації в закордонних наукових виданнях за фахом:

6. Перевізник В. М. Гендерна рівність: від зародження ідеї до зведення в загальновизнаний принцип і норму міжнародного права. *East Journal of Security Studies*. 2018. № 3. URL: <https://nuczu.edu.ua/ukr/nauka/zbirky-naukovykh-prats/east-journal-of-security-studies>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Перевізник В. М. Ресурси державної влади і управління у сфері гендерної рівності. *Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування* : матеріали Всеукр. наук.-практ.

конф. (17 жовт. 2020 р., Мелітополь). Мелітополь : Однорог Т. В., 2020. С. 83–86.

8. Перевізник В. М. Поняття гендерного ресурсу та його місце в системі державної політики. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 18–19 берез. 2020 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2020. С. 150–153.

9. Перевізник В. М. Модернізація та зростання активності гендерних питань в державній політиці. *Організаційно-правове забезпечення управлінської діяльності органів публічної влади* : матеріали круглого столу / за заг. ред. О. Копиленко, В. Воротіна ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2020. С. 97–100.

10. Перевізник В. М. Сутність, поняття, основні напрями гендерної політики держави. *Сучасний рух науки: тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, 8–9 жовт. 2020 р. Дніпро : WayScience, 2020. 410 с.

ЗМІСТ

ВСТУП	11
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	19
1.1 Гендерна політика держави :поняття, цілі, напрями	19
1.2 Гендерна дискримінація: витоки, суть, сучасний стан, наслідки	38
1.3 Реалізація гендерної політики в області подолання гендерної дискримінації	51
Висновки до першого розділу	67
РОЗДІЛ II. ОЦІНКА МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	70
2.1. Зарубіжний досвід впровадження та формування державної гендерної політики	70
2.2. Методичні аспекти інституційного механізму державної гендерної політики	87
2.3. Аналіз впровадження організаційно-правового механізму державного управління формуванням гендерної політики	101
Висновки до другого розділу	118
РОЗДІЛ III. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	124
3.1 Підходи до застосування гендерного ресурсу державної політики управління	124
3.2. Шляхи удосконалення організаційно-правового механізму державного управління формування гендерної політики	137
3.3. Стратегічні напрями формування державної політики у сфері гендерної рівності	150
Висновки до третього розділу	162
ВИСНОВКИ	166

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	170
ДОДАТКИ	192

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному українському суспільстві проблеми розвитку гендерної політики держави і залучення її в демократичний процес актуалізувалися внаслідок різноманіття політичних процесів, що відбуваються в інституціоналізації і упровадження в масову свідомість позитивних демократичних чинників і процедур. Важливим моментом стало проголошення таких цінностей, як свобода і рівноправ'я громадян, обрання найвищих органів державної влади, звернення до прав і свобод людини як до вищої цінності, створення інституту багатопартійності і ідеологічного плюралізму. У науковому відношенні гендерна політика держави впродовж декількох останніх десятиліть історії нашої країни є засобом для досягнення конкретних цілей зі зміцнення державної влади як на внутрішніх, так і на світових позиціях. Здійснення цього напряму державної діяльності чинить колосальну дію на увесь політичний процес в Україні унаслідок того, що сучасна демократія припускає розподіл влади між чоловіками і жінками. В Україні в 2018 р. була представлена «Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 рр. в Україні», що спонукала до появи у відносно короткий час низки системних документів, а саме Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей до 2021 р. (ухвалена Урядом у квітні 2018 р.), оновленого Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» тощо». Однак ефективному використанню в державній політиці і управлінні потенціалу громадян України - чоловіків і жінок - перешкоджають подвійні стандарти, існуючі в суспільстві, коли рівність прав і можливостей людей обох статей офіційно виизнається, але відкидається в повсякденних практиках, заснованих на традиційних уявленнях про ролі чоловіків і жінок в сім'ї і суспільстві. Недооцінка гендерної політики підриває основи демократичного устрою держави і суспільства, робить неефективним інститут громадянського суспільства, підриває авторитет демократичної системи цінностей, а також

викликає недовіру до процесу демократизації політичної системи в Україні. Реалізація гендерної політики стає особливо актуальною нині, коли цей напрям може стати важливим ресурсом для отримання, збереження, утримання міцних владних позицій держави і засобом модернізації суспільства.

Теоретичні підходи до класифікації та формування гендерних аспектів розроблялися Х. Бухаймом, У. Беком, Т. Майєром, Дж. Хубером, С. Уолбі, Г. Рубіном, Е. Фольратом, К. Шміттом.

Значний вклад у вивчення цінності гендерної рівності як складної багатокомпонентної категорії внесли представники вітчизняної науки, а саме: С. Айвазова, С. Кочкина, Е. Романенко, Є. Кудряшова, М. Саприкіна, О. Пархоменко-Куцевіл, С. Москаленко, А. Темкіна, І. Тукаленко.

Дослідженню процесів і механізмів державного управління формуванню рівноправної соціальної гендерної політики присвятили свої роботи: Л. Антонова, А. Антонов, Л. Воронько, С. Домбровська, Л. Гонюкова, В. Гошовська, Л. Грень, Н. Грицяк, М. Білінська, С. Мороз, В. Мороз, В. Соколов, В. Сиченко, О. Іваницька та ін.

Аналіз існуючих досліджень у вітчизняній і зарубіжній літературі показує, що, незважаючи на численність і різноманітність праць, в коло питань гендерної політики держави входять соціально-політичні умови здійснення гендерної політики : основні суб'єкти гендерної політики, їх позиції, політична участь жінок і чоловіків через політичне представництво і через участь у рамках громадянського суспільства, що дозволяє зрозуміти міру впливу їх на політику і усвідомлення своїх інтересів. Тим самим дуже важливим є вимір зв'язку між результатами гендерної політики і соціально-політичними умовами, що впливають на результати. Відповідно, досягнення високих показників гендерної політики в практиці держави є необхідною умовою стабільності розвитку демократичних інститутів, дотримання прав і свобод громадян.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0112U002587), що розробляється навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України. Конкретно дисертантом проаналізовано заходи удосконалення механізмів державного управління формуванням гендерної політики української держави. Мета і завдання роботи.

Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного управління при формуванні гендерної політики держави.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- охарактеризувати етапи становлення гендерної політики держави та напрями її реалізації;
- систематизувати зарубіжний досвід впровадження та формування державної гендерної політики;
- обґрунтувати методичні аспекти інституційного механізму державної гендерної політики;
- здійснити аналіз упровадження організаційно-правового механізму державного управління при формуванні гендерної політики;
- визначити шляхи удосконалення організаційно-правового механізму державного управління формування гендерної політики;
- окреслити стратегічні напрями формування державної політики у сфері гендерної рівності.

Об'єкт дослідження – гендерна політика держави.

Предмет дослідження – механізми формування гендерної політики держави.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на

сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук.. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження з на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину. Автором використана низка наукових методів, зокрема: гіпотетикодедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі вдосконалення механізмів державного управління формуванням гендерної політики держави. Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливість висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи державного управління формуванням гендерної політики держави; ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів і механізмів державного управління формуванням гендерної політики держави; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль механізмів державного управління формуванням гендерної політики, уточнити їх функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативноправові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет - ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та

інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтування науковоприкладних рекомендацій з удосконалення механізмів державного управління при формуванні гендерної політики держави.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

уперше:

обґрунтовано стратегічні напрями формування державної політики у сфері гендерної рівності, що засновані на інтеграції форм, методів і інструментарію державних дій в єдиний організаційно-правовий механізм, який включає нормативно-інформаційну та організаційну і забезпечує проведення для цього гендерно орієнтовану політику, спрямовану на інституціональні зміни в умовах розвитку громадянського суспільства в бік вирівнювання можливостей гендерних груп;

удосконалено:

методику оцінки інституційного механізму державної гендерної політики, яка заснована на комплексному аналізі функціонального управління і полягає в підвищенні гендерної культури і гендерної компетентності діючих державних службовців, що реалізується у рамках післядипломної освіти чиновників, як підвищення якості державного управління шляхом ефективнішого використання кадрового потенціалу державних органів через розвиток меритократичних принципів посадового просування, подолання упередженості і гендерних стереотипів у кадрових призначеннях і оцінках цілей та результатів професійної діяльності;

інструменти та напрями систематизації зарубіжного досвіду для впровадження та формування державної гендерної політики, як сукупність організаційних структур, нормативно-правової бази, форм, методів, інструментарію державної дії, через введення обов'язкової державної гендерної експертизи усіх без виключення соціально значущих планів і

проектів, сприяючих підвищенню ефективності їх використання в економічному просторі держави;

набуло подальшого розвитку:

методичні підходи до визначення етапів становлення гендерної політики держави та напрямів її реалізації в області гендерних стосунків, де гендерна політика виступає складовою частиною соціальної політики держави, знаходячись з нею в стосунках взаємовпливу і взаємозалежності, через її ефекти актуалізації соціального потенціалу гендерних груп і підвищення їх громадської активності, формуючи стосунки соціально-економічної залежності і патерналізму, вирівнювання ресурсозабезпечення груп жінок і чоловіків та звернення до соціально-конструктивістської теорії гендеру, що акцентує соціальну природу гендерної нерівності;

визначення основних критеріїв аналізу впровадження організаційноправового механізму державного управління формуванням гендерної політики, через наростання значущості традиціоналістських гендерних норм державної політики і управління, та може бути реалізований в соціальній, інформаційнокультурній і демографічній сферах життя суспільства. через його формування і застосування в державній політиці і управлінні на соціетальному і інституціональному рівнях. Практичне значення одержаних результатів.

Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі формування сучасних засад з удосконалення механізмів державного управління при формуванні гендерної політики держави.

Теоретичні розробки та практичні рекомендації стосовно систематизації зарубіжного досвіду, впровадження та формування державної гендерної політики, як сукупності організаційних структур, нормативно правової бази, форм, методів та інструментарію державної дії застосовуються

при розробці соціальних програм підтримки сім'ї, забезпечення рівних прав жінок і чоловіків на період до кінця 2021 р. в роботі Черкаської обласної ради (довідка про впровадження № 01.1-61/236 від 10.03.2020).

Практичні пропозиції автора стосовно залучення зарубіжного досвіду при впровадженні гендерної політики в навчальний процес використовується в роботі Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 114, від 10.03.2021).

Результати дисертаційного дослідження використовуються викладачами кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту НУЦЗУ при викладанні дисциплін з підготовки магістрів з публічного управління: «Управління соціальним і гуманітарним розвитком», «Державне управління в економічній сфері», та «Державна політика: аналіз та механізми впровадження» (акт про впровадження № 11 від 11.11.2020).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, мету й завдання, методичні підходи до їх вирішення, теоретичну цінність роботи та практичне значення одержаних результатів, отримані здобувачем особисто в ході дослідження. Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування», (Мелітополь, 2019), Засіданні Круглого столу: «Організаційно-правове забезпечення управлінської діяльності органів публічної влади» (Київ, 2020), Міжнародній науково-практичній інтернетконференції «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (Харків 2020 р.), XI Міжнародній науково-практичній інтернетконференції «Сучасний рух науки» (м. Дніпро, 2020 р.)

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 10 наукових працях, у тому числі 6 статей в наукових фахових виданнях, із

них 1 – стаття в зарубіжному виданні, 4 – тези конференцій. Загальний обсяг публікацій автора за темою дослідження – 3, 85 др. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 198 сторінок. Обсяг основного тексту становить 169 сторінок. Список використаних джерел включає 219 найменувань.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

ДЕРЖАВИ

1.1. Гендерна політика держави :поняття, цілі, напрями

У сучасній державноуправлінській науці і практиці все частіше став вживатися термін «гендерна державна політика». . Більше того, в програми підвищення кваліфікації управлінських кадрів, викладачів і учителів вводяться курси з вивчення не лише основ гендерних знань, методів гендерного підходу в управлінні освітніми процесами, але і гендерної політики в державі.

В останнє десятиліття поняття «гендер» стало активніше застосовуватися при вивченні політичних явищ і вже використовується як критерій для виділення політичної субкультури; як чинник, що визначає політичну участь і поведінку; як ценз для отримання виборчих прав; як умову для рекрутування політичних еліт; як змінна у ряді релігійних, національних, економічних, соціальних чинників. Але усе - таки більшість авторів навчальної літератури цієї теми не торкаються, у разі ж необхідності звернення до гендерної проблематики, використовують розпливчаті характеристики, відмінності, або «нерівності, породженою статевими відмінностями», «стереотипом поведінки, обумовленою статтю»[3, с.19].

Як цілісна категорія політичного аналізу «гендерна політика» ще не знайшла однозначного визначення. Незважаючи на значну кількість робіт в соціально-гуманітарних науках, що аналізують гендерний аспект державної політики різних країн в різних сферах, у більшості випадків дослідник розглядає ту або іншу сферу політики, застосовуючи гендерний підхід. Різне розуміння цього терміну підтверджується різним смисловим навантаженням, яким наділяють його автори досліджень, застосовуючи це поняття в

контексті своїх робіт. Такий стан справ викликає необхідність аналізу поняття «Гендерна політика» держави.

Слово «гендер» запозичував з граматики і ввів в суспільствознавчі науки Роберт Столлер в 1965 році для «пояснення видимих відмінностей особових і поведінкових характеристик чоловіків і жінок»[7] .

Поширено у відповідній літературі і розуміння гендера, що належить Енн Оуклі : «Гендер» (gender) є предметом соціокультурного дослідження, оскільки він співвіднесений з біосоціальною класифікацією статі. Таке розуміння гендера не замінює поняття біологічної статі, але останній розглядався як його сутнісно необхідна характеристика.

Деякі дослідники (Вэл Плавуд, Евелін Фокс Келлер) теоретично обґрунтовували необхідність збереження ділення на біологічну стать і гендер, інші (Мойра Гейтенс, Еліно́р Макко́би, Елізабет Гросс) наполягали на виключенні такого ділення. Певна частина учених використовує поняття «гендер», як нетотожне біологічній статі людини. Біологічна стать властива людині ще до народження, гендер же - це увесь поведінковий комплекс, характерний для чоловіків і жінок. Він може мінятися в ході історичного розвитку суспільства. В результаті диференціації понять «стать» і «гендер», відбувається перехід до нового теоретичного ракурсу, коли гендер починає розглядатися в трьох вимірах: як соціальна конструкція, як стратифікаційна категорія, як культурна метафора [11, с.90].

Серйозний вклад в уявлення про «природність» соціальних відмінностей між чоловіками і жінками був внесений роботами Маргарет Мід, першого антрополога, що підкріпив ідею про *соціальну сконструованість* стосунків статі з етнографічним матеріалом. У роботі 1935 року «Пол і темперамент» Мід писала: «...багато, якщо не усі риси особи, яких ми вважаємо чоловічими або жіночими, так само слабо пов'язані зі статтю, як той одяг, манери або головний убір, які *суспільство в цей період* пропонує кожній статі» . Такий висновок автор зробила на підставі порівняльного вивчення трьох племен Нової Гвінеї (арапеші, мундугумори і

тчамбули) дійшла висновку, що моделі поведінки чоловіків і жінок в цих трьох племенах істотно розрізняються, і, таким чином, не можна говорити про природну заданість, а лише про культурну детермінованість чоловічих і жіночих поведінкових стереотипів [12]. Нетрадиційний розподіл чоловічих і жіночих ролей був виявлений і в культурах північноамериканських племен, що дозволило говорити про суспільства з нетрадиційною системою гендерних ролей. Кристин Дельфі і Діана Леонард у своїх дослідженнях пришли до висновку, що соціальний статус проявляється як механізм формування внутрішньої статусної ієрархії і гендерної соціальної нерівності, що також підтверджує теорію про соціальну сконструованість гендера.

Друга концепція представляє гендер як *стратифікаційну категорію*. Засновником її є М.Манн, який розпочинав свої дослідницькі проекти з опису систем патріархату в аграрних суспільствах. Автор виділив три сучасні перетворення гендера і стратифікації. Перша система - це капіталізм, у рамках існування якого виникає нео-патріархат і гендерні класи, що відповідають цьому ладу. Другий варіант - система, де відбувається синтез функціонування ліберального громадянства, індивіда і нації. Третій підхід полягає в політизуванні гендерних стосунків і включення їх на національний рівень. Вибір конкретного підходу повинен виходити з державних переваг, цілей, потенціалу і можливостей реалізації в політичній практиці одного з варіантів перетворення системи, описаних автором [14].

Інший зарубіжний дослідник Дж. Хубер у рамках стратифікаційної теорії уперше зробив спробу виявити залежність екологічних умов і використання знарядь праці на формування основ гендерного стратифікаційного ділення. Таким чином, використання категорії гендера як нового виміру суспільно-політичних систем стала наступним етапом і «поворотом» в іншому осмисленні природи виникнення ієрархії і стратифікації в житті різних суспільств.

Гендерна ієрархія і стратифікація, що стосується приватної сфери:

сімейних стосунків і життя в громадах є предметом досліджень для М.Макінтош. Автор досліджував факт диференціації домашньої праці як основу для формування специфічної гендерної стратифікації. Своєрідність підходу полягає в тому, що учений досліджував сприйняття до домашньої праці і відношення до неї. Зробив відповідний висновок, що відсутність формалізованих стандартів якості, відсутність формалізованої зовнішньої оцінки, робота в ізоляції є основою гендерної ідентичності особи і своєрідною гендерною межею («gender boundary»)[19, с. 57].

Далі хотілося б відмітити, існує варіант інтерпретації гендера як культурної метафори. Роздумуючи про гендер у вказаному вимірі, Е. Фі відмічає, що вона передає відношення між духом і природою, дух - це чоловік, природа - це жінка, з огляду на те, що жіноче тіло і його функції здаються найбільш близькими до природи. У своєму дослідженні автор довела, що аналіз метафоризації гендера служить інструментом прояснення причин неефективності гендерної політики у рамках загальної державної діяльності, внаслідок чого посилюється політичний традиціоналізм.

Проте найчастіше термін «гендер» застосовується для позначення «соціального конструкта», тобто соціально детермінованих ролей, ідентичностей і сфер діяльності чоловіків і жінок, залежних не лише від біологічних статевих відмінностей, ще і від соціальної організації суспільства. Схожим сенсом наділяв це поняття П'єр Бурд'є, він визначає гендер, як «соціальну особливість статі людини на відміну від біологічної статі, соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості людини, чоловіки і жінки в усіх сферах життєдіяльності». Гендер можна розглядати як відношення приналежності, що показує приналежність до класу, групи, категорії, що відповідає одному зі значень слова «рід» в українській мові [21].

Узагальнюючи відмічене, можна констатувати, що гендер - це соціальна модель чоловіка і соціальна модель жінки, за допомогою яких розглядається становище в суспільстві обох статей в рівній мірі і не робиться

акцент на якомусь одному.

Очевидно, що слово «політичне» поєднується майже з будь-яким узагальнювальним поняттям, тому правомірність введення цього поняття не викликає сумніву. Проте наявність наукового терміну «гендерна політика» ще не означає, що воно відбиває існуючу об'єктивну реальність, що гендерні процеси стабільно проявляються в тому ступені, що можуть ініціювати створення виділеного напрямку державної політики. До певної міри подібні проблеми вже вирішуються соціально-трудовою, кадровою, регіональною, сімейною, демографічною і іншими напрямками роботи держави.

Політика не є матеріальною субстанцією, не створює нічого матеріального і результатом її є новий громадський порядок, система стосунків між людьми. Політику можна розглядати як практику, чією модальною кваліфікацією є політичне, як діяльність з досягнення суспільно значимих цілей, що включає ухвалення рішень і здійснення дій.

Наявність політичного означає, за виразом Ернста Фольрата, «амбивалентну модальність певного виду і способу для дій, інститутів, подій, осіб і так далі». Він називає три критерії «політичні»: спільність, публічність і свобода. Політичне в гендерних процесах повинно бути обумовлено, по Карлу Шмітту, високою мірою асоціації або дисоціації і готовністю групи відстоювати свої інтереси аж до війни. Гендерні проблеми можуть стати політичними, якщо вони досягнуть рівня основних політичних вузлів епохи, як це було з релігійними проблемами в Середньовіччі, економічними, — в Новий час. Згідно Хансу Буххайму, політичне є сукупністю соціальних груп, що спільно виступають, або інститутів, чіє об'єднання визначається диспозицією, що змінюється, — співвідношенням соціальних ролей і намірів в суспільстві. Політична угода представляє об'єднання, здатне спільно реагувати на ситуацію, що змінюється; але гендерна диспозиція доки ще не формує політичного союзу. Для Ульріха Бека політичне означає творчу політику, яка не культивує і не відтворює старе протистояння, витягаючи з нього засоби влади, розрізняє новий зміст,

форми і коаліції; у цьому контексті доки ще гендер не став джерелом нового змісту, форм, коаліцій. По Томасу Майєру політичне є безперервний цикл, в якому життєвий центр цивільної доброчесності робить громадську практику свободи і в цьому розумінні ще рано говорити про громадську практику свободи, викликаної гендерними процесами [22, с.162].

Невірно і протилежне твердження, що гендерної політики немає. У ній, як і в політиці, взагалі, утілюється ідея аристотелівської телеології : суть проявляється в точці найвищого розвитку об'єкту і достатньою мірою прихована і поступово проявляється у міру руху до цієї точки. Поки ж ми знаходимося на початку цього шляху, коли гендерна політика ще не проявила суті, що вимагає серйозного втручання держави, коли гендерні процеси не сколихнули суспільство, впливаючи на спільність, публічність, свободу.

Мета державної гендерної політики - досягнення фактичної гендерної рівності. Воно означає, що усі людські істоти мають свободу вибору і свободу для розвитку своїх особистих здібностей без обмежень, які накладаються на них стереотипами і традиційною *гендерною системою*. Івонн Хірдман розглядає гендерну систему як сукупність стосунків між чоловіками і жінками, що включає уявлення, неформальні і формальні правила і норми, визначені відповідно до місця, цілей і положення статі в суспільстві. На головних принципах гендерної системи будується розподіл обов'язків, трудового навантаження, доходу, доступу до економічних і інтелектуальних ресурсів і до ухвалення політичних рішень [27, с.37].

Частенько вчені, політики і феміністи не бачать різниці між гендерною і жіночою політиками, по-різному розуміють суть гендерної рівності, гендерних ролей та ін., що призводить до необхідності розібратися в різних точках зору на досліджуване поняття. Представляється, що існують три основні виміри гендерної політики.

О. А. Хасбулатова пропонує комплексний вимір державної гендерної політики, під якою вона розуміє політику, що зачіпає інтереси, потреби

чоловіків і жінок, що носять конкретно-історичний характер. (Це визначення представляється найбільш досконалим за змістом, оскільки говорити абстрактно про гендерну рівність безперспективно і малорезультативно.) Зміст і результативність державної гендерної політики визначають наступні чинники: *ідеологічний*, відбиваючий високий рівень розуміння суті гендерних питань і пануючу систему поглядів на роль чоловіка і жінки в суспільстві; *соціально-економічний*, як міру соціально-економічного розвитку суспільства; *інституціональний*, характеризуючий політичний режим і рівень розвитку демократії; *ситуаційний*, демонструючий позицію і ініціативу суб'єктів політики : владних державних структур, політичних партій, громадських рухів, населення. Визначальним елементом гендерної політики дослідниця виділяє *тип соціальної політики*, характер взаємовідносин між державою і сім'єю, що демонструють соціальне партнерство, протекціонізм або невтручання, і позицію інститутів громадянського суспільства (політичних партій, громадських рухів і жіночих організацій) [37, с.19].

Якщо Хасбулатова розмежовує такі поняття як «жіноча» державна політика і «гендерна політика держави», то деякі автори частенько ототожнюють і однаково інтерпретують їх, розглядаючи проблеми гендерної рівності. Зокрема, така спроба спостерігається у С. М. Шакирової, яка пропонує типологію гендерних політик, узявши за основу відмінності тільки один, на її погляд, ключовий аспект: «Залежно від того якою мірою політика враховує роль *жінок* в політичному, економічному і соціальному розвитку»? . Очевидно, що в якості об'єкту автором розглядається обмежена частина суспільства, безпосередньо жінки, не враховується чоловічий чинник, навіть у випадках, коли ставиться мета вирівняти статусні позиції обох статей. Білоруська дослідниця І.Р. Чікалова також односторонньо підходить до розгляду гендерної політики, враховуючи проблему дискримінації тільки однієї жіночої статі. Автором розглядається виключно питання політичної участі і представництва жінок, а також політика жіночих рухів . Не даючи конкретного визначення терміну «державна гендерна

політика», автор має на увазі під цим поняттям шляхи і динаміку входження жінок в загальнодержавні і місцеві законодавчі органи, оцінює чинники і бар'єри, що перешкоджають просуванню жінки в політику, аналізує взаємозв'язок між організацією виборчої системи і електоральними шансами жінок, а також масштаби активності жіночих організацій [36].

Хасбулатова, навпаки, окрім аналізу гендерної політики ввела і проаналізувала поняття «жіноча» державна політика, позначивши основні відмінності між ними. По-перше, об'єктом жіночої політики є жінки як частина населення, що дискримінується, об'єктом гендерної політики виступає суспільство в цілому. По-друге, суб'єктами жіночої політики виступають органи *соціальної* служби, працюючі у сфері підтримки жінок, сім'ї, дітей; суб'єктом гендерної політики є органи різних структур *державної* служби. По-третє, «жіноча» політика носить конкретний характер і спрямована на рішення практичних завдань, гендерна політика є фундаментальною стратегією, її здійснення вимагає тривалішого часу. По-четверте, органи, що займаються проблемами поліпшення положення жінок, зосереджені, як правило, в одному або декількох міністерствах; в ході реалізації гендерної політики необхідно створити спеціальні структури в кожному міністерстві з тим, щоб аналізувати вплив рішень, що приймаються, на досягнення рівності [199].

Підхід Хасбулатовой, який лежить в основі здійснення державної гендерної політики, знаходить своє місце в усіх політичних і соціальних сферах життя і торкається інтересів, як жінок, так і чоловіків. Інша позиція буде неправильною, в підтвердження можна привести роботу А. А. Темкіної, що дослідила чинники перешкоди просуванню жінки в політику, починаючи з сімейно-побутових, закінчуючи глобальнішими соціально-політичними причинами. Самою проблемною сферою представлена, на думку автора, політична, де найбільшою мірою проявляється дискримінація відносно жінок: дослідниця проаналізувала підсумки парламентських і президентських виборів. При цьому вона не враховувала факти дискримінації відносно

чоловічої частини населення, вони відсутні в її політичному аналізі [193].

Якщо подивитися в корінь проблеми *гендерної* рівності, яка порушує питання реалізації рівних прав і рівних можливостей *обох* статей однаковою мірою, то абстрагуватися від фактів дискримінації відносно чоловічої частини населення некоректно, тим паче, що в практиці української держави вони існують. Аналіз гендерної політики відносно проблеми рівності буде не повним, і відрізняться суб'єктивністю жіночої точки зору. Наприклад, Конституція України [101] гарантує кожному громадянину країни право на життя, права і свободи, передбачені статтями Конституції, не підлягають обмеженню. Проте держава має право у будь-який момент розпорядитися життям людини на власний розсуд аж до її позбавлення. Передусім, йдеться про примусовий набір в армію або безперешкодний напрям чоловіків в місця, що представляють безпосередню загрозу їх життя (маються на увазі «гарячі точки», де є озброєні конфлікти різної інтенсивності)[73].

Таким чином, державна гендерна політика має бути спрямована не на поліпшення положення жінок, а на фактичне досягнення гендерної рівності, при цьому враховуючи інтереси і можливості обох статей в рівній мірі.

«Трудовий» вимір гендерної політики, концентруючись на соціально-економічних аспектах вивчення, пропонує Т. Ю. Журженко, виходячи з розподілу праці між людьми, регулювання участі жінок у сфері громадського виробництва і соціального відтворення. Гендерну політику вона розуміє як «комплекс умов, що створюються в суспільстві дією або бездіяльністю держави і його органів, в яких жінки вимушені приймати рішення, що стосуються створення сім'ї, народження дитини, здобуття освіти, вибору форми зайнятості, поєднання домашніх обов'язків і оплачуваної праці. В даному випадку дослідниця дотримується трактування поняття в широкому розумінні, запропонованою ще Сільвією Уолбі в тому значенні гендерної політики, яка має дію на розподіл праці між людьми за допомогою нав'язування таких соціальних умов, в яких чоловіки і жінки вимушені приймати відповідні «гендерні» ролі. Пропонована авторами інше

трактування гендерної політики регламентує розподіл праці в суспільстві, де чоловіки і жінки, приймаючи «гендерні» рішення повинні враховувати обставини і умови, створені державними структурами і органами влади [62].

Антрополог Г. Рубін і соціолог Дж. Хубер прийшли до схожих, що і українська дослідниця Т. Журженко, висновків на основі гендерної стратифікації в суспільстві. Взаємообумовленість розгляду цих понять обґрунтовується авторами наступними причинами. По-перше, в економічній діяльності людини є присутнім гендерний розподіл праці, гендерні стосунки залежать від участі людини у виробництві і відтворенні. На думку авторів, жінки включені в три види діяльності: виробничу, відтворювальну (репродуктивну), а також діяльність з підтримки соціальної інтеграції у рамках локального співтовариства або соціальної групи; чоловіки, як правило, включені у виробничу і інтеграційну діяльність. При цьому оплачувана праця виробничої сфери визнається в суспільстві значимішою і дає можливість контролю над перерозподілом ресурсів, що у свою чергу забезпечує гендерну ієрархію (стратифікацію) на користь чоловічої частини населення. Соціальне відтворення традиційно входить в круг жіночих видів діяльності і пов'язане з такими наслідками як перервана зайнятість, неповний робочий день, низькооплачувана робота, що сприяє гендерній нерівності. Отже, в зміст гендерної політики входить державна політика, що має можливість змінювати гендерні моделі зайнятості і відтворювальної діяльності, включаючи державу в ці стосунки. По-друге, автори, посилаючись на проведені дослідження своїх колег С. Гала і Г. Клигмена обґрунтували, що держава конструює гендерну стратифікацію в суспільстві за допомогою впливу гендерної політики на домашній розподіл праці, доступ до найманої праці чоловіків і жінок, рівні його винагороди і захисту, доступ до соціальних посібників [55, с.89].

У окремих сферах громадського життя є гендерна ієрархія. Так, в деяких галузях промисловості і сільського господарства встановлені різні норми вироблення на чоловіків і жінок; у спорті жорстко розмежована

чоловіча і жіноча участь в змаганнях, порушення цієї «нерівності» приводить до серйозних моральних і юридичних наслідків.

Таким чином, в область компетенції гендерної політики окрім досягнення відповідної рівності в усіх сферах життєдіяльності має бути включене створення, регулювання і контроль основ гендерної ієрархії в суспільстві.

Соціально-ролевий вимір гендерної політики провела С. Г. Айвазова. У особовому плані (на мікрорівні), на думку автора, існує психологічний дискомфорт, що зрештою призводить до появи невизначеності життєвих орієнтирів, особливо у жінок. На рівні суспільства і держави (на макрорівні) у жінок виникає конфлікт внутрішньоособових ролей, внаслідок чого неминуча низька мотивація до цивільної участі, а також нестійкість сприйняття і навіть ілюзорність уявлень про існування справжніх демократичних інститутів. На думку автора, *гендерна політика* держави має бути спрямована на усунення конфліктів ролей на макро і мікрорівнях влади, на ліквідацію протиріч між *традиціоналізмом* і ознаками цілком сучасних підходів до вирішення проблеми гендерної рівності. Під сучасним рішенням проблеми гендерної рівності маємо на увазі прийняття ряду важливих законодавчих заходів, які були розроблені відповідно до кращих світових стандартів. У рамках гендерної політики в Конституції України[102] були включені норми гендерного рівноправ'я, в 90-і роки з'явилися ряд правових документів, що стосуються державної політики відносно жінок, а також був розроблений «Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки», у 2005 р. було прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [82]. Проте в процесі безпосередньої реалізації намічених планів проявився *традиціоналізм* державної влади. Практично усі прийняті правові документи мали суто декларативний характер - вони не передбачали ні фінансових, ні організаційних ресурсів. Показовий той факт, що з державного бюджету не фінансувалися

«Національний план по поліпшенню положення жінок», проте, жіноча частина суспільства не обурилася.

Деякі вкладають в поняття гендерної політики суто політично-рольовий аспект, виділяючи в якості пріоритетного напрямку лише досягнення гендерної рівності в політичній сфері. Зокрема, в Законі України «Про державне забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок»[82] в ст. 1 закону прописано, що «гендерна політика» - затвердження (впровадження) партнерства у визначенні і здійсненні цілей, завдань, і методів їх досягнення в діяльності політичних структур - держави, політичних партій, суспільно-політичних об'єднань.

Абсолютно новаторським підходом до аналізу суті гендерної політики є «демократичний» вимір». Виникнення нового підходу зв'язане з розвитком демократії у багатьох сучасних державах, її інститутів, механізмів і процедур, включаючи процедуру виборів, модернізацію нормативної бази у бік гендерного ухилу.

Вивчення фактичних результатів гендерної політики зобов'язує виходити з аналізу демократії. Це дає можливість, по-перше, продемонструвати спільність здійснюваних державою і громадянським суспільством способів впорядкування і регулювання дій різних соціальних груп, що беруть участь в політиці; по-друге, виявити механізми, що виконують інтеграційну функцію і забезпечують управління діями учасників політики з боку держави і громадянського суспільства. Ці механізми через соціалізацію і засвоєння індивідами норм і цінностей, прийнятих в цій суспільно-політичній системі, а також через законодавчі норми і розвиток прав покликані впливати на учасників політики так, щоб спрямованість і характер обраних ними дій сприяли розвитку демократичної системи[88].

Сучасні вітчизняні політологи, розробляючи уявлення про рух до демократії, мають на увазі під нею:

- організацію легальної, такої, що спирається на закони і підконтрольної суспільству, влади. Вона працює на основі понять і

прийнятих суспільством принципів, має ясні цілі і здатна сприяти реалізації загальних інтересів. Людина тут має набір засобів впливу на державу (участь у виборах, критика, самоврядування, вплив на ухвалення законів і багато інших форм, які зовсім відсутні в тоталітарних і авторитарних режимах), держава ж спирається на реальну підтримку громадян, активно використовує їх пропозиції, дії, участь для забезпечення успішного функціонування і розвитку своїх інститутів ;

-вид політичного режиму, для якого характерні плюралізм, багатопартійність, розділення влади, децентралізація влади, гласність, свобода слова, друку і т.д - одну з форм політичної самоорганізації суспільства. Комплекс інститутів і організацій, структура і функціонування яких ґрунтуються на ліберально-демократичних, світоглядних і ціннісних постулатах, нормах, установках, складає політичну систему демократії.

- таку орієнтацію діяльності інститутів влади, яка запобігає використанню виборів і інших демократичних процедур для створення політичних переваг окремим соціальним групам населення або силам, зацікавленим в зламі демократичних порядків. Наявність подібних ідейних підстав функціонування державних інститутів цементує усю будівлю демократії, дозволяє характеризувати її як особливий тип політичної системи, що має якісні (на відміну від тоталітаризму і авторитаризму) відмінності в організації влади і виконанні необхідних громадських функцій[93].

Проте найбільш відповідним для аналізу гендерної політики видається визначення демократії як «рівність здатності» громадян - чоловіків і жінок - «діяти» спільно в цілях гуртожитку. «Це визначення демократії спирається на положення Х. Арендт про політичну раціональність як необхідність і здатність створювати в реальності неможливе, «класти початок новому». Якщо рівне право брати участь в суспільно-політичному житті перебувають чоловіками і жінками на підставі демократичної системи цінностей, то можливості скористатися цим правом реалізуються за допомогою

формування цілеспрямованої, раціональної гендерної політики держави [100].

На основі цих визначень можна зробити висновок, що з демократизацією суспільства здійснюється не лише процес розширення участі населення в управлінні громадськими справами, підконтрольність політичної влади і її відповідальності перед суспільством, але і одночасно відбувається збагачення самого характеру і змісту гендерної політики держави. Саме цей напрям державної діяльності показує реальну ситуацію виключення людей з процесу ухвалення рішень відносно їх власного життя. Гендерна політика виявляє міру конфронтації в політичній сфері і рівень апатичності до політики, що примушує визнати моральний характер демократії нестійким, що у свою чергу призводить до необхідності постійної оцінки інститутів, практики соціальних стосунків з точки зору їх відповідності і мети вільного, розумного і гармонійного розвитку людей.

У зв'язку з цією характеристикою демократії і процесу демократизації заслуговують на увагу міркування сучасного американського політолога Дж. Дж. Стура, що виступив з претензіями до авторів, що використовують модель вивчення демократії як форми правління, особливого типу соціальної організації або системи рішень (Д. Труману, В. А. Кельзо, Р. Далю, Й. Мансбриджу). Згідно з їх підходом, рішення вважається демократичним в тій мірі, в якій воно утілює в собі артикульовані переваги більшості і є результатом процесу, у рамках якого були в рівній мірі задіяні, обнародовані, обговорені, зіставлені і враховані волевиявлення усіх [115, с.98]. Демократія, таким чином, є одночасно і змагальна система, що забезпечує чесну конкуренцію інтересів і супротивних цілей, і система інституціональної організації громадського обговорення, покликана виробляти і просувати загальні інтереси і колективні цілі. Р. Даль виділив критерії досконалого демократичного процесу: наявність інституту виборів; рівність при голосуванні; рівне і засноване на інформації розуміння проблем, що стоять; ефективна участь в процесі ухвалення рішень на усіх його етапах; дійсний

контроль, як за виробленням порядку денного, так і за делегування влади Під цією точкою зору політологи розглядали, що процес демократизації безпосередньо залежить від створення інституціональної структури, у рамках якої громадяни реалізують політичні і соціально-економічні права.

В той же час в політичній науці, помічає Дж. Дж. Стур, була присутньою і інше, ширше трактування демократії як способу життя, як сукупності способів встановлення політичних стосунків. З точки зору *індивіда*, ідея демократії полягає в його праві брати участь - у міру здібностей - у формуванні і напрямі діяльності груп, до яких він належить, а також розділяти - за потреби - що відстоюються цими групами цінності. З *точки зору групи*, ідея демократії вимагає вивільнення прихованих можливостей членів групи в гармонійній відповідності із загальними інтересами і благами. ... Вона є ідея життя в суспільстві як такому. . Ідею демократії утворює ясне усвідомлення (природи) громадського життя в усіх її проявах. Тут демократія представлена в залежній не лише від політичних інститутів, але і від установок людей і вимірюється своєю дією на їх життя. Це вказує на необхідність вивчення кожного аспекту людської активності, щоб оцінити його дію на вивільнення, зміцнення і реалізацію прихованих можливостей, закладених в людській природі [117].

Тим самим, складається необхідність в стратегічному плані зосередити увагу на створенні освітньо-просвітницької функції гендерної політики держави з метою формування представлень громадян про демократичну систему цінностей.

Таким чином, як відмічає Стур Дж.Дж., в такому варіанті демократія з'являється просто як «специфічний вид освіти, особливий освітній принцип, міра освіти і відповідна політика» [213].

Трохи в іншому теоретичному ракурсі суть гендерної політики інтерпретувала І.Н. Тартаковська. Для неї гендерна політика інтерпретується як «система волевиявлень обох — жінок і чоловіків — в громадянському суспільстві як рівних в правах і можливостях, які законодавчо закріплені і

реально забезпечені в усвідомленні політико-правових принципів, діях, будівництві громадських і державних структур з урахуванням гендерних інтересів і потреб». По авторові, метою гендерної політики є партнерство чоловіків і жінок саме в політичній сфері, що у свою чергу є джерелом повнішої і представницької демократії, в результаті якої створюються реальні можливості обліку багатополюсних інтересів в суспільстві. Тартаковська посилається на Європейську Спільноту, яка визнає гендерну політику важливою складовою частиною демократії, тому досягнення гендерної рівності в політиці є одним з пріоритетних завдань ЄС [200]. Гендерна політика, за Тартаковською, полягає в досягненні паритетної демократії, що забезпечує рівний доступ до влади і управління, однакова участь в ухваленні рішень чоловіків і жінок. В якості суб'єкта гендерної політики автором позначені не структури і органи державної влади, а соціальні групи і їх учасники, що мають рівні можливості просувати свої інтереси в процесі ухвалення важливих політичних рішень. Подібне ототожнення ініціаторів політики з групами викликане ототожненням таких понять, як гендерна політика і гендерна демократія, принципи здійснення яких, а також цілі і завдання, на думку Тартаковської, повинні повністю співпадати.

Інша вітчизняна дослідниця Шведова Н.А. у своїх роботах структурувала принципи паритетної демократії, де принцип дотримання рівності займає центральне місце. Роботи вказаного автора, присвячені в основному, аналізу розвитку гендерної політики в країнах «Стала демократії», де розвинене розуміння необхідності реалізації державної політики в області подолання дискримінації. На думку автора, для затвердження істинної демократичної системи цінностей потрібна, по-перше, наявність рівних прав і можливостей для участі в політиці усіх громадян, незалежно від їх статі. По-друге, паритетне представництво жінок у виборних і призначених позиціях влади як чинника досягнення справедливості і рівності. А головне привнесення жінками нових елементів в політичну систему, завдяки здійсненню гендерної політики [190].

С. Г. Айвазова провела ряд досліджень, присвячених аналізу політичній практиці і нормативній базі України, де відмічала, що гендерна політика використовується керівництвом нашої країни в якості одного з необхідних напрямів загальної державної діяльності, з метою досягнення високого політико-правового статусу на світовому рівні і прагнення стати загальновизнаною демократичною державою. Про це свідчить ряд ухвалених національних законів, підписаних міжнародних угод і створення спеціальних державних структур, на яких покладена функція реалізації гендерної політики [7].

Наступний вимір гендерної політики хотілося б позначити як «інституціональний». У світовій практиці підтверджено, що важливу роль в процесі реалізації гендерної політики грає *державна і її структури*, що забезпечують прийняття відповідних законодавчих актів, проведення спеціальних програм, виділення фінансових коштів і адміністративних ресурсів для реалізації цілей і напрямів державної політики в області подолання дискримінації.

Далі хотілося б відмітити, що окрім основних вимірів гендерної політики слід зазначити спроби змішати її з близькими явищами. Деякі учені абсолютизують важливу складову (гендерна рівність) в гендерній політиці. Так, О. А. Вороніна вкладає однакове смислове навантаження в такі поняття як «політика з поліпшення положення жінок» і «політика гендерної рівності». (Автор вказує «надзвичайно важливу позитивну роль» «ефективної державної політики з поліпшення положення жінок *або* гендерній рівності у будь-якій країні».) Її позиція може пояснюватися посиланням на офіційний документ - «Пекінську Декларацію», - де поняття «Рівноправ'я жінок з чоловіками» розуміється як «підтягування» жінок до чоловічого статусу [162]. Крім того, проаналізувавши деякі сфери громадського життя, дослідниця робить висновок, що на практиці існує нерівний розподіл обов'язків, трудового навантаження, доходу, доступу до економічних і інтелектуальних ресурсів і до прийняття політичних рішень; більшою мірою

дискримінація торкається жіночої частини населення. Вище вже було відмічено, що абсолютна рівність соціально-біологічно неможлива і не потрібна для самого суспільства. Отже, пріоритетним напрямом гендерної політики держави має бути усунення дискримінації відносно жінок і зрештою створення *балансу гендерних стосунків* в суспільстві.

Підтвердженням цього твердження є положення «Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації відносно жінок» ООН. Міжнародний документ кваліфікує поняття дискримінації, коли відмінність положення чоловіків і жінок стає настільки важливою, що виступає причиною порушення прав [103]. Конвенція відмічає, що у рамках гендерної політики «прийняття державами... тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками і жінками, не вважається дискримінаційним, проте воно аж ніяк не повинне спричиняти за собою збереження нерівноправних або диференційованих стандартів; ці заходи мають бути скасовані, коли будуть досягнуті цілі рівності можливостей і рівноправного відношення». Конвенція допускає прийняття державами-учасниками спеціальних заходів у вигляді «позитивної» дискримінації або квотування, спрямованих на поліпшення положення жінок і не вважає їх дискримінаційними по відношенню до чоловіків.

Гендерна політика держави повинна закладати в усіх сферах такі норми і стандарти, рамки і напрями розвитку, обмеження і свободи, які дозволять сформувати нові громадські стосунки, в максимальному ступені що забезпечують гендерну рівність. За своєю природою ця рівність не абсолютна, сенс його полягає в можливості вибору для розвитку чоловіками і жінками своїх особистих здібностей при виконанні різних гендерних ролей. Гендерній рівності перешкоджають стереотипи і система конкретно-історичних стосунків, представлень, правил, прийнятих в цьому суспільстві в умовах певного способу виробництва. Фактична гендерна рівність може бути пов'язана і з деякою юридичною, соціальною або психологічною нерівністю. Наприклад, така ситуація може виникнути, якщо встане політичне завдання

вирівнювання чисельності чоловіків і жінок репродуктивного віку для вирішення гендерного конфлікту. Гендерна рівність неминуче призводить до гендерної ієрархії, що повинне змінити громадську значущість, міру винагороди, рівень престижу деяких професій і занять. Так, виховання і навчання чужих дітей в дитячому саду, школі доки оцінюється державою як оплачувана і суспільно корисна робота, а домашнє виховання своїх дітей як приватна справа, що фінансується сімейним бюджетом. Зрештою гендерна політика повинна привести до балансу гендерних стосунків в суспільстві. При цьому «жіноча» політика держави буде складовою частиною гендерної політики [111, с.67].

Також з'ясувалося, що в круг питань гендерної політики входять політичні умови здійснення гендерної політики : основні суб'єкти гендерної політики, їх позиції, політична участь жінок і чоловіків через політичне представництво і через участь у рамках громадянського суспільства, що дозволяють зрозуміти міру впливу їх на політику і усвідомлення своїх інтересів.

Один з підсумків проведеного аналізу полягає в тому, що більшість авторів асоціюють гендерну політику з державною діяльністю, об'єктом якої в основному є жінки. Дослідники найчастіше посилаються на жіночий досвід і відповідні приклади, що зрештою призводить до виявлення дискримінації тільки по відношенню до представниць слабкої статі.

Поясненням також може стати виявлення різного розуміння авторами категорій «жіноча» і «гендерна» політика. На мій погляд, стратегія першої покликана не замінювати, а доповнювати традиційну гендерну політику держави, зачіпаючи інтереси жінок як специфічної соціально-демографічної групи населення. Обидва підходи можуть існувати паралельно, поки в суспільстві не почне складатися сприятлива громадська думка відносно рівності.

Гендер - це соціальна модель чоловіка і соціальна модель жінки, за допомогою яких розглядається становище в суспільстві обох в рівній мірі і

не робиться акцент на якомусь одному [115, с.79].

Таким чином, як би по-різному не трактувалося поняття «Державна гендерна політика», можна зробити висновок, що цей напрям державної політики є діяльністю органів державної влади, спрямованою на досягнення гендерної рівності громадян в усіх сферах громадського життя. У свою чергу, здійснення гендерної політики є одним з головних трендів досягнення демократії.

1.2. Гендерна дискримінація: витоки, суть, сучасний стан, наслідки

Гендерна рівність припускає рівні громадянські права чоловіків і жінок: виключення дискримінації в економіці, у сфері праці, в управлінні, в суспільно-політичному житті, в сім'ї; забезпечення рівних можливостей, що дозволяють реалізувати ці права.

Конвенція ООН «Про ліквідацію дискримінації відносно жінок» [180], визначає дискримінацію таким чином: «будь-яка відмінність або обмеження за ознакою статі, яке спрямоване на послаблення або зводить нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їх сімейного стану, на основі рівноправ'я чоловіків і жінок, прав людини і основних свобод в політичній, економічній, соціальній і культурній, громадянській або іншій області».

Іншими словами, «відмінність» як така не інтерпретується як перешкоду для рівності прав. Відповідно до тексту Конвенції, з політико-правової точки зору «відмінність» стає важливою, коли воно виступає причиною порушення прав - і це кваліфікується як дискримінація.

Теоретичні підходи до аналізу і пояснення гендерних «відмінностей» присвячені роботи багатьох зарубіжних і вітчизняних учених, які у своїх дослідженнях з різних теоретичних ракурсів намагалися виявити витоки,

природу і суть феномену гендерної дискримінації.

У політичній науці слід виділити 2 етапи в розумінні суті цього явища у рамках, яких утворилося декілька напрямів аналізу категорії, що цікавить нас.

Перший етап можна позначити як період осмислення соціально-політичної ролі чоловіків і жінок, дихотомії приватного і публічного, принципу маскулинності і фемінності, при цьому, не впроваджуючи в політичний аналіз гендерну термінологію. Хронологічні рамки історичного етапу, включають період, починаючи з представлень античної політико-філософської думки до середини 20 віків. Осмислення проблеми гендерної дискримінації була на рівні сприйняття різного призначення чоловіків і жінок в суспільно-політичній сфері.

Більшість мислителів, від античності до Нового часу, вважали, що положення жінки обумовлене її біологічною природою, і, вживаючи поняття «людина», мали на увазі «чоловік». Сучасні дослідники зв'язують підпорядковане положення жінки в політиці з гендерним розподілом праці, початок якому належало в період переходу від полювання і збирання, що припускали рівні частки чоловіка і жінки в господарстві, до землеробства і скотарства, що посилили роль чоловіка і закріпили стереотипи «чоловіка-добувача» і «жінки - хранительки вогнища» [166, с.75].

Відомим фактом залишається те, що більшість древніх культур відносяться до патріархальних, в яких чоловік займав пануюче положення в сім'ї, роді, державі.

У зв'язку з цим актуальним ставати дослідження поглядів мислителів і діячів різних історичних епох про соціально-політичну роль жінки і чоловіка, починаючи з античності і закінчуючи сучасністю, епохою фемінізму, коли жінки почали відстоювати рівні з чоловіками соціальні, економічні і політичні права.

Необхідність розгляду витоків і суті феномену «гендерної дискримінації» в аспекті політико-філософської думки обумовлена тим, що

уявлення, що склалося віками, про призначення і роль жінки стало настільки загальноприйнятим, що навіть в наші дні чуються його відгомони немов, за словами М. Фуко, «проказа і прокажені зникли, але залишилася сама структура».

Вивчити різні аспекти боротьби проти застарілих уявлень про роль і призначення жінки неможливо без урахування попереднього досвіду, адже сама ідея про рівність чоловіка і жінки виникла ще задовго до появи фемінізму. Але тоді суспільство не було готове до таких радикальних ідей [155].

«Непомітність» жінок в соціально-політичній і економічній сферах багато фахівців і дослідники пояснювали історичними традиціями західної політичної теорії, що виправдовували виключення жінок з громадського життя.

До появи такого потужного і впливового жіночого руху - фемінізму - в кінці 18 століття, коли розгорнулася політична боротьба проти системи цінностей, що склалася повіками, попередній період можна розділити на 3 етапи, упродовж яких відбувалася еволюція поглядів мислителів на роль і призначення жінки і чоловіка, їх різну соціально-політичну значущість в громадській сфері.

Перший етап можна позначити як *Античний період*, у рамках якого жінкам приписувалося певне коло обов'язків тільки у рамках «приватної» сфери : зміст будинку, виховання дітей, відповідальність по відході за престарілими і хворими членами сім'ї. У цей період цю думку пропагували і розділяли різні політичні теоретики того часу.

Одним з відомих мислителів, який освітлював питання про можливість жінки брати участь в політичному житті країни, був Платон. Спочатку Платон висунув ідею рівної участі жінок і чоловіків в громадських справах, викладену в книзі «Держава» . Проте була умова - дія рівноправ'я поширювалася тільки на жінок вищого класу. У пізнішій роботі «Закони», Платон повністю виключив жінок з політичного життя країни. Остання

точка зору мислителя була домінуючою, у рамках якої жінка і політика сприймалися як поняття несумісні [147].

Грек Піфагор упевнено заявляв: «Існує позитивний принцип, який створив порядок, світло, чоловіка, і негативний принцип, який створив хаос, сутінки і жінку».

Аналіз текстів Арістотеля представляє його думки, як «класичний мізогінізм», тобто ненависть до жінок. Він говорив: «Жіночий характер страждає від природної неповноцінності... жінка є тільки матеріал, принцип руху забезпечений іншим, чоловічим началом, кращим, божественним».

На думку Арістотеля, жіноча біологічна стать є деяка *дефективність* чоловічої біологічної статі, незавершений варіант чоловічої біології. Участь жінок, які за своїми якостями цілком могли б займатися політикою, неприпустимо. Природний порядок пропонує, що вищий повинен правити нижчим. У Арістотеля проявляється позиція класичного мізогінізма - ненависного відношення до жінок. Такий підхід в ту історичну епоху не залишав жінкам можливостей вийти з тіні чоловіків і претендувати на рівні права і рівні можливості у сферах громадського життя.

Політико-правові навчання мислителів Древнього Риму мали багато спільного з політичними навчаннями античної Греції. Проте питання, що стосуються ролі, призначення жінок, їх участі в становленні держави відсутні політичному аналізу римських теоретиків [148].

Феміністки, що зосередили увагу на «явно застарілих, або відверто елементах» женоненависництва класичних текстів, засудили «сексизм політичної теорії» і оголосили її «повністю неспроможною. Навіть ті політологи, які не заперечували традиційних канонів, визнали, що класичні теоретики мало що могли запропонувати для політичного аналізу про роль і участь жінки в політиці. На думку С. Оукін, представниці феміністських поглядів, проблема частково полягала в тому, що класичні теоретики натуралістично уявляли собі сім'ю і місце жінок в ній. Вони розглядали жінок з чисто функціональної точки зору, звертаючись до жіночої статі,

ставили питання так – «Для чого існують жінки?» [148, с.69].

Вищевикладене дає можливість завершити розгляд першого історичного етапу, де жінки зображалися істотами не цілком олюдненими, недостатньо політизованими. Їм приписували відсутність почуття справедливості і розсудливості, вони вважалися позбавленими якостей, обов'язкових для активної участі в житті громадянського суспільства. Таким чином, жінки були позбавлені соціально-політичних прав і виключені з громадських сфер життя.

Наступний етап - *Середньовічний період*, який цікавий тим, що з'явилися перші передумови поширення ідей рівності в соціально-економічній сфері. В період середньовіччя відбувався процес розхитування станової організації феодального суспільства в умовах зародження буржуазних стосунків, яке спричинило залучення жінок до роботи по найму і перетворення їх у власниць своїх робочих рук [151].

Паралельно відбувався процес секуляризації суспільної свідомості, тобто зниження ролі релігії в житті суспільства. Обґрунтуємо вплив цих передумов на зміни, що сталися у свідомості суспільства про роль і призначення жінки.

У середньовіччі довгий час існувала біблійська концепція гріховності, в основі якої лежить ідея природної підлеглості дружини своєму чоловікові. Чоловік грає в сім'ї роль, порівнянну з роллю Христа в суспільстві. Природна передпризначеність жінок до дітородіння і підпорядкування чоловікові, могла зруйнувати увесь устрій суспільства і саме життя, якби жінки взяли участь в політиці. Вищевикладена концепція закладала основу ідеї «небезпеки» залучення жінок в політику.

Згідно з даними досліджень з історії фемінізму в кінці 13-14 століття утворилася плеяда жінок-єретичок в країнах Європи, що оголосили про своє право по-іншому інтерпретувати Навчання Христа. Образ Христа в суспільстві розумівся ними як божественна суть, що не мала статі, і навіть сприймалася швидше як жінка, ніж чоловік. Особлива інтерпретація

божественної концепції заклала основу переосмислення соціально-економічної ролі жінки в суспільстві [146].

Відома в цей період стала письменниця Кристина Пізанська - автор *Книги про Град Жіночий*. У 1405 вона описала в ній ідеальний місто-притулок усіх гідних жінок, що відчують гніт і несправедливість по відношенню до них навколишніх чоловіків і суспільства. У цьому місті-притулку жінки мали можливість брати участь в політичному житті країни, займатися законотворчою діяльністю, бути вільними і рівними.

Таким чином, ідеї середньовічного періоду можна позначити як перший виток політичної думки, спрямований у бік визнання рівноправ'я чоловіків і жінок. У цей період вдалося закласти основу доктрини «універсальності» індивідуальних свобод і рівності, а згодом приєднати жінок до категорії громадян [100, с.298].

Далі ідея розвивалася, і з'явилися перші спроби зрівняти чоловіків і жінок в соціальних і політичних правах в період Нового часу - 3 етап в осмисленні соціально-політичної ролі жінки.

У 16 столітті Агриппа у своїй «Декламації про благородство і перевагу жіночої статі над чоловічим» виразив ідею про те, що дане від народження право на свободу є невід'ємне право і чоловіків, і жінок. Такою заявою автор підкреслив думку універсальності рівних соціально-політичних прав для обох статей ще з моменту народження. Проте винятковість поглядів Агриппи залишилася непоміченою в той історичний період.

До яскравих проявів протесту проти пригноблення і дискримінації жінок в період Нового часу стала творчість французького філософа Пулена де ля Бару. У 1673 році у своєму есе «Про рівність обох статей» обґрунтував тезу, що нерівноправне положення жінки є результат підпорядкування її грубій чоловічій силі, а зовсім не «припис природи». Це була аргументована відповідь на суперечки політичних мислителів про становище жінки в суспільстві, її праві визначати себе як самостійну особу в усіх сферах громадського життя, у тому числі, і в політичній [97].

Звільнення від вантажу патріархальних звичаїв і порядків починається в епоху пізнього Середньовіччя. Цей процес співпадає з процесом індивідуалізації людини, його відділення від роду, співтовариства, общини. Виникає новий індивід, з власною самосвідомістю. Становлення жіночої особи, її емансипація - обов'язкова частина цього процесу.

Відомий представник ліберальної думки XVIII століття Т. Гоббс визнавав, що однакова людська природа властива і жінкам і чоловікам. Теорія Гоббса будується на передумові, що жінки подібно до чоловіків, народжуються вільними і рівними. Проте згідно з його ж поглядами жінка може втратити статус вільного і рівного індивіда : укладення шлюбного договору не дозволяє їй брати участь в первинному громадському договорі.

Наступним представником ліберального підходу є Дж. Локк, який розглядав жінок потенційно рівними чоловікам. Проте з цього він зробив висновок лише про здатність жінок до освіти [182].

При явній критичній спрямованості висловлювань просвітників Нового часу про положення жінки в сім'ї, про утиск їх прав в соціальній і економічній сфері, вони утрималися від визнання за жіночою половиною прав на повну громадянську спроможність, здатність виступати повноцінними політичними суб'єктами історії.

Французькі просвітителі, Вольтер і Дідро визнавали за жінкою рівні права з чоловіком в усіх сферах громадського життя, у своїх твердженнях допускали рівну участь обох статей, проте реальної форми участі жінок в політичній практиці не пропонували. У свою чергу Дідро вважав, що причиною приниженого існування жінки є ухвалення певних цивільних законів, які не можуть забезпечити рівноправ'я обох статей. Таким чином, на думку просвітителя Дідро необхідно проводити зміни на законодавчому рівні.

Гельвецій же спростовував затвердження Дідро і обґрунтував думку, що головним перешкоджаючим чинником у встановленні гендерного рівноправ'я є політична «необізнаність жінок, яка є наслідком її неповного і

неправильного виховання». Якщо інтерпретувати висловлювання цього французького просвітника, то коренем зла, на його думку, являється відсутність грамотної політичної соціалізації жінок, внаслідок чого виникає небажання і відсутність зацікавленості до політики серед самих же представниць жіночої статі [166].

Уперше в історії людства в політичній думці Просвіти розглядаються питання про можливість розвитку жіночих інтелектуальних здібностей і про таке цивільне право, як право жінок на освіту. А.Декарт підкреслює: усі люди мають розум і, отже, істинним знанням, заснованим на досвіді і власних спостереженнях, раціональним і незалежним мисленням. Це призводить до ідеї рівного доступу до освіти і використання здібностей, ідеї жіночої емансипації і критики патріархатної ідеології.

У епоху Великої французької революції захисником жінок виступив Ж.-А. Кондорсе, який писав : «Одним з найбільш важливих для загального щастя результатів прогресу людського розуму ми повинні рахувати повне руйнування забобонів, що створили нерівність прав між людьми, згубну навіть для того, кому воно сприяє».

Таким чином, Кондорсе визначив наявність гендерних стереотипів в суспільстві як найбільш серйозний перешкоджаючий чинник для суспільно-політичної діяльності жінки. Найяскравішим лібералом, який бачив в підпорядкованому положенні жінок аномальність суспільства, був Дж. С. Мілль. Мислитель виступає з роботою «Підпорядкування жінки» (1860 рік) і заявою про необхідність надання жінкам тих же, що і у чоловіків, можливостей для прояву здібностей. Помилка у вигляді правової дискримінації жінок, хибність принципу легальної підлеглості однієї статі іншій примушують Дж.Ст.Милля виступити за право голосу і участі жінок в політиці, на його думку, партнерство чоловіків і жінок як рівна перевага, тому що жінки, безперечно, все ж відрізняються від чоловіків. Він намагався привести стосунки між полами у відповідність зі своїми широкими ліберальними принципами, намагався встановити зв'язок між «часткою» і

«громадським». Для Мілля сім'я повинна будуватися не на домінуванні чоловіка, а на рівноправних дружніх стосунках між подружжям. Принципи лібералізму Милль застосовував як до сім'ї, так і до політичного життя [165, с. 99].

Позначимо це як наступний крок в еволюції поглядів політичних теоретиків на роль і призначення жінок у сферах громадського життя.

Проте не можна не відмітити, що в дану епоху Нового часу були присутніми явні супротивники приєднання жінок до категорії громадян і реалізації їх політичних прав. Яскравим представником таких поглядів був Ж.-Ж. Руссо. Радикальність суджень відносно форми демократії, що дійсно дозволяє громадянам реалізовувати рівноправно їх права, поєднувалася з виключенням жінок з категорії громадян. Цілі освіти чоловіків і жінок повинні розрізнятися. Освіта жінки повинна спеціально готувати її до сімейного життя, виховання дітей. Значення рівності прав, привілеїв повинно бути засновано відповідно до існуючих біостатевих відмінностей людей [215].

Г. В. Гегель був ще категоричніший у своїх судженнях. Він не лише помістив жінок в «приватну» сферу, але і зовсім виключив їх з історії. Для нього жінки були «вічною іронією» суспільства. Ідеї Руссо і Гегеля могли надовго закріпити в громадській думці погляд на сприйняття жінки як нерівному чоловіку істоті «другого сорту», але цього не сталося.

Первинна концепція виключення жінок з категорії громадянства і концепція універсального громадянства чоловіків і жінок, що послідувала за цим, використовувалася феміністками для організації потужного жіночого руху. У основі їх первинної ідеї лежало судження: «Якщо жінки є громадянами, чи повинне їх громадянство в чомусь відрізнятися від чоловічого»[148].

Суперечливі точки зору про соціально-політичну роль жінки мислителів двох етапів, які завершуються кінцем XVIII століття, є передумовами виникнення третього етапу, - *розвитку феміністських*

концепцій, які грають ключову роль в розробці методологічної основи феномену «гендерної дискримінації».

Зокрема, феміністична теорія акцентує увагу на проблематизації жіночої суб'єктності (структур «вона - я» у філософській концепції суб'єктивності Люсі Іригаре, Розі Брайдотті, перформативна гендерна суб'єктність у філософській концепції Джудіт Батлер, концепції квир-ідентичності Терези де Лауретис, Елізабет Гросс і Ів Кософскі Седжвік), політична теорія фемінізму (концепція політики і політичного у феміністичній теорії «визнання» Ненсі Фрейжер, феміністська теорія влади, політики і політичного Джудіт Батлер, феміністична політична теорія Шейли Бенхабіб), феміністична теорія соціального конструювання гендера (етнометодологія Г. Гарфінкеля : випадок Агнесс як категоризація і здійснення гендера в повсякденності, драматургічний інтеракціонізм І. Гофмана: гендерний дисплей). Розроблений ряд концепцій з політичної психології, зокрема концепція «токенізма» Розабет Кентер, яка припускає, що на групову динаміку значний вплив робить пропорція в групі представників з різних культурних категорій (з гендерної і расової приналежності) [146, с. 304].

В період другої половини 18 віків в різних країнах Європи спостерігалися яскраві особи як жіночого так і чоловічої статі, ідеї і висловлювання яких були прописані в перших феміністських працях. Саме вони заклали початок потужного жіночого руху у своїх країнах. Це жінки - письменниці і жінки - політики епохи Просвіти, яких можна вважати родоначальницями фемінізму, а їх праці - першою законотворчою діяльністю, в яких обґрунтовувалися ідеї свободи і гендерної рівності.

У другій половині 20 віків з'явилися нові концептуальні напрями, що аналізують суть гендерної дискримінації. Так, у рамках політичної антропології ідея полягає в тому, що гендерні відмінності між жінками і чоловіками соціально сконструйовані, а тому «необ'єктивні», пронизані стосунками влади і залежить від того, хто (чоловік або жінка), є «виробником

влади» . Як відмічали послідовники Мішеля Фуко, в суспільстві переважає «чоловічий перекис (male bias), тобто панування і визнання єдиної моделі опису світу, виробленою домінуючою соціальною групою, тоді як альтернативні дескриптивні моделі пригнічуються за допомогою цензури, або не можуть виникнути спочатку. Цензура, якщо користуватися термінологією П'єра Бурд'є - це структура поля вираження (усієї символічної сфери) і, передусім, сам доступ до можливості висловитися, закритий або ускладнений для деяких груп. Якщо подивитися на історію людства, то зв'язок між статтю, владою і можливістю реалізації прав очевидний. Ті, хто ущемлений політично, економічно, соціально або культурно, позбавлені також можливості повідати про «свої втрати і свою біль» [129].

У рамках досліджень політичної антропології, специфікою якої є польова робота, специфіка сприйняття даних проявляється вже на рівні збору даних. На думку Розалінд Майлз, дослідники прагнуть упізнати інформацію у тих, кого заздалегідь вважають носіями важливої інформації - наприклад, вождів і старійшин племені - про політичні, соціальні, економічні і релігійні інститути, що мають очевидну формальну структуру. Відповідно до власних культурних очікувань вони, по-перше, відносять жінок і їх діяльність в область позаісторичної приватної (домашньої) сфери і, відповідно, розглядають їх як менш значимі інформанти, а, по-друге, трактують отримані відомості у рамках чоловічого досвіду.

Розгляд у рамках політичної науки парадигми стосунків між чоловіками і жінками став служити моделлю для розуміння будь-якого пригноблення, а тому головне питання було визначене як стать і влада : яким чином біологічна відмінність між чоловіком і жінкою перетворилася на соціально-політичну нерівність? Чи існувало воно завжди або виникло, по Енгельсу, з появою приватної власності. Чи являється гендерна дискримінація визначенням розвитку ряду держав або чи є суспільства, побудовані по інших принципах [128, с. 205].

На ці питання спробували відповісти Шеррі Ортнер і Гейл Рубін, дослідники у своєму політичному аналізі зайнялися пошуком першопричини пригноблення жінок. Універсальність гендерної нерівності, його існування в різних проявах в усіх державних культурах, примітивних або складних, служить, на їх думку, свідомством того, що «ми маємо справу з чимось глибинним, фундаментальним і надзвичайно наполегливим, з чимось, що не можна знищити не лише зміною окремих соціальних ролей, але і перебудовою усієї економічної структури». Ш. Ортнер вводить таке поняття як «девальвація» - знецінення жінок, маючи на увазі, що жінки розглядаються суспільством як менш значимі і що існуюча соціально-політична організація не допускає жінок до діяльності, яка припускає входження у владу [126].

Відповідно, жіночу соціальну групу слід розглядати у світлі інших універсалій, не політичних. Але що є загальною причиною дискримінації, що примушує поміщати жінку на нижчу сходинку в соціально-політичній ієрархії? На поставлене питання дослідниця дає відповідь, спираючись у своїх міркуваннях на створену традиційну модель жіночих ролей, яка у свою чергу, породжує певне сприйняття жінки, як менш «окультурену» і інтелектуальну. Таким чином, опозиція жіночого і чоловічого стає опозицією природного і культурного: в усіх суспільствах жінки розглядаються як частину природи і поміщаються поза історичним часом і простором культури, а чоловіки, як частину культури, живуть в історії, творять, долають земні межі і утілюють «людське». Проте такий стан речей не зумовлений природою, а соціально сконструйовано штучним шляхом.

Витоки і суть гендерної дискримінації також аналізувалися у рамках структурного функціоналізму. Суть підходу полягає в тому, що гендерні ролі засвоюються в процесі соціалізації. Освоєння гендерної ролі припускає наявність не лише певного типу поведінки, але і конкретних особливостей і навіть усього способу життя. Усе це досягається завдяки дії інститутів соціалізації, які формують особу відповідно до домінуючих

культурних норм, цінностей, зразків маскулинної і фемінінної поведінки, а також можливості суб'єкта інтериоризувати пропоновані культурні стандарти [124].

Структурний функціоналізм визначає маскулинність - фемінінність в контексті функціонального розділення, існуючого в суспільстві. Основи такого розуміння феноменів маскулинності - фемінінності були закладені в роботах родоначальників цього напрямку - Э. Дюркгейма і Р. Лінтона М. Комаровски в трактаті «Про розподіл громадської праці» Еміль Дюркгейм пише, що соціальна диференціація суспільства виникає в результаті природного розділення соціальних функцій (розподілу праці) за ознакою статті. Рольова теорія Р. Лінтона, що згодом отримала розвиток в роботах Т. Парсонса і Р. Бейлса, також представляє маскулинність і фемінінність як універсальні взаємододаткові функції, що зумовлюють виникнення гендерної дискримінації в суспільстві [115, с.75].

Структурно-функціоналістський підхід до пояснення гендерної дискримінації широко використовується і в сучасних політичних дослідженнях. Багато вітчизняних політологів вважають найбільш зручним інтерпретувати гендерні відмінності за допомогою виміру домінування - підпорядкування. У контексті цього виміру маскулинність - фемінінність трактуються як прагнення зайняти певний статус, як усвідомлення суб'єктом своєї гендерної ролі – поведінкової моделі, очікуваній від суб'єкта відповідно до буденних уявлень про соціально, - політичну роль чоловіків і жінок.

Таким чином, досліджувати феномен гендерної дискримінації необхідно, починаючи з античного періоду політико-філософської думки, закінчуючи сучасними науковими концепціями, що доводить актуальність вивчення цієї проблеми по теперішній час і факт її існування в сучасних умовах.

Виходячи з аналізу цього феномену, було виявлено, що гендерна дискримінація є глибинним, фундаментальним явищем, яке тягне не лише зміною окремих соціальних ролей в суспільстві, але і перебудовою усієї

економічної і політичної структури. Існування гендерної дискримінації в трудовій сфері спричиняє наступні наслідки: введення подвійного стандарту для працівників чоловіків і жінок при прийнятті на роботу; дискримінаційна практика відносно чоловіків: існує перелік робіт з важкими і шкідливими умовами праці, які згубні для їх здоров'я; не стимулює працедавців і державу до удосконалення виробничих технологій, сприяючих поліпшенню умов праці. Ліквідації гендерної дискримінації в політичній сфері і підвищення соціально - політичного статусу жінки є вимогами елементарної справедливості, без виконання яких неможливе досягнення реального рівноправ'я, усебічний облік інтересів жінок і поліпшення їх становища в суспільстві. Кінець кінцем, гендерна симетрія при прийнятті суспільно - політичних рішень забезпечить баланс цілей і спрямувань усіх шарів суспільства і сприятиме повнішій реалізації демократичних принципів управління суспільством і державою [111, с.46].

1.3 Реалізація гендерної політики в області подолання гендерної дискримінації

Дослідивши генезис поняття «Гендерна політика», абсолютно логічним представляється проаналізувати способи реалізації і здійснення на практиці цього напрямку державної діяльності.

Для аналізу сучасних гендерних процесів, що відбуваються в практиці української держави, необхідно враховувати факти і досягнення попереднього досвіду, адже сама ідея про рівноправ'я чоловіка і жінки виникла ще задовго до появи офіційного документу ООН в 1948 р. Загальній декларації прав людини, де проголошено, що «усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах» і повинні мати усі права і свободи «без якої-небудь відмінності відносно раси, кольору шкіри, статі,

мови, релігія, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового, станового або іншого положення» [24, с.67].

Вже до XVIII століття радикальні ідеї про «свободу і рівність усіх» почали розвиватися, а в XIX столітті боротьба за рівноправ'я розгорнулася в повному масштабі. Таким чином, для того, щоб досліджувати питання про реалізацію гендерної політики, необхідно розглянути історичний аспект її виникнення [27, с.45].

Слід зазначити, що діючими суб'єктами того історичного періоду, які змогли довести необхідність досягнення гендерної рівності в усіх сферах громадського життя, стали яскраві особи як жіночого так і чоловічої статі, на ідеї і висловлювання яких зараз спираються у своїх дослідженнях сучасні учені, що аналізують аспекти діяльності законодавчих і виконавчих органів влади з реалізації гендерної політики.

Таким чином, ключовим моментом запуску «машини» реалізації гендерної політики став період інтеграції жінок в сфери громадського життя : О. де Гуж, англійка М. Уолстонкрафт, американка М. Адамс.

Але першим проголошеним документом є «Декларація прав жінки і громадянки» 1791 року Олівії де Гуж. У ній де Гуж оголошувала, що жінка анітрохи не менше чоловіка здатна виступати повноправним суб'єктом основних громадянських прав — на свободу, володіння власністю, опір деспотизму.

Невдоволення жіночих мас у Франції, що швидко організувалися в жіночі клуби і збори, підбурювання до «походів» і бунтів, намагалося ввести в правові рамки «Суспільство жінок революційних республіканок» - перша жіноча політична організація, що також виникла в 1791. Проте її діяльність була в 1793 заборонена [36, с.97].

Усупереч старанням О. де Гуж Конституція Франції 1791 р. встановила відмінність між «активними» і «пасивними» громадянами і віднесла жінок до другої категорії, позбавленої права обирати і бути обраною.

Підготовка наступної конституції 1793 р. проходила при живому обговоренні теми про «активних» і «пасивних» громадян, але і нова конституція беззастережно позбавляла жінку політичних прав. Далі весною 1795 р. був виданий ще суворіший декрет, що забороняв жінкам бути присутнім на будь-яких політичних зборах, взагалі збиратися в громадських місцях, а прийнятий в 1804 р. Цивільний кодекс Наполеона, в 312 статті якого було прописано, що жінка не має ніяких громадянських прав і знаходиться під опікою свого чоловіка .

Проте прийнятті конституції, що ущемляли громадянські і політичні права жінок ніяк не могли співвідвестися із вже наявним документом «Декларація прав людини і громадянина», який оголосив про універсальність ідеалу «свободи, рівності, братерства». У ньому ясно і чітко було прописано, що «Люди народжуються вільними і рівними в правах» [80].

Таким чином, захисниці ідей гендерної рівності у своїх працях скористалися можливістю посилатися на офіційно проголошений документ 1789 року, який суперечив конституціям того історичного періоду.

Так і поступила відома британська письменниця, філософ і феміністка XVIII століття Мері Уолстонкрафт. Вона відома своїм есе «Захист прав жінки» (1792), в якому стверджує, що жінки не є істотами, що стоять на нижчому ступені розвитку по відношенню до чоловіків, але здаються такими із-за недостатньої освіти.

Виходячи з позиції автора, жінки, маючи ті ж права, що і чоловіча частина населення в усіх сферах громадського життя, мають рівні можливості і в здобутті освіти, а значить бути інтелектуально розвиненими і стати гідними партнерами для чоловіків в ухваленні політичних рішень в органах державної влади.

Політичний аспект гендерного рівноправ'я не розглядався автором. Проте книга Мері Уоллстонкрафт настільки підігрівала активний інтерес жінок до усвідомлення власного положення в сім'ї і суспільстві, що закликала їх критикувати закони, що не визнають рівність чоловіка та жінки.

Таким чином, жіноча половина прагнула на законодавчому рівні закріпити свої права, тобто одночасно, ставали учасницями політичних процесів у своїй країні[88].

У США свій голос на захист жіночих прав першою підняла Абігейл Сміт Адамс, яку вважають першою американською феміністкою. Вона увійшла до історії знаменитою фразою: «Ми не станемо підкорятися законам, в прийнятті яких ми не брали участь, і владі, яка не представляє наших інтересів» (1776). Ініціативу жіночого руху в цій країні у боротьбі за політичні права приписують саме цій жінці. У тому ж 1792 голу в Німеччині вийшла книга Теодора Готтліба фон Гіппеля – «Про поліпшення цивільного положення жінки». У своїй книзі фон Гіппель вимагав рівних прав і наполягав на тому, що досягнення цієї мети має бути долею освічених чоловіків, оскільки «жінкам вселили, що вони нездібні до незалежної політичної діяльності». З її публікації розпочалася історія думки про гендерну рівність в Німеччині.

Виникнення нового відношення до жінки в західному суспільстві, зародження «гендерної» свідомості, поява жінок незвичайного типу - усі ці ознаки вже на початку XIX століття стали відомі і в Російській імперії, куди входила і Україна.

Цілям «посилення політичної соціалізації» жінок в Росії сприяло Жіноче патріотичне товариство. Створене в 1812 році, воно започаткувало історію організованої жіночої політичної активності в нашій країні. Далі для того, щоб зрозуміти як нині складаються сучасні методи реалізації гендерної політики в державах, необхідно розглянути особливості феміністських течій, кожне з яких також пропонувало свій спосіб вирішення проблеми соціально - політичної нерівності в суспільстві. Ліберальний напрям є однією із старих феміністських течій, що до цього дня не втратило своєї значущості і актуальності. Основною метою своєї діяльності представники ліберальної течії визначили боротьбу за право обирати і бути обраними в органи державної влади. На думку ідеологів цього напрямку, змінити залежний статус

жінки в політиці може лише встановлення формального юридичного рівноправ'я [92].

Традиційно історія розвитку ліберального фемінізму підрозділяється на два етапи: так звана «перша хвиля» фемінізму, що охопила період з кінця XVIII століття і першу третину XX століття, а також «друга хвиля», що розпочалася з 60-х років минулого століття.

Характерною особливістю першого етапу є те, що на перший план починає висуватися вимога виборчих прав для жінок, яке стало основною метою того, що виник в Америці і Великобританії суфражистського руху.

Однією з яскравих представниць ліберального фемінізму першої хвилі була Елізабет Стентон. Вона - автор знаменитої «Декларації позицій і резолюцій», прийнятої на не менш знаменитому з'їзді з прав жінок, який відбувся в Сенека Фоллз (США) в 1848 році. У декларації знайшли відображення усі основні вимоги, які стали первинними у рамках вищезазначеної феміністської течії : право голосу, активна участь не лише в соціально-економічному, але і політичному житті суспільства [206].

Ліберальний фемінізм концентрується на тому, що ніякі відмінності між індивідуумами не мають значення. При виборі кандидатів в органи державної влади статеву приналежність претендентів не повинна грати ніякої ролі для виборців, дискримінація за статевою ознакою не допустима, мають бути присутніми гендерно-нейтральні стосунки.

Таким чином, ліберальний фемінізм «першої хвилі» згрупувався головним чином на боротьбі за формально-юридичне рівноправ'я чоловіків і жінок, що певною мірою негативно позначилося на подальшій історії розвитку цієї феміністичної течії. Добившись рівних з чоловіками прав, ліберальний фемінізм в період між двома світовими війнами впав в стан певної стагнації. Поставлені цілі були досягнуті, а нові ще не позначені, що дозволило деяким дослідникам говорити про те, що як рух і ідеологія фемінізм себе вичерпав.

Як наслідок, «друга хвиля» ліберального фемінізму набула форми

протесту проти невизначеності попереднього етапу. Поява в 1963 р. книги Бетті Фрідан «Загадка жіночності» і створення нею в 1966 р. «Національній організації жінок в США» знаменувало собою початок нового етапу руху жінок за свої права. Але оскільки ідеологами феміністського руху нової хвилі стають вже жінки з університетським ступенем, друга хвиля фемінізму прийняла якісно інший характер. Прийшло усвідомлення необхідності ідеології фемінізму, причому ідеології особливого роду - ідеології, яка «працює» в усіх сферах життя і торкається найглибших пластів культури - сім'ї, батьківства, репродуктивних прав жінок, сексуальних стосунків, особової ідентифікації і самоідентифікації, природи чоловічого домінування в суспільстві і так далі[209]. Знадобилися нові категоріальні інструменти аналізу дійсності, за допомогою яких можна було б не лише переконати у своїй правоті (що можливо різними способами, аж до гіпнозу), але аргументовано довести істинність своєї позиції. Центральним поняттям в системі нового, такого, що відповідає на виклики сучасності, феміністичного погляду на соціум стало поняття *гендера*.

Представниці ліберального фемінізму бачили в державі гарант зміцнення прав жінок. Проте, не враховуючи існуючі в суспільстві традиції, ліберали зіткнулися з протиріччям - отриманням жінками громадянських юридичних прав не привело автоматично до фактичної рівності.

Таким чином, ліберальний фемінізм є незавершеним варіантом вирішення проблеми нерівності.

Наступний напрям - *соціалістичний*, бере свій початок в другій половині XIX століття, в період бурхливого розвитку капіталізму, індустріалізації, соціального реформування, зміни структури сім'ї, залучення жінок до економічного життя. Соціалістичний фемінізм, ґрунтується на марксистській теорії, що проголошує первинність класової боротьби.

Проблема жіночої емансипації розглядалася як класова боротьба, у рамках якої пролетаріат прагнути до звільнення мас трудящих, яке станеться в результаті соціалістичної революції. Ідеологічні установки марксистської

течії привели до того, що його представниці не підтримали вимоги ліберального напрямку. Проблема полягала в тому, що соціал-демократки затверджували неможливість добитися рівних політичних прав у рамках існуючого ладу.

У другій половині XX століття соціалістична ідеологія змінилася. Якщо раніше вона базувалася тільки на теорії класичного марксистського підходу, то тепер з'являється концепція патріархату, яку пропагувала Дж. Мітчелл у своїй роботі «Жінки, найдовша революція». Вона вважала патріархат універсальною системою пригноблення жіночої половини людства, яка закріплює в суспільстві стереотипи, що заважають реалізації соціальних і політичних прав жінок [214] .

Подальший розвиток концепції патріархату у рамках соціалістичного фемінізму отримав в роботі Хейди Хартманн «Невдалий шлюб між марксизмом і фемінізмом». Основна ідея Хартманн полягає в тому, що сучасне суспільство побудоване на основі двох систем експлуатації. З одного боку - це патріархат, що експлуатує жінку, а з іншої - капіталізм пригноблюючий робочу силу. Сучасні учені знаходять пояснення відсутності можливостей для практичного усунення проблеми гендерної нерівності при соціалізмі шляхом синтезу двох систем пригноблення - патріархату і капіталізму. Вплив першої з них на збереження традиційного розподілу гендерних ролей не було враховано марксистськими ідеологами.

Таким чином, з точки зору соціалістичного напрямку, патріархат і капіталізм взаємно зміцнюють і підтримують один одного і створюють історично специфічні форми пригноблення жінок і неможливість їх участі в політиці.

Якщо порівняти політичний аспект ліберального фемінізму і соціалістичного фемінізму, то спостерігається збіг: надання жінкам виборчого права, поліпшення умов жіночої праці, участь в політичному житті країни, надання жінкам рівних з чоловіками прав для участі в усіх сферах життя. У той же самий час і в ідейній платформі, і в засобах її

здійснення мали місце принципові розбіжності. Вони торкалися, передусім, основних питань причин нерівності жінок і шляхів їх емансипації. На думку ліберальних феміністок, відсутність формальних законів, тобто юридичної захищеності привело до пригноблення і емансипації жінки. В основі ідеї нерівності в рамках соціалістичного фемінізму - підпорядковане положення жінки є наслідок розвитку приватної власності, громадського розподілу праці і класового суспільства, передусім, капіталістичного [201, с.54].

Різниця між чоловіком і жінкою полягає і в тому, в основі ліберального фемінізму боротьба, більшою мірою, йшла за політичні права, за рівну участь в усіх політичних процесах, а також за право обирати і бути обраним. У рамках соціалістичного фемінізму боротьба йшла, в першу чергу, за економічні і соціальні права: добитися рівності в заробітній платі, права на освіту, повноцінний догляд за дітьми, забезпечення особистої свободи і самостійності. Логіка соціалістичного фемінізму виходила з того, що отримуючи соціально-економічні свободи, жінка набувала і політичні.

Радикальний напрям в політиці з'явився в 60-і роки XX століття в Америці, яскравим представником якого є Катарина МакКіннон.

Ідеологи радикального напрямку рахують соціальний гендер змінної, що пояснює краще за будь-який інший чинник принижене положення жінки. При вирішенні проблеми, кому дати опікунство над дитиною - досить хорошій матері або досить хорошому батьку, ліберальні феміністи, будучи прибічниками нейтральності соціальної статі і ідеології рівності як подібності, опинилися б в скрутному становищі. Радикальні ж феміністи встали б на сторону матері.

Даний напрям має свої специфічні особливості.

По-перше, у рамках своєї ідеології, радикальні феміністки розглядали жінок зовсім з іншої точкою зору, а саме, як гомогенну групу, з відповідною системою цінностей, пріоритетів і інтересів, які сильно відрізняється від чоловічої. Представлена особливість радикального фемінізму виступає аргументом проти ліберальної теорії, оскільки ліберальні феміністки всіляко,

будь-якими обґрунтуваннями намагалися мінімізувати відмінності між жінками і чоловіками в їх політичних орієнтаціях.

Виходячи з ліберального підходу, рівність в політиці розглядається як співвідношення рівної кількості жінок і чоловіків на політичній арені в ідеальному варіанті, радикальний підхід базується на рівності можливостей представити політичні інтереси виборців різної статі.

В якості історичного аспекту реалізації гендерної політики можна рахувати розвиток ще одного напрямку, який отримав назву *психоаналітичний фемінізм*. Цю течію менш цікавили питання безпосередньої політичної рівності, основним дослідницьким завданням стало вивчення жіночого соціального досвіду.

Тут особливо впливові роботи Ненсі Чодороу і Дороті Диннерстайн («Відтворення материнства : психоаналіз і соціологія гендера») і («Гойдаючи колиску і управляючи світом»), 1987». Концепція «етики турботи», розроблена авторами, обґрунтовує положення про те, що жінки мають і мораль і справедливість, але відмінні від чоловічих. Жінки розглядають справедливість своїх рішень через турботу про близьких, на відміну від чоловіків, які «заклопотані абстрактною загальною справедливістю, що призводить до силових методів рішення виникаючих проблем».

Першою книгою, де психоаналіз був використаний в цілях фемінізму, була праця Джуліет Мітчелл *«Психоаналіз і фемінізм»* (1974). За переконанням Мітчелл, причини пригнічення жінок лежать глибоко в людській психіці, тому вона відкидає точку зору ліберальних феміністок про те, що юридичне закріплення прав можуть бути ефективним засобом отримання рівних прав на освіту, працю, виборче право. На думку автора, їх досягнення не можуть принципово змінити становище жінок в суспільстві, так само як і ліквідація капіталістичних економічних стосунків, згідно з соціалістичним фемінізмом [209]. Вона також не згодна з радикальними феміністками в тому, що репродуктивні технології можуть зіграти серйозну роль в емансипації жінок, оскільки біологічні методи не зможуть дозволити

психологічних проблем. Для ліквідації підпорядкованого положення жінок потрібна зміна їх глибинних особових установок.

З вищесказаного видно, що слабе місце психоаналітичного фемінізму полягає в тому, що акцентуючи свою увагу на психологічних причинах підпорядкування жінки, він не може дати комплексного об'єктивного пояснення її нерівноправного положення. Проте, заслуга психоаналітичного напрямку в тому, що йому вдалося звернути увагу самих жінок на ті психічні процеси, які роблять жіночу особу пригніченою.

Окрім перерахованих, існують і інші напрями, усунення нерівності, що пропонують свій спосіб, в суспільстві - наприклад «чорний», фемінізм, а також численні течії з національним забарвленням, в яких положення жінок аналізується не лише через категорію статі, але і через категорію раси, національності і релігійної системи. Більшість феміністських теоретиків третього світу належать до так званого «постколоніального фемінізму» - напрямку феміністської думки, що виник в 80-х рр. XX століття. Представниці цього напрямку розглядають положення жінок в нових державах Африки, Азії і Карибського басейну крізь призму таких категорій як культурна і національна ідентичності, мова, націоналізм [180, с. 122].

Патріархат і колоніалізм розглядаються ними як аналогічні за своєю дією форми пригноблення: досвід жінок в патріархаті, який досліджувався в соціалістичному фемінізмі і досвід колонізованих суб'єктів у рамках чорного фемінізму багато в чому схожі, тільки в другому випадку жінки у результаті піддаються подвійній дискримінації: як представниці нації, що дискримінується, і як жінки.

Для постколоніального фемінізму характерно також критичне відношення до західного фемінізму, який політичні дослідники звинувачують в ігноруванні досвіду небілих жінок.

Таким чином, представниця «чорного фемінізму» бачить в спрощеному розумінні дискримінації жінок в політиці, що не помічає таких чинників як раса, клас, етнічна приналежність, які тільки в сукупності визначають міру

пригноблення особи.

Таким чином, феміністський політичний аналіз при розгляді проблеми гендерної рівності поступово переходить від концепції «рівних прав» у рамках ліберального фемінізму до концепції «різних прав» у рамках радикального напрямку і має дуже важливе теоретичне і практичне значення.

У - перших, представлені ідеї феміністських течій використовуються сучасними ученими і дослідниками для вивчення питання про реалізацію гендерної політики і розглядаються як перший етап її існування.

По-друге, на думку ООН, міжнародної організації, концепції «рівних прав» і «різних прав» повинні враховуватися сучасними органами законодавчої і виконавчої влади, які проводять гендерну політику у своїх країнах. Нагадаємо, що остання концепція розглядала жінок, як гомогенну групу, з відповідною системою цінностей, пріоритетів і інтересів, які сильно відрізняється від чоловічих і які майже не представлені в структурах політичної влади.

Використовуючи ідеї феміністського політичного аналізу, принципи реалізація гендерної політики в другій половині 20 століть послідовно базувалися на наступних концепціях [147, с.83-84]:

1. У 1970-х роках ООН і його структурні підрозділи прийняли концепт «Жінки в розвитку» (Women in Development), мета якого полягала в залученні жінок до економіки і в локальні проекти місцевих співтовариств. Проте незабаром стали очевидні проблеми, які породжує цей підхід.

2. Підхід «Гендер, що змінив його, в розвитку» став більше орієнтованим на соціальні стосунки і взаємодію між чоловіками і жінками, культурний контекст і соціальне конструювання маскулинності і фемінності. Акцент був перенесений з інтеграції жінок в усі сфери життєдіяльності на інституціоналізацію. Інституціоналізація означає вихід за рамки програм і проектів для жінок і визнання того, що гендерними проблемами повинні займатися усі сектори, міністерства і департаменти. Це, у свою чергу, повинно спричинити трансформацію інституціональної структури

державного управління і більшу увагу до зміцнення зв'язків між організаційним механізмом державного управління реалізації гендерної політики, урядом в цілому і неурядовими організаціями (НВО).

Таким чином, відбувається поступовий перехід від акцентування необхідності поліпшення положення жінок і подолання дискримінації до ідеї гендерної рівності, у рамках якої держави узяли на себе зобов'язання забезпечити «захист усіх прав людини і основних свобод, усебічний облік гендерних аспектів в усіх стратегіях і програмах і сприяти розширенню можливостей жінок для активної участі в усіх сферах життя суспільства». Проте, в контексті видиме, що акцент все-таки зберігається на захисті жіночих прав.

Важливу роль в процесі реалізації гендерної політики грає *держава* і її структури, що забезпечують прийняття відповідних законодавчих актів, проведення спеціальних програм, виділення фінансових коштів і адміністративних ресурсів для вирішення цього завдання.

Локалізація механізмів реалізації гендерної політики дуже різноманітна — вони можуть розташовуватися при президентові, уряді, парламенті, в одному або декількох міністерствах. Структурні елементи можуть також мати незалежний статус у вигляді комісій, консультативних органів або розташовуватися в секторі НВО. У деяких країнах реалізація гендерної політики включає усі ці елементи і це дає найбільший ефект, в інших — декілька, в третіх — тільки один.

Найбільш ефективним, на думку експертів ООН, являється коли механізм реалізації гендерної політики, розташовується в центральних органах державної влади — краще всього в офісі президента або прем'єр-міністра, а також в центральному координуючому органі уряду, щоб намагатися робити вплив на процес планування в усіх департаментах. В цілому такий спосіб реалізації гендерної політики можна позначити як Механізм *при уряді*. Відразу виявляються наступні переваги:

По-перше, це дозволяє надати питанням гендерної політики високий

статус, внаслідок чого з'являється можливість добитися фінансування і ближчих зв'язків з цивільними службами.

По-друге, схвалення обличчя держави і той факт, що механізми гендерної політики виробляються в надрах центральної виконавчої влади, частенько є ключовим чинником, що визначає можливість ухвалення відповідних рішень на вищому політичному рівні.

Що стосується створення цього механізму в нашій державі, то з урахуванням рекомендацій підсумкових документів Всесвітньої конференції з положення жінок (Пекін, 1995) в 1996 р. була утворена *Комісія з питань поліпшення положення жінок*, основним завданням якої стало забезпечення погоджених дій державних органів виконавчої влади і органів виконавчої влади регіонів по виробленню і реалізації стратегій поліпшення положення жінок в Україні [145, с.39].

Не менш ефективними можуть стати постійно діючі комітети із захисту прав жінок і забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок, що отримали широке поширення в Європейському парламенті і в національних парламентах окремих європейських держав. Вони зіграли значиму роль в просуванні гендерної політики за рахунок впровадження в *парламентські структури*. Постійно діючі комітети з проблем гендерної рівності і фракції жінок - парламентарів прагнуть внести гендерний вимір в роботу парламенту. Так можна виділити ряд достоїнств такого способу реалізації гендерної політики :

По-перше, завдяки діяльності спеціалізованих парламентських комітетів з'являється можливість активізувати роботу урядових інститутів, відповідальних за ухвалення ключових рішень у сфері гендерної політики.

По-друге, у рамках жіночих парламентських фракцій проводяться заходи з підвищення гендерної грамотності інших депутатів- жінок.

По-третє, подібні фракції можуть перетворитися на центр з мобілізації політичних ресурсів депутатів-жінок.

У практиці держави цей механізм реалізувався таким чином. У

законодавчих і виконавчих органах влади були сформовані різні структури з питань жінок, налагоджено взаємодію між державними структурами, співтовариством гендерних експертів і Неурядовими організаціями.

Таким чином, говорити про відсутність гендерної політики в Україні неправомірно. Закладений солідний фундамент для подальшого розвитку національного механізму здійснення цього напрямку державної діяльності, здатного проводити єдину загальнодержавну політику відносно гендерної рівності.

Аналогічні структури і плани дій відтворювалися на регіональному рівні. Майже в усіх регіонах діяли комітети у справах жінок, дітей і сім'ї в адміністраціях областей, відділи (чи підрозділи) в органах соціального захисту населення, управління, департаменти і відділи в міністерствах. Досить розгалужена мережа цих підрозділів відповідала за широкий спектр питань соціального захисту, охорони здоров'я, праці, освіти і інших сфер життя жінок, дітей і сім'ї.

В цілому, організаційний механізм гендерної політики відповідав положенням Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації відносно жінок [142].

В якості важливої інституціональної частини реалізації гендерної політики можна виділити Неурядові організації (НУО), працюючі в локальному співтоваристві, або мережі таких НУО. Підтримка з боку держави дозволяє НУО брати участь в розробці національної гендерної політики. У такому разі уряд повинен дотримуватися принципу «критичного партнерства», відповідно до якого доступ до державної підтримки і ресурсів мають не лише НУО-прибічники, але і НУО-опоненти урядової політики.

Головним аргументом на користь визнання важливої ролі НУО в процесі реалізації гендерної політики полягає в тому, що вони виступають як агенти, що представляють інтереси і життєві перспективи тих груп населення, на політичне і соціально-економічне положення яких в першу чергу і роблять вплив державні програми уряду. Вони у свою чергу

виступають посередниками між органами влади і населенням.

За оцінками експертних даних, приблизно 60-70% неурядових організацій управляються жінками, близько 300 організацій займаються безпосередньо гендерними питаннями. Згідно із статистичними даними приблизно 10% жіночих неурядових організацій можуть бути охарактеризовані як «емансіпаторські», тобто займаються політичною активністю, захистом прав людини, юридичною реформою.

Відмітно, що правозахисні НУО загального напрямку лише в мінімальному об'ємі включають у свою діяльність проблеми жінок. Відсутність гендерного ухилу викликана, частково, переважаючим уявленням про те, що права жінок включені в ширший діалог про права людини і тому не вимагають спеціальної уваги.

Слід зазначити, що жіночі НУО в Україні значною мірою фінансуються за рахунок міжнародних донорів, і тому серед них розвинена конкуренція за обмежене фінансування. Наша держава, з одного боку не перешкоджає участі жінок в секторі НУО, а з іншого боку, не надає істотної підтримки їх діяльності. Проте при усіх обставинах, що склалися, НУО як ресурс реалізації гендерної політики украї потрібний: в Україні багато неурядових організацій розробляють і здійснюють деякі з найбільш значних проєктів, спрямованих на усунення гендерної дискримінації в нашій країні [139].

З точки зору методології гендерного аналізу принциповим є питання про критерії ефективності державної політики з досягнення рівноправ'я і створення рівних можливостей для самореалізації чоловіків і жінок, які полягають в наступних показниках :

1. Міра вирівнювання статусних позицій чоловіків і жінок на ринку праці (доступ до професій, співвідношення рівня заробітної плати між галузями і усередині галузей, доля чоловіків і жінок серед управлінського персоналу, гендерна структура безробіття);

2. Рівні умови для самореалізації чоловіків і жінок у сфері підприємництва;

3. Доступ до освіти і наукової діяльності (гендерний аналіз складу студентів, аспірантів, докторантів, кандидатів і докторів наук);

4. Тривалість життя жінок і чоловіків

Позначений перелік не вичерпує усього комплексу чутливих індикаторів при вивченні спрямованості гендерної політики. Він лише підкреслює комплексний характер, багатоплановість методу гендерного аналізу. Застосування цього методу в діяльності владних структур дозволило б здійснювати на практиці комплексний підхід до проблеми рівності, прораховувати наслідки рішень, що приймаються, для досягнення гендерної симетрії в суспільстві.

Слід зазначити, що паралельно існують чинники, що гальмують процес впровадження методики гендерного аналізу в практичну діяльність. До них відносяться:

По-перше, відсутність підготовлених кадрів в міністерствах і відомствах, які б займалися питаннями реалізації гендерної політики.

По-друге, відсутність гендерної освіти студентів і слухачів курсів підвищення кваліфікації в навчальних закладах, що готують кадри для системи державної служби.

По- третє, неготовність юридичних служб до проведення гендерного аналізу законопроектів і інших рішень, що приймаються.

Проте застосування цього методу в діяльності владних структур дозволило б здійснювати на практиці комплексний підхід до проблеми рівності, прораховувати наслідки рішень, що приймаються, для досягнення гендерної симетрії в суспільстві.

У якості не менш важливого інструменту реалізації гендерної політики виступає гендерна статистика. Її дані роблять можливим зіставлення статусних характеристик чоловіків і жінок, оцінити ефективність політичної діяльності у сфері рівноправ'я .

Далі слід зазначити, що в процесі реалізації гендерної політики важливе не лише застосування методу гендерного аналізу або соціологічного

(гендерна статистика), але і комплекс історичних, документальних джерел, які включають дослідження законодавчих і нормативних актів, що діяли в різних умовах суспільно, — економічних формацій з обліком культурно, — історичних, соціально — психологічних, політичних, а також законодавчо-правових аспектів кожної країни [133, с.89].

На цьому етапі розгляду питання про реалізацію гендерної політики, з'ясувалося наступне:

По-перше, її реалізація припускає враховувати історичний аспект виникнення, первинні форми існування, у рамках якого пропонувалися власні методи і способи усунення нерівності в суспільстві. Як відзначалося вище, на ідейні висловлювання правових документів, концепцій, що виникли у рамках фемінізму, спираються у своїх дослідженнях сучасні учені, що аналізують аспекти діяльності законодавчих і виконавчих органів влади з реалізації гендерної політики і розглядаються дослідниками як перший етап її існування.

По-друге, було обгрунтовано, що її здійснення припускає наявність законодавчо - правової бази для вирішення проблеми, створення інституціональних підрозділів і структур усередині кожної країни-учасниці міжнародного співтовариства, відкриття в міністерствах департаментів або відділів, зайнятих питаннями рівності, а також наявність комітетів, рад, впливових комісій з прав людини і обов'язково потрібний вплив ООН як організації, що створила глобальні міжнародно-правові документи за рішенням цього питання.

По - третє, обов'язкове комплексне застосування вищевизначеного інструментарію.

Висновки до першого розділу

Таким чином, використання гендерної методології в аналізі системи

державного управління дозволяє виділити гендерні проблеми практики державного управління як в окремих підсистемах суб'єкта управління, тобто системи державного управління, так і в керованому об'єкті, тобто на усіх чотирьох (особовому, груповому, інституціональному, соцієтальному) рівнях існування гендерних стосунків в суспільстві.

У системі державного управління існують наступні гендерні проблеми, для вирішення яких може бути використаний гендерний ресурс:

- у інституціональній підсистемі - недостатня увага до діяльності структурних підрозділів державних органів, що відповідають за забезпечення в суспільстві умов для розширеного відтворення соціального потенціалу і людського капіталу;

- у нормативно-правовій підсистемі - гендерна нейтральність або гендерна асиметричність законодавства, що веде до консервації гендерної нерівності як в керованій, так і в управляємій підсистемах, і що обмежує тим самим інституціональні можливості рішення гендерних проблем;

- у функціонально-структурній підсистемі - відсутність, як правило, завдань по регуляції гендерних стосунків; у повноваженнях структурних підрозділів органів державної влади, що займаються питаннями соціального відтворення, у тому числі демографічними, сім'ї, материнства і дитинства та ін.;

- у комунікативній підсистемі - виникнення інформаційних бар'єрів і шумів, пов'язаних з «лінзами» гендера, як сприйняттям і аналізом гендерних нейтральних проблем і подій крізь призму гендерних представлень і стереотипів;

- у професійно-кадровій підсистемі - існування вертикальної і горизонтальної гендерної сегрегації на цивільній службі; фемінізація кадрового корпусу державних органів на тлі збереження гендерної піраміди влади;

- у професійно-культурній підсистемі - низька гендерна

компетентність службовців, що веде до дискримінації за ознакою статі (сексизму), у тому числі неусвідомленою. Гендерний ресурс державної політики і управління може застосовуватися на двох рівнях - соціетальному і інституціональному. На соціетальному рівні - це можливості, пов'язані з розвитком суспільства в цілому, що реалізуються шляхом проведення державної політики та оптимізації процесів біологічного і соціального відтворення населення, підвищення його якості через задоволення стратегічних потреб гендерних груп і вирівнювання їх ресурсозабезпечення. На інституціональному рівні - це можливості підвищення якості державного управління за рахунок посилення соціальної орієнтованості державного управління (в силу збільшення числа жінок у складі політичних керівників), а також підвищення професіоналізму керівників усіх рівнів (в силу посилення конкуренції за керівні пости між чоловіками і жінками і використання в державному управлінні успішних практик жінок-керівників, ефективних методів і прийомів жіночого стилю управління).

Вибір типу гендерної політики держави визначається об'єктивними і суб'єктивними передумовами. До об'єктивних відносяться: тенденції розвитку гендерної стратифікації в суспільстві, наявна нормативна правова база у сфері гендерних стосунків, розвиток в країні гендерної статистики і гендерних досліджень, рівень політичної активності жіночих/чоловічих організацій. У суб'єктивні передумови входять характер пануючих в суспільній свідомості гендерних представлень і стереотипів, рівень усвідомлення гендерних проблем населенням в цілому і особами, що приймають ключові політичні і економічні рішення, зокрема. Консервативна ідеологія виправдовуватиме існуючу в суспільстві гендерну асиметрію, ліберальна - прагнути до її скорочення.

РОЗДІЛ II

ОЦІНКА РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Зарубіжний досвід впровадження та формування державної гендерної політики.

Для подальшого розгляду питання про реалізацію гендерної політики держави, хотілося б відмітити роль впливових органів і комісій з прав людини. Їх дія обумовлена незалежним положенням по відношенню до уряду, а також їх популярністю серед громадськості, внаслідок чого вони починають виступати групами тиску на урядові структури. Проте їх незалежне положення є і негативним моментом, оскільки їх доступ до конфіденційних джерел інформації уряду і процесу управління дуже обмежений.

Проте одним з джерел політичного впливу комітетів з прав людини і комісій з рівних можливостей для чоловіків і жінок є їх зв'язок з *міжнародними організаціями* і можливість чинити тиск на уряд внаслідок того, що останнє приєдналося до ряду міжнародних договорів [129, с.67].

Таким чином, найдетальніше хотілося б зупинитися на ролі ООН як ключового засновника гендерної політики, провести аналітичний огляд дій цієї міжнародної організації за рішенням питання гендерної нерівності.

Реалізація гендерної політики стало для ООН значимим завданням з моменту появи «Декларації прав людини» в 1948 році.

Відповідно до цього можна виділити декілька ключових кроків, які зробила ця міжнародна організація з метою впровадити гендерну політику в загальну державну політику країн – учасниць [206].

Одним з перших - створення Комісії з положення жінок, центрального органу ООН, з метою досягнення поліпшення положення жінок і, зрештою, забезпечення гендерної рівності. Ключовим він став за рахунок наступних виконуваних функцій:

У — перших, прийняття історичної Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації відносно жінок (1979). Відповідно до тексту документу розставлені наступні акценти: «Держави-учасники приймають в усіх областях і, зокрема, в політичній, соціальній, економічній і культурній областях усі відповідні заходи, включаючи законодавчі, для забезпечення усебічного розвитку і прогресу жінок з тим, щоб гарантувати їм здійснення і користування правами людини і основними свободами на основі рівності з чоловіками».

СРСР ратифікував цю конвенцію в 1980 р, правонаступником з реалізації відповідних заходів по ліквідації дискримінації відносно жінок в політичному і громадському житті країни являється Україна. Проте досі в Україні не існує закону, в якому наводилося б таке ж усеосяжне поняття «Дискримінація відносно жінок» як в статті Конвенції ООН. При цьому Конституція України свідчить, що принципи і норми міжнародного права і міжнародні договори є «складовою частиною її правової системи» і далі, що права людини гарантуються відповідно до Конституції і згідно з «загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права» . Отже, Конвенція, включаючи визначення дискримінації відносно жінок із статті 1, має в Україні силу закону [134].

Проте термін «дискримінація» приписаний в Кримінальному Кодексі в положення про порушення конституційних прав. Таким чином, в Кримінальному кодексі передбачається відповідальність «за порушення права на рівність» залежно від певних незмінних характеристик, включаючи стать.

При цьому на 26-ій сесії Комітет ООН з ліквідації дискримінації відносно жінок висловив заклопотаність у зв'язку з тим, що в Конституції України не міститься визначення дискримінації і відсутня заборона дискримінації за ознакою статі і, далі, що Конституція «не є ефективним інструментом запобігання дискримінації» Таким чином, українська держава не зробила адекватних заходів для гармонізації законодавства з визначенням дискримінації з Конвенції.

Законопроект «Про державні гарантії рівних прав і свобод чоловіків і жінок і рівних можливостей для їх реалізації», містить визначення термінів «дискримінація за ознакою статі», «рівні можливості» і «гендерна рівність», які не включені ні в один закон. Сам законопроект не отримав подальшу підтримку і відкладений на невизначений термін[126].

Адаптовані для України «Цілі розвитку на порозі тисячоліття» покликані працювати в наступних напрямках, де проявляються найбільш хворобливі показники: скорочення бідності; забезпечення доступності освіти; забезпечення гендерної рівності і поліпшення положення жінок; зниження материнської смертності і смертності дітей до 5 років; боротьба з ВІЛ/СНІДОМ, туберкульозом і іншими захворюваннями; забезпечення екологічної стійкості; участь в глобальній співпраці, що відповідає українським національним інтересам.

Таким чином, в сучасній практиці Україна проводить гендерну політику, розробляючи національні проекти у вищезгаданих проблемних областях. У свою чергу рішення про їх реалізацію пов'язане з наміром надати новий імпульс розвитку охорони здоров'я, освіти, соціально політичного і економічного розвитку і забезпечити основу для підвищення ефективності функціонування цих напрямів. Стратегія України в розробці національного механізму з реалізації гендерної політики ґрунтувалася на досвіді низки країн «Сталої демократії», що означає поетапне і природне формування демократичних стосунків, де гарантується повне здійснення на практиці прав і свобод громадян. Як справедливо відмічав ще Маркс, «на папері можна легко прокламувати конституції, права кожного громадянина. Але тим зроблено ще не усе: залишається завдання запліднення цих ліберальних ідей матеріальними і розумними соціальними установами [115, с.32].

До числа держав «сталі демократії» відноситися Канада, де соціально-політична рівність жінок і чоловіків розглядається як інтегральна частина підходу до прав людини, один з принципів демократичної правової держави і важлива складова майбутнього країни .

Модель механізму державного управління «ліквідації гендерної

дискримінації» цієї країни заснована на використанні гендерного аналізу, тобто на оцінці дії на жінок і чоловіків пропонованих або існуючих курсів політики, програм і законодавства. Концепт прав і свобод, використовуваний канадським урядом припускає, що жінки і чоловіки повинні мати не лише рівні права, але і рівні умови, можливості для реалізації цих прав. Важливу роль в канадській практиці грає поняття «Гендерної справедливості», що означає справедливе відношення до жінок і чоловіків з урахуванням специфіки гендерних ролей і стосунків. Для забезпечення справедливості потрібні спеціальні заходи, компенсуючі історичні і соціальні несправедливості, які заважають жінкам і чоловікам займати рівні позиції. Справедливість веде до рівності, яка означає, що жінки і чоловіки мають однаковий статус і положення в соціумі (суспільстві) і державі.

Управління у справах жінок Канади у своїй діяльності спирається на Канадську Хартію прав і свобод, а також на найважливіші міжнародні документи відносно ліквідації гендерної дискримінації, які були підписані канадським урядом і ратифіковані найвищим законодавчим органом країни. Серед цих документів: Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації відносно жінок, Пекінська Платформа Дій (1995) і що підтвердили її подальші міжнародні документи [100, с.114].

Далі хотілося б відмітити, що Канада є однією з небагатьох країн, в яких існує спеціальний державний орган, відповідальний за політику відносно жінок - це Управління у справах жінок. Управління сприяє поширенню рівності за ознакою статі і повноцінною участю жінок в економічному, політичному, соціальному і культурному житті країни, проводячи роботу за наступними напрямками: підвищення економічної самостійності жінок і поліпшення їх добробуту, викорінювання систематичного насильства відносно жінок і дітей, зміцнення прав жінок як прав людини. Крім того, у рамках різних міністерств і відомств Канади створені і функціонують спеціальні підрозділи, які займаються рішенням проблем, що зачіпають інтереси жінок. Так, Федеральна виконавча структура, що займається питаннями рівноправ'я жінок, включає: Жіноче

бюро Міністерства розвитку людських ресурсів, засноване в 1954 р.; Фермерське жіноче бюро Міністерства сільського господарства і сільськогосподарських продуктів, створене в 1981р.; Бюро жіночої охорони здоров'я Міністерства охорони здоров'я Канади; Відділ в Міністерстві закордонних справ і зовнішньої торгівлі; Відділ гендерної рівності в Канадському Агентстві міжнародного розвитку. В середині 90-х років XX ст. були створені нові підрозділи із питань гендерної рівності в міністерствах юстиції; промисловості (Жіноче бюро); громадянства і імміграції (підрозділ з гендерного аналізу); у справах індіанців і народів Півночі (Офіс старшого радника з положення жінок - представниць корінних народів і гендерної рівності). Усі ці інститути є складовою частиною національного канадського механізму реалізації державної політики в області подолання гендерної дискримінації [80].

Управління у справах жінок Канади систематично проводить моніторинг впливу на жінок існуючої соціальної, економічної, законодавчої політики, здійснює експертизу програм і пропонованих законодавчих ініціатив з точки зору інтересів жінок. Для цієї мети цим же державним органом було розроблено практичний посібник «Гендерний аналіз: керівництво з розробки стратегії». Цей посібник націлений, передусім, на те, щоб уряд звернув увагу на «значущість гендера як організуючого принципу», враховувало гендерний підхід при розробці і оцінці політичного курсу і законодавства, передбачаючи «справедливі результати для жінок і чоловіків, дівчаток і хлопчиків»

Керуючись цим практичним посібником, експерти періодично висувують пропозиції про зміни певних курсів іншим федеральним відомствам, а також рекомендує програми, спрямовані на рішення насущних для жінок проблем. Для найбільшої ефективності в 1999 р. Управління у справах жінок Канади виділило у своїй структурі спеціальний підрозділ — Групу з гендерного аналізу.

Окрім вище позначених функцій Управління у справах жінок, в область компетенції цього органу входить розвиток і підтримка контактів з жіночими

неурядовими організаціями. Це є посадовими обов'язками керівника підрозділу, який регулярно проводить зустрічі з представниками різних жіночих і інших громадських організацій країни.

Тим самим, цей державний орган *виконавчої* гілки влади відіграє важливу роль в житті канадців. Управління відповідальне за реалізацію ідеї «ліквідації гендерної дискримінації», працює над досягненням цієї мети, підтримуючи повну участь канадок в усіх сферах життя.

Окрім вказаного державного органу існує в Канаді структурний підрозділ на рівні законодавчої влади. Це Постійний комітет із статусу жінок парламенту Канади, функції якого полягають в досягненні різнобічної і постійної співпраці з широкою мережею канадських жіночих організацій. В результаті, 38 різних неурядових організацій і груп представили свої доповіді і дослідження, які згодом були використані при визначенні чотирьох головних напрямів роботи Комітету : постійний облік гендерного чинника і інтересів жінок в діяльності федерального уряду; фінансування федеральним урядом жіночих організацій і організацій, що виступають за рівність їх діяльності і соціальних послуг із захисту рівності; боротьба з бідністю серед жінок; протидія насильству відносно жінок [60].

Реалізація програмних цілей стала значним вкладом в справу поліпшення положення жінок, проте цього виявилось недостатньо, щоб розв'язати успішно проблему гендерної дискримінації.

Тому абсолютно логічним буде перейти до *змістовної* складової організаційно-правового механізму державного управління Канади, без реалізації якої гендерна політика держави має суто декларативний характер. Необхідно виявити якою мірою національні цільові програми мають практичну реалізацію. Як приклад можна привести «Жіночу програму», яка в 1995 році стала частиною діяльності Управління по положенню жінок.

У рамках вказаного проекту надається фінансова, технічна, інформаційно-консультативну допомогу жіночим і іншим громадським організаціям, чия діяльність спрямована на поліпшення статусу жінок, забезпечення гендерної рівності і справедливості. Програма робить два типи

фінансової допомоги: для оперативної роботи громадської жіночої організації і для розвитку спеціальних проектів для жінок. Право на отримання фінансових коштів за цією програмою надається тільки тим громадським організаціям, групам і об'єднанням, які розділяють принципи і цілі досягнення рівності жінок, визначена Канадською Хартією прав і свобод, а також міжнародними документами, підписаними канадським урядом. Національні, регіональні і місцеві організації, що борються проти гендерної дискримінації, отримують кошти на здійснення проектів за рішенням широкого кола проблем, що стосуються економічної рівності, соціальної справедливості, доступу і участі жінок в різних сферах життя. Наприклад, в період з 1995 по 2000 р. програма забезпечила підтримку і фінансування більше 1 500 різних проектів і ініціатив на загальну суму 43 млн. канадських доларів . У 2013 році у рамках програми фінансували заходи, спрямовані на боротьбу з насильством в сім'ях. За період 2014-2017 рр. виділені близько 1 млн. канадських доларів за період для реалізації національних, регіональних і місцевих ініціатив жіночих організацій [157].

За оцінками експертів, загальний бюджет засобів Управління у справах жінок Канади тільки на 2018-2019 рр. складає 24,6 млн. канадських доларів, з яких 11 млн. повинні розподілятися через Жіночу програму неурядовим організаціям для реалізації проектів, націлених на гендерну рівність.

Поза сумнівом, повноцінне фінансування сприяє розвитку жіночої ініціативи і вирішенню проблеми гендерної дискримінації, а головне, під державним контролем знімається соціальна напруженість груп населення, що потрапили в умови утиску їх громадянських прав і свобод в різних сферах громадського життя.

Прогресивні результати гендерної політики проявляються і у політичній сфері Канади. Жіноча частина недостатньо представлена лише в парламентах Канади. Згідно з даними Міжпарламентського Союзу, авторитетної міжнародної організації, Канада займала 47-ме місце з представництва жінок в нижній палаті парламенту : в палаті громад їм належать лише 20,8 % місць Проте в Канадському сенаті жінок 35 %.

Представництво жінок в муніципальних радах в Канаді складає 21,7 %, а на регіональному рівні в законодавчих органах — 20,6 %, що практично дорівнюється загальнонаціональному рівню. У Національній Асамблеї Квебека, законодавчий орган однієї з територій країни, жінки займають 32 % місць. Квебек став першою територією в Канаді, в якій в законодавчих органах усіх рівнів жінки займають не менше 30 % місць [170].

На думку політолога Шведової Н.А. роботи якої присвячені аналізу гендерної політики Канади, ключовим чинником, сприяючим ефективній реалізації державної політики відносно ліквідації гендерної дискримінації являється наявність в цій країні активного, ініціативного, наполегливого *жіночого руху*. Як відмічає автор, особлива заслуга жіночих організацій — у формуванні самосвідомості канадок, в зростанні їх самооцінки, почуття власної гідності, заснованої на визнанні права на власний вибір ролі в суспільстві.

Наведемо приклади найбільш активних організацій: «Комітет національної дії з положення жінок», «Голос жінок Канади за мир», «Канадські жінки за політичне представництво», «Асоціація жіночої освіти і соціальних дій», «Федерація жінок Квебека і Жіночі групи за доступ до політичної і економічної влади», «Жінки, політика і демократія в Квебеку», «Рівний голос» та ін.[180, с.125]

Жіночий рух в Канаді є помітною політичною силою, що примушує зважати на себе політичних, партійних і державних діячів. В ході останніх виборчих кампаній жіночі організації добилися згоди трьох ведучих партій брати участь в загальнонаціональних телевізійних дебатах, на яких їм задаються питання про положення жінок і з'ясовується позиція партій відносно шляхів і засобів рішення гендерних проблем.

Таким чином, можна зробити наступні висновки в результаті аналізу гендерної політики Канади.

По-перше, державна політика Канади в області подолання нерівності носить гендерний чутливий характер. Причому міра безпосередньої участі канадської держави і його структур в здійсненні програм, спрямованих на

гендерну рівність, знаходитися на належному високому рівні.

По-друге, сучасна державна політика відносно жінок визначена на довгостроковий курс усієї державної діяльності, для якої характерні спадкоємність і послідовність. Цей курс відбиває в цілому усвідомлення правлячими структурами важливості принципу соціально-політичної рівності жінок, без активної участі яких в житті держави немислимий розвиток демократії і економіки. Тим самим реалізується регулярне і достатнє фінансування гендерних проектів.

По-третє, наполеглива робота жіночого руху, що стала впливовою силою в політичному житті цієї країни. Факт появи жіночого руху символізує зміни, як в статусі жіночого населення, так і в суспільній свідомості відносно жінок.

В цілому процес гендерної модернізації канадського суспільства носить досить централізований характер, який полягає в наявності організаційної державної структури від верху до низу по гендерній рівності, що забезпечує широкі можливості для використання важелів адміністративного контролю з боку держави за соціально-політичними процесами, що відбуваються в країні і в суспільстві.

Далі з точки зору порівняльного політико-правового аналізу цікавий досвід США в області подолання гендерної дискримінації. Ця держава належати до країн «Сталої демократії» і має фундаментальну стратегію за рішенням питання нерівності і гендерної несправедливості[219].

Аналіз гендерної політики цієї держави також складається з чотирьох необхідних компонентів: законодавства про гендерну рівність, сукупності організаційно-інституціональної системи, фінансованих програм, гендерного навчання у рамках вищої освіти

Відразу хотілося б відмітити, що в США немає міністерства у справах жінок або спеціального управління зі статусу жінок подібно до того, яке існує в сусідній Канаді. Парадоксальним є і той факт, що країна, що претендує на роль «вартового демократичних цінностей у світі», досі не приєдналася до Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації

відносно жінок (1979 р.).

Проведення в життя антидискримінаційного законодавства і контроль за його дотриманням здійснюється рядом внутрішніх федеральних відомств і агентств, у складі яких діють спеціальні підрозділи - в міністерствах праці, охорони здоров'я і соціального забезпечення, юстиції, Державному департаменті, Агентстві з малого бізнесу, Комісії із забезпечення рівних можливостей у сфері зайнятості і інші.

При цьому упродовж усієї другої половини ХХ століття існувала послідовна законодавча політика, націлена, передусім, на створення рівних можливостей для чоловіків і жінок у сфері економічних стосунків. Тим самим діяльність Бюро з захисту трудових прав жінок і Комісії із забезпечення рівних можливостей у сфері зайнятості займає особливе місце в реалізації гендерної політики у сфері трудових стосунків.

У завдання Бюро входять підвищення добробуту найнятих робітників, поліпшення умов праці, розширення можливостей для отримання добре оплачуваної роботи, розвиток трудового законодавства, видача посібників з безробіття, запобігання дискримінації при наймі. Бюро зробило позитивний вплив на трудовий статус жінок у багатьох аспектах, але головне - воно активно займалося виробленням державної політики відносно професійної зайнятості жінок і чоловіків. За допомогою цілеспрямованої діяльності цього органу з захисту трудових прав громадян була створена консультативна Комісія із статусу жінок на рівні федерального уряду в 1961 році, що є важливим проривом в області подолання гендерної дискримінації. Створення такого структурного підрозділу сприяло виробленню нового урядового курсу, що враховує реальні інтереси жінок. Нова орієнтованість державної діяльності проявилася в лобіюванні Закону про рівну оплату праці, у рамках якої була сформульована стратегія проти дискримінації за ознакою статі при наймі і оплаті праці [185].

Дублюючи за своїми функціональними особливостями організація - Комісія Сполучених Штатів із забезпечення рівних можливостей у сфері зайнятості. У перший рік свого функціонування Комісія розглянула 8852

звинувачення в дискримінації. Факт наявності такої великої кількості «звинувачень» говорить про актуальність і широку масштабність поширення проблеми гендерної дискримінації і перетворення її на серйозну політичну проблему, що вимагає створення адекватних державних заходів.

Комісія стежить за дотриманням законів, які забороняють дискримінацію : Закон про громадянські права (1964); Закон про громадянські права (1991) — поправка до ст. VII Закону про громадянські права 1964 р.; Закон про дискримінацію за ознакою віку при наймі (1967); Розділи 1 і 5 Закону про американців з обмеженими можливостями (1990); Закон про реформу цивільної служби (1978). Закон про рівну оплату (1963, або поправка до Закону про справедливі трудові стандарти); Стаття 11 Поправок була націлена на те, щоб зруйнувати сталі гендерні стереотипи про існування «чоловічих» і «жіночих» професій. Згідно з цією статтею, уряд США фінансував організацію спеціальних центрів з професійної підготовки жінок. Державна політика США в області подолання гендерної дискримінації в економічній сфері стала зразком, стандартом дій для багатьох країн, що зіткнулися з подібною ситуацією. Формулювання вказаних законів були узяті за основу створення нормативної бази вирішення проблеми дискримінації Франції, Бельгії і інших європейських країн [146, с. 205].

У зв'язку з ситуацією, що склалася, виникла необхідність удосконалити законодавство і мобілізувати державні ресурси з метою прискорення процесу ліквідації гендерної дискримінації. Для реалізації поставленої мети в 1972 році було ухвалений Закон про рівні можливості у сфері зайнятості, який розширював повноваження Комісії. Тепер цей орган був включений в Координаційну Раду з рівних можливостей у сфері зайнятості. Зроблені заходи потрібні для визначення проблеми гендерної дискримінації на більш високий політичний рівень.

Діяльність Ради, в першу чергу, була націлена на усунення конфліктів із-за дублювання, непослідовності і суперечності в діяльності різних федеральних органів і в подальшому розробити державні заходи для підвищення ефективності роботи кожного підрозділу. Згідно з сімома звітами

Поради про виконану роботу можна зробити висновок про високу результативність діяльності цього органу. Тільки за 2017 рік 23 364 звинувачень в дискримінації були врегульовані, внаслідок чого потерпілі отримали 99,1 млн. доларів, а в період 1997-2019 рр. до суду було передано 403 позови, число прийнятих рішень склало 418. У 2019 році Рада розглянула в досудовому порядку випадки, в результаті яких 25 жінкам було виплачено 4,5 млн. дол. Було встановлено, що нерівна зарплата в порівнянні з чоловіками-колегами виплачувалася жінкам-робітницям, що виконували однакову роботу і мали однакову кваліфікацію і навички, лише тому, що вони були жінки. Навіть на рівні віце-президентів «жінки отримують менше, ніж їх колеги-чоловіки» Таким чином, комісія займається різними видами позовів і застосовує різні форми рішення конфліктів, виконуючи роль «арбітра» з метою дотримання балансу інтересів — наймача і найнятого робітника і не допускати дискримінації, зокрема, за ознакою статі [179].

Продовжуючи аналізувати організаційно-інституціональний вимір гендерної політики США необхідно відмітити роль активного жіночого руху в цій країні. Серед впливових сил жіночого руху — Національна організація жінок, Національна ліга дій з репродуктивних прав і абортів — за вибір Америки, Федерація планованого батьківства Америки, Фонд феміністської більшості, Американський союз громадянських свобод, Імператив охорони здоров'я для чорних жінок, Національний латиноамериканський інститут репродуктивного здоров'я, Національний політичний Жіночий кокус, «ЕМІЛІ Лист»[125, с. 78].

Остання з вказаних організацій організувала масштабну «Програму політичних можливостей», націлену на те, щоб допомогти американкам стати конкурентно здатними на політичному полі. Програма розшукує і тренує кандидатів-жінок на виборні пости на рівні штатів. За період з 2011 по 2019 р. «ЕМІЛІ - Лист» навчила 4 290 жінок в 33 штатах і допомогла сотням жінок перемогти на виборах в штатах і місцевих органах. В результаті число жінок-законодавців в штатах виросло до 23 % від загальної кількості місць в легислатурах штатів .

Таким чином, це був значний прорив у вирішенні проблеми гендерної дискримінації в політичній сфері. Головна заслуга американських жіночих організацій — це формування і розвиток самосвідомості жінок, зростання їх самооцінки, почуття власної гідності, заснованої на визнанні права на власний вибір ролі в суспільстві. Так Жінки США завоювали право бути політично і соціально активними.

В цілому, виходячи з аналізу представлених даних, можна зробити висновок, що рано говорити про наявність гендерного паритету в державній сфері США, проте очевидна тенденція до руху в цьому напрямі. Нині в США в 18 разів вище чисельність жінок серед державної і політичної еліти. Одночасно США займають 70-е місце у світі по представництву жінок в законодавчому органі. Для порівняння: Канада — на 49-му, а Росія — на 100-м місці у світі, розділяючи його з Камбоджею [93].

Таким чином, США прагнуть використати внутрішні резерви для розвитку суспільства і створюють можливості для розкриття потенціалу жіночого населення країни в політичній сфері, убачаючи в цьому джерело власного прогресу. Як відмічав Дрю Фауст, ректор Гарвардського університету вирішення проблеми рівності чоловіків і жінок, а також гендерній несправедливості сприяє зміцненню світових позицій США як лідера і захисника демократичних цінностей на міжнародній арені.

Освітньо-просвітницька компонента гендерної політики США є результатом демократичних перетворень в країні, які виражаються в політичній коректності відносно стереотипів і забобонів, у тому числі і гендерних. У свою чергу, жіночий демократичний рух зробив істотний вплив на систему вищої освіти і введення гендерної просвіти. Перші курси лекцій про жінок в США були прочитані в 1970 р., потім вони переросли в програми «Жіночих досліджень» (women's studies), у відділення навчальних закладів. До 1975 р. в країні налічувалося вже 150 дослідницьких програм з жіночого питання, а в 1980 р. коледжі і університети внесли у свої навчальні плани 30 000 подібних курсів. На початок ХХІ ст. Національний комітет з дослідження положення жінок об'єднав майже вісім десятків дослідницьких центрів з

науковою і громадською орієнтацією Гендерний компонент став частиною наукового і освітнього процесу. Незважаючи на великі досягнення державної політики США в області подолання гендерної дискримінації виявляються наступні недоліки [80, с.90]:

По-перше, ресурси, спрямовані на вирішення цієї проблеми торкаються в основному економічної сфери. При цьому створені структурні підрозділи, частенько дублюються за виконуваними функціями, що веде до плутанини в розподілі обов'язків. В результаті знижується рівень ефективності, інструментальності діяльності державних органів.

По-друге, вирішення проблеми законодавчим шляхом має дві суперечливі тенденції. Парадоксальним фактом є те, що кількість скарг на предмет гендерної дискримінації за ознакою статі не зменшується, а збільшується з кожним роком. На початок 2018 року 14256 скарг поступили в Комісію у справах жінок. Для порівняння, за увесь 2016 рік кількість таких звинувачень склала 20200 заяв. Тут можна зробити висновок або про високу міру інформованості і просвіти громадян США з проблеми гендерної дискримінації, що підштовхує їх звертатися в спеціальні органи для її вирішення, або кількість дискримінаційних випадків збільшується, незважаючи на зроблені державні заходи.

У сфері політики гендерної рівності лідерами є Скандинавські країни, в яких прихильність принципам рівності і соціальної демократії має глибокі історичні корені. У цих країнах число жінок - парламентарів перевищило «критичну масу», необхідну для чинення дії на державну політику і соціальні технології, сприяючі добробуту жіночого населення. Держава розширює послуги з догляду за дітьми і забезпечує доступність освіти, медичної допомоги і соціального забезпечення. У Скандинавських країнах інституціоналізовані принципи рівних можливостей, розвинена система соціальної підтримки, яка щедро фінансується і охоплює широкі верстви населення. У 1995 році була розроблена і прийнята єдина для усіх Скандинавських країн гендерна політика, розрахована на п'ятирічний термін. Основними пріоритетними напрямками цієї програми дій були: по-перше,

досягнення гендерної рівності на ринку праці; по-друге, гендерний паритет у владних структурах; по-третє, вирішення проблеми подвійної зайнятості для жінок, які вимушені поєднувати роботу і сімейні обов'язки; у- четвертих, дослідницькі проекти, необхідні для ефективнішої реалізації цілей програми гендерної рівності [34].

Особливе місце серед країн Скандинавського регіону відносно реалізації гендерної політики займає Швеція. У Швеції, починаючи з 1980-х років, питання рівноправ'я були підняті на рівень державної політики. У ці роки були створені міністерства з питань рівноправ'я і державна комісія з рівноправ'я, омбудсмен з питань рівноправ'я. У 1991 р. був ухвалений Закон про рівноправ'я (з поправками 1994 р.), який ставить в якості основних цілей забезпечення зайнятості, поліпшення умов праці і можливостей службового росту, розробку працедавцями щорічних планів заходів з забезпечення збалансованого представництва чоловіків і жінок. У 1998 р. прийнята спеціальна урядова програма, в якій передбачається звіт перед парламентом про положення жінок в державних органах управління з метою поетапного підвищення представництва жінок. Вже в 1995 році жінки в уряді займали більше 50% місць [21] .

Таких же успіхів добилаь і Фінляндія, де в 1972 році була створена спеціальна Рада з питань рівності (у цьому ж році подібні ради були створені в Швеції і Норвегії). Рада призначається урядом строком на три роки і повинна включати представників усіх політичних партій. У сферу діяльності фінської Ради входять питання, що стосуються положення жінок у виробництві, освіті, сім'ї, в парламенті, адміністративних органах влади. У 1987 році Фінляндія, услід за Норвегією і Швецією, ввела посаду омбудсмена (уповноваженого з питань гендерної рівності) і заснувала спеціальну апеляційну комісію для розгляду питань, пов'язаних з рівноправ'ям. У 1986 році у Фінляндії був офіційно ухвалений закон про гендерну рівність, який мав подвійну мету : покласти край прямої і непрямой дискримінації за статевою ознакою і сприяти створенню умов для реалізації рівних можливостей чоловіків і жінок шляхом вжиття спеціальних заходів, які

покращували б положення останніх, передусім, на ринку праці. У 1995 році у Фінляндії був ухвалений додатковий закон про гендерну рівність, одночасно з цим положення про рівність було включене в переглянута Конституція Фінляндії. Відтепер діє правило, за яким доля жінок на будь-яких рівнях влади і ухвалення рішень повинна складати не менше 40%. У 1989 р. була прийнята і постійно оновлюється урядова програма розвитку рівноправ'я. У парламенті країни у кінці 1990-х років голова і обидва віце-голови, 6 міністрів, включаючи міністра закордонних справ, оборони, транспорту, були жінками [34].

Аналогічним чином політика гендерної рівності реалізується і в Данії. Тут перший законодавчий акт, що мав на меті ліквідувати будь-яку дискримінацію за ознакою статі, був прийнятий в 1976 році. Ним став Закон про рівну заробітну плату, який згодом неодноразово доповнювався. У 1978 році було ухвалено ще два закони - Закон про рівні можливості, принцип гендерної рівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства, а також Закон, що проголосив, про рівний підхід до чоловіків і жінок при їх прийомі на роботу. Забезпечити збалансоване представництво чоловіків і жінок у владних структурах були покликані Закон про рівність чоловіків і жінок при призначенні їх членами громадських комітетів (1985 р.) і Закон про рівні можливості чоловіків і жінок для заняття виконавчих посад (1990 р.).

Проте, незважаючи на ретельно розроблений механізм реалізації політики гендерної рівності, рахувати питання про рівність в Скандинавських країнах вирішеним представляється передчасним. Економічний підйом, що мав місце в Скандинавії в 1960 - 1970 - х роках, привів до того, що жінки отримали значно більше можливостей на ринку праці. Проте такий стан речей пояснюється, швидше за все, дією ринкових механізмів, а не політикою рівноправ'я. Тому, попри те, що кількість жінок, зайнятих у сфері виробництва, неухильно зростає, ринок праці як і раніше чітко розділений. Існує горизонтальне розділення, коли чоловіки і жінки зайняті, як правило, в різних секторах економіки, а також вертикальне розділення - жінки, зайняті на неуправлінських роботах, і чоловіки, що

мають більший доступ до сфери управління і ухвалення рішень. Як і раніше актуальною проблемою є і питання про рівну оплату праці чоловіків і жінок, різниця в якій на початку XXI століття в Скандинавії складала 11-12%, що, звичайно ж, не є таким значним розривом, як в інших країнах. Не менш проблемна ситуація спостерігається і у сфері освіти. За даними статистики, рівень жіночої освіти в Скандинавських країнах вищий, ніж чоловічий, жінки здобувають вищу освіту більше, ніж чоловіки. Проте, проблема існує, і проявляється вона, передусім, у виборі майбутніх професій, коли жінки вибирають «жіночі» професії (медицина, педагогіка), а чоловіки - «чоловічі» (економіка, фінанси і так далі) Тому, політику гендерної рівності, що проводиться Скандинавськими країнами, навряд чи можна вважати завершеною, оскільки перед урядами цих країн продовжують стояти завдання, що вимагають рішення [125, с.109].

Таким чином, у кінці XX століття найвищий рівень гендерної рівності був досягнутий лише в декількох країнах світу. Як підкреслюється в звіті Генеральної Асамблеї ООН, таких країн налічується у світі усього чотири (Швеція, Данія, Фінляндія і Норвегія). У них одночасно досягнута гендерна рівність в середній освіті (відсоток дівчаток, відвідуючих середню школу, складає більше 95%), доля жінок в парламенті складає не менше 30% і доля жінок у сфері промисловості і послуг - не менше 50%. У цих країнах багато робиться для того, щоб ідеї рівності чоловіків і жінок укорінилися не лише у сфері державної політики, але і в суспільній свідомості, з тим, щоб ці цінності стали нормою соціального життя. Державна політика спрямована на формування і закріплення цього положення. Не випадково така політика називається політикою «державного фемінізму». Проте навіть в цих країнах повна гендерна рівність ще не досягнута, тому їх уряди і жіночі НКО продовжують працювати в цьому напрямі [121].

Аналіз заходів з реалізації гендерної політики різних країн показав, що потрібно обов'язкове застосування певного інструментарію і спеціальних технологій.

Зокрема, застосування гендерного аналізу при оцінці результативності

тих або інших політичних рішень. Під гендерним аналізом розуміється процес збору і достовірної інформації з урахуванням гендерних відмінностей у сфері досліджуваного курсу і прогнозування наслідків дії політичних рішень і соціальних програм на статусні характеристики чоловіків і жінок. Застосування цього інструментарію при оцінці результативності державної політики дозволяє виявити потенційне і фактичне відмінності дії політичних курсів, законодавства на соціальний статус гендерних спільностей, зібрати якісну інформацію про динаміку трансформації статусних характеристик чоловіків і жінок.

2.2. Методичні аспекти інституційного механізму державної гендерної політики

Соціально-політичні процеси і явища, що лежать в основі вивчення та формування державної гендерної політики, досить складні для наукового осмислення і фіксації результатів, в порівнянні з природними науками.

Розробка наукових досліджень у цій сфері можна пояснити дією ряду чинників.

По-перше, посилилася до середини ХХ століття диференціація між провідними соціальними дисциплінами: політологією, економікою, соціологією, психологією, правом і історією. Процес відособлення соціальних дисциплін один від одного, визваний їх розвитком, привів до формування характерних для кожної науки мови, методологічних принципів, методів, сфер застосування дослідницьких інструментів. Проте автономність державно-управлінської науки недопустима в сучасних умовах, коли статус проблем, що стоять перед людством, починає набувати глобального характеру.

По-друге, не можна недооцінювати і думку, що склалася, про невисоку здібності державно-управлінської науки досягати суспільно

значимих результатів за допомогою використання класичних для науки методів для вирішення практичних завдань. Соціально - політичні процеси є надзвичайно складними, динамічними, і тому саме у відношенні до них державно-управлінська наука мобілізує усі свої здібності, щоб забезпечити їх розуміння, пояснення і можливість управління ними. У зв'язку з цим відбувається природний процес залучення і застосування математичних методів, запозичених у природних наук [27, с.54].

Таким чином, наша мета — обґрунтувати метод факторного аналізу для дослідження гендерної політики в практиці української держави. Для цього необхідно розкрити суть основних підходів до вивчення впливу чинників на формування гендерної політики держави. Тим самим дається короткий огляд найбільш поширених підходів про значення і застосування факторного аналізу для вирішення теоретичних і практичних завдань в державно-управлінській науці. Формулюється проблема значущості різного роду чинників на формування державної політики в цілому і в приватних політичних ситуаціях, таких як реалізація гендерної політики держави.

Окрім цього, наводяться основні індекси, за допомогою яких заміряються ключові кількісні характеристики чинників гендерної політики, внаслідок чого можливо робити висновки про стан розвиненості цього напрямку, про рівень впливу кожного з чинників, можливі політичні наслідки.

Відразу хотілося б відмітити, що в сучасній науці авторські праці з дослідження факторного аналізу гендерної політики практично відсутні. Висновки учених з цієї проблеми зводиться до аналізу бар'єрів, що перешкоджають реалізації жіночої політичної участі. Зокрема, у своїх працях український науковець виявив ряд причин, внаслідок яких виникають труднощі для жінок на шляху становлення кар'єрного зростання в політичній сфері. Якщо сформулювати узагальнений варіант, то він зводиться до набору наступних чинників : інституціональні бар'єри, гендерні стереотипи, а саме домінування патріархальних установок в українському суспільстві.

Другий блок чинників включає дві теорії: структурну (теорія, що

вказує на політичну соціалізацію жінок, як причину дискримінації) і ситуаційну (теорія ситуації, що складається, яка охоплює декілька аспектів : обстановка в сім'ї, в їх професійній діяльності, а також відсутність грошових ресурсів). Усе це сприяє нерівності в суспільно - політичній сфері на користь чоловіків [30, с.79].

Схожі висновки роблять у своїх роботах [19, 22, 25]. Автори аналізують як соціальні (особливий вплив соціалізації, гендерних ролей і стереотипів), так і політичні чинники при поясненні низької представленості жінок в політиці. Наявність другого з вказаних чинників дослідниці пояснюють двома закономірностями, що спостерігаються: використання різних електоральних правил з тим, щоб обмежити можливості обрання жінок-кандидатів, наприклад, поміщаючи імена жінок-кандидатів в кінець партійних списків або інша тенденція - висувати жінок на пости, що є непривабливими для чоловіків в силу відсутності там грошей і реальної влади, наприклад, соціальна політика, охорона здоров'я, культура, освіта [11, с.90].

Згідно теорії економічних чинників, низька представленість жінок в структурах влади може бути пояснена їх слабкою представленістю у сфері бізнесу, а також в тих галузях і професіях, де, як правило, формується політична еліта. Більше того, як вказує автор, економічний статус жінок зазвичай нижче економічного статусу чоловіків, що у свою чергу позначається на їх фінансових можливостях для організації своєї передвиборної кампанії.

Для досягнення мети, поставленої у рамках цього параграфа, певний науковий інтерес також представляють роботи німецьких політологів про політичну участь жінок в Україні, в яких вони аналізують вплив політико-інституціональних чинників, таких як виборча система і політичні партії, в контексті участі жінок в політиці.

Таким чином, як в західній, так і у вітчизняній політичній думці накопичений певний науковий багаж з питань, що стосуються різних причинно - слідчих аспектів «кар'єри жінок» в суспільно— політичній

сфері. Авторами виконаний глибокий теоретичний аналіз залежностей різних обставин і досягнення гендерної рівності. Також були розроблені ряд підходів, у рамках яких виявлені чинники, як позитивно, так і що негативно впливають на реалізацію гендерної політики. Проте слід визнати, що незначне число наукових досліджень присвячене саме факторному аналізу гендерного питання. Дослідники, зачіпаючи окремі проблемні області, в цілому не представляють системного аналізу чинників в сукупності їх впливи на гендерну політику, як політику, спрямовану на досягнення паритетної участі чоловіків і жінок в суспільно — політичному житті країни. Також в їх аналітичних працях відсутні спроби проаналізувати міру дії окремо взятого чинника просторово — тимчасовому аспекті або залежно від історичного періоду. Одночасно не видимий варіант застосування авторами практичних наукових методів, що дозволяють найточніше прогнозувати як змінюватиметься ситуація по реалізації гендерної політики надалі, враховуючи досвід державних заходів в цьому напрямі в сьогоденні і минулому. Наприклад, дію яких чинників потрібно зменшити для досягнення позитивного результату, а які чинники, навпаки, сприяють розвитку цього напрямку державної політики?

У зв'язку з цим виявилася необхідність вивчити інші приклади в політичній науці, де спостерігається практика використання наукових методів, зокрема факторного аналізу, який дозволяє обґрунтовувати взаємовплив різних політичних процесів в передбачуваному варіанті розвитку. Цікавим з дослідницької точки зору видається варіант проведення аналогії застосування факторного аналізу до вивчення гендерної політики держави [35].

У рамках дослідження нами поставлено мету знайти спосіб співвідношення поставленої мети усім ранжируваним за значимістю чинникам, що впливають на неї. Під чинниками в даному випадку розуміються умови, обставини, причини, що впливають на задану мету (цінність). У конкретному випадку дослідник використав розподілену множинну експертну оцінку про склад набору чинників і значущості кожного

з них.

Використавши кореляційний аналіз, ми змогли виявити причинно-наслідкові зв'язки в умовах незнання усіх деталей демографічного стану. У спільній роботі" Якунина і Сулакшина була розроблена схема циклу життя державної політики в управлінському контексті, де було позначено місце факторного аналізу в процесі формування державної політики.

Автори аналізують кожну вказану ланку в представленому ланцюзі, при цьому особливу увагу приділяють переходу від постановки мети до ідентифікації проблем — перешкод. Детально обґрунтовують точку зору, що цей перехід не є «тривіальним» з наступних причин [36, с.192]:

По-перше, щоб виявити вказані в схемі проблеми — перешкоди необхідно знайти спосіб співвідношення поставленої мети усім ранжируваням за значимістю чинникам, що впливають на неї. Під чинником в даному випадку розуміються умови, обставини, причини, що впливають на задану мету.

По — друге, слід прийняти як даність, що на мету (цінність) завжди впливають як негативні, так і позитивні, а також імовірнісні чинники. Останній варіант автори іменують ризиками, які також, на їх думку, повинні враховуватися. Процедура формування державної політики, очевидно, повинна враховувати усі три види чинників. Позитивні чинники в програмній частині державної політики треба підтримувати і посилювати. Негативні — купірувати, долати і викорінювати. По відношенню до ризиків — виробляти заходи готовності, профілактики, попередження.

Таким чином, факторний аналіз просто потрібний для подальшого будівництва адекватної державної політики. І, навпаки, без точного уявлення про реальні чинники державна політика не буде результативною.

Існує декілька методів факторного аналізу, які були адаптовані для політичної науки.

По-перше, метод інтуїтивного визначення чинників. Сам дослідник виявляє можливі «здорові», або «очевидні» чинники, що визначають результат. Для цього необхідно на теоретичному рівні сформулювати

залежності параметрів мети від параметрів чинника. Проте цей метод має ряд недоліків. У числі головних — велика вірогідність практичної необґрунтованості і суб'єктивності точки зору. Дослідження за факторним аналізом не можна будувати, застосовуючи тільки представлений засіб, його необхідно поєднувати в сукупності з іншими методами для досягнення найбільшої достовірності отримуваних результатів [42, с.15].

По-друге, метод розподіленої експертної оцінки набору чинників і значущості окремих чинників. Він використовується в тих випадках, коли сукупність об'єктивних показників не завжди здатна адекватно відобразити стан досліджуваного політичного процесу. В цьому випадку, стає доцільним оцінити якість проектів і, відповідно, здійснювати їх подальший відбір на основі думки спеціально відібраних для цієї мети фахівців-експертів, що володіють методологією експертних оцінок і мають багатий досвід у сфері рішення вузлових проблемних завдань.

Цей метод має широку популярність в застосуванні серед дослідників політичної науки. Зокрема, робота Сидельнікова Ю.В. присвячена технологіям політичного прогнозування. Автором описуються конкретні результати проведених дослідницьких заходів, досягнутих через застосування цього методу факторного аналізу. Далі була обґрунтована точка зору, що експертні оцінки в політичному аналізі можуть використовуватися як повноцінна альтернатива прямому математичному виміру, при цьому зберігається достовірність отримуваних даних [45, с.130].

Цікаво відмітити обґрунтування методу множинної експертної оцінки у рамках якого доведено «необхідність застосування формалізованого експертного методу розставляння пріоритетів як прогресивного для вирішення управлінських завдань різного рівня. Нами вирішується проблему в тому, що сучасні політичні керівники недостатньо застосовують на практиці науково-математичні методи як інструмент рішення різних багатоваріантних управлінських завдань.

У свою чергу наступні вітчизняні дослідники виділяють чотири функції, які виконує метод експертної оцінки в політичному дослідженні:

оцінка стану; оцінка причин явища або процесу; прогноз тенденцій розвитку політичних процесів; вироблення форм і методів вирішення політичної проблеми. Автори у своїй роботі посилаються на відомого дослідника І. Ансоффа, який розглядав використання експертних оцінок як ознаку сучасного етапу в розвитку стратегічного управління, а також звертав особливу увагу на те, що організація експертного опитування багато в чому залежить від того, як правильно будуть підібрані експерти для вирішення поставленого завдання [48].

На думку І. Ансоффа, залучення експерта повинне спиратися на професійні якості, яким він повинен відповідати. Серед них найбільш важливими є: кваліфікація і досвід; володіння методами експертної оцінки; спеціалізація; уявлення про усі ланки факторного ланцюжка і рівні управління.

Тим самим вдало складений експертами політичний прогноз дозволить знайти необхідні заходи для нейтралізації чинників, здатних викликати несприятливий результат.

По — третє, найбільш універсальним методом доказу факторної природи тих або інших політичних процесів або дій їх ранжирування за значимістю являється кореляційний аналіз. Його застосування в політичній науці описали вже вищезгадані зарубіжні учені Дж. Мангейм і Р. Рич . Автори виділили, різні методи, вживані в політичних дослідженнях, серед яких опинився кореляційний аналіз як метод політичного прогнозування. Сулакшин С.С. у своєму дослідженні розглядає кореляційний аналіз як «найбільш ефективний метод факторного аналізу дослідження складних соціально-політичних процесів». Найцінніша його властивість, на думку автора, полягає в тому, що він дозволяє знаходити причинно — слідчі зв'язки в умовах незнання усіх деталей механізмів, що обумовлюють ці зв'язки із-за їх складності або варіативної. А для ефективної державної політики з управління, зокрема гендерними процесами, необхідно знати точно, що і як впливає, що є причиною і наслідком, які повні причинно-наслідкові ланцюжки. Інакше державна політика буде безпорадна. У гіршому —

приведе до протилежного результату. У ситуації, що склалася, абсолютно логічним видається застосування кореляційного факторного аналізу, який допоможе досліджувати міру залежності результату від конкретних чинників, а також виміряти «вагу» впливу кожного[50, 51].

Використання кореляційного аналізу у рамках справжнього дослідження дозволяє виявляти чинники розвитку гендерної політики і їх вплив на результативні показники, визначати пріоритети розробки стратегії цього напрямку державної політики, а також розробляти ефективні заходи з впровадження гендерної політики в загальну державну діяльність. Основу кореляційного аналізу складають залежності, призначення яких полягає у виявленні загальнозначущого зв'язку між досліджуваними змінними, в основі якої лежить дія певного чинника.

У міру наближення значення коефіцієнта до одиниці кореляційний зв'язок практично трансформується в причинний.

Отже, кореляційний аналіз як метод факторного аналізу може використовуватися для виміру зв'язку між різними показниками політичних процесів, що забезпечує можливість контролювати і спрямовувати ці процеси. Наявність кореляційного зв'язку між показниками дозволяє через дію на один показник робити вплив на інший показник, вибудовувавши порядок управління процесом.

Таким чином, за наявності різних напрямів вивчення цього питання представники різних концепцій з часом прийшли до єдиної думки, що на дослідницький об'єкт може впливати ціла сукупність чинників. Особливо цікавим видається питання про вимір «ваги» впливу тих або інших чинників на кінцевий результат. Міра дії може бути різною як в тимчасовому, так і в просторовому вимірі[55, с.171].

Тому визначити зміст і ефективність гендерної політики держави неможливо без урахування груп чинників, від яких залежить трансформація рівності, що декларує, в реальне у сфері участі статі в прийнятті суспільно - політичних рішень.

Факторний аналіз гендерної політики дозволить оцінити реальною

обстановку у рамках цього напрямку державної діяльності, прогнозувати ситуацію і виробити основні цілі і завдання напрямку, що цікавить нас. Володіння повною і досить точною інформацією з гендерної політики є однією з необхідних умов для досягнення прогресу в таких напрямках, як забезпечення стабільного економічного розвитку, тривалого і надійного світу, подолання міжнаціонального розбрату, формування взаємовигідного партнерства між країнами, пом'якшення гостроти ряду соціальних, расових, етнічних і інших проблем з ряду наступних причин [62, с.68]:

По-перше, підвищення соціальне - політичного статусу жінки є вимогою елементарної справедливості, без виконання якого неможливе досягнення реального рівноправ'я, усебічне врахування інтересів жінок і поліпшення їх становища в суспільстві. Кінець кінцем, гендерна симетрія при прийнятті суспільно - політичних рішень забезпечить баланс цілей і спрямувань усіх шарів суспільства і сприятиме повнішій реалізації демократичних принципів управління суспільством і державою.

По-друге, у багатьох країнах світової спільноти реально сталося кардинальне переосмислення ролі жінки у великій політиці, і намітилися конкретні зрушення в посиленні її позицій в політичних структурах ряду держав на рівні як законодавчої, так і виконавчої влади.

При цьому, як показує досвід прогресивних країн, жінки, зайняті на керівних посадах в урядових і законодавчих органах, вносять « свій вклад в оцінку політичних реалій, вимір пріоритетів внутрішньої і зовнішньої політики, відкриття нових перспектив вирішення глобальних політичних питань. Такої думки дотримується сучасне американське суспільство, яке заявляє, що «по-перше, країна з прагматичними цінностями навряд чи в змозі дозволити собі ігнорувати досвід, розум і енергію більшої половини своїх громадян, особливо у сфері державного управління, де ці здібності потрібні[46]. По-друге, жінки зможуть принести в політику відмінне від сталого бачення перспектив і завдань (обумовлене їх біологічними і соціальними особливостями, а також заснованим на гендерних відмінностях досвідом) за широким спектром проблем; більше того, вони займуться

вирішенням особливих жіночих питань, яким чоловіки не приділили уваги. І нарешті, у разі успіху своєї присутності на арені державної політики жінки зможуть грати роль поведінкових моделей, спонукаючих інших жінок наслідувати приклад».

Такий висновок однієї з доповідей про статус американської жінки, які починаючи з 1986 року, регулярно публікує Інститут жіночих досліджень і освіти у Вашингтоні[59].

Як позитивні, так і негативні результати гендерної політики залежать від конкретних суспільно політичних чинників, вплив яких необхідно коригувати або у велику, або в меншу сторону для досягнення прогресу у сфері інтеграції жінок в усі сфери громадського життя.

Зважаючи на думки усіх вищеперелічених авторів, аналіз чинників можна представити в двох вимірах:

По-перше, вони можуть бути як сприяючими розвитку гендерної політики, так і перешкоджаючими її здійсненню. Також слід зазначити, що вплив одного і того ж чинника може оцінюватися по-різному, залежно від конкретного історичного періоду і існуючої в той момент соціально — політичної обстановки в країні.

По — друге, ділення чинників на суб'єктивні і об'єктивні. Перші з позначених припускають наявність політичної ініціативи з боку державних діячів і політичної еліти для ефективного здійснення і розвитку цього напрямку. Другий блок причин розглядає проблему наявності або відсутності інтересу у самих представниць слабкої статі до суспільно — політичної активності. Також вивчення впливу об'єктивних причин припускає аналіз соціально — економічної обстановки, ситуації в сім'ї і професійній діяльності жінки, який дозволить виявити ключові причини виникнення нерівності в суспільстві.

Отже, при аналізі чинників гендерної політики основне ділення буде зроблено за ознакою суб'єктивності і об'єктивності виникнення причин. Потім усередині кожного блоку - ділення на чинники, які сприяють розвитку цього напрямку державної політики і ті, які гальмують її реалізацію[69].

Аналіз формування гендерної політики показав, що процес формування нової національної держави, почався в 90 - ті роки в Україні. У цей період відбувається визначення основних векторів політичного управління на тлі поступового відходу від тоталітаризму і пошуку нових підходів до рішення не лише економічних, але і соціальних проблем. В Україні йшло поступове усвідомлення владними структурами необхідності відмови від ідеологізації проблеми жіночого рівноправ'я і переходу до вжиття цілеспрямованих заходів з реалізації принципу рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок в усіх сферах громадського життя. Проте недостатній розвиток цивільних інститутів, консолідованих політичних партій, активного жіночого руху і загальнонаціональних жіночих організацій в умовах погіршення економічної ситуації ускладнює на першому етапі переходу до ринкових стосунків включення жінок в процес ухвалення політичних рішень і просування шляхом забезпечення гендерної рівності.

При цьому слід зазначити, що в період існування Радянського Союзу на практиці застосовувалася 30 — процентна квота з метою залучити жінок до роботи в органах управління. Як показала практика, цей захід носив демонстративний характер. Політичне просування їх чітко обмежувалося нижнім і середнім рівнями державного управління, поширюючись переважно, на адміністративно — організаційні сфери. Залучення жінок до процесів управління і ухвалення рішень у рамках радянської системи реалізовувалося за допомогою традиційно обмеженої участі у виконавчих і судових органах, тоді як стратегічне управління державою здійснювалося чоловіками [70, с.65].

Зокрема, на початку 90 - х років в Україні були заявлені демократичні реформи, які у тому числі орієнтувалися на вирішення проблеми гендерної асиметрії в політиці держави.

Для того, щоб розібратися як функціонують на практиці інститут виборів, чи стимулює або гальмує закріплення норми гендерного рівноправ'я, визнаною діючою Конституцією України, необхідно співвіднести два показники: перелік прийнятих законодавчих актів,

орієнтованих на досягнення рівного представництва чоловіків і жінок в політиці України і гендерний склад Верховної Ради різних скликань. Ці показники мають бути взаємозалежні, підкріплювати один одного на практиці, і працювати в єдиній системі, щоб забезпечити високий рівень стабільності суспільства [88, с. 57].

Хотілося б прояснити ситуацію наявності або відсутності такого зв'язку між двома процесами. Відомим фактом є те, що в текст Конституції було включено норму, що передбачає не просто рівність прав і свобод жінок і чоловіків, але і рівність їх можливостей..

Прийняття Конституції сприяло прагненню України стати визнаною на міжнародній арені вільною демократичною країною, увійти до кола найбільш розвинених країн світу і бути їх визнаним партнером. Сучасна демократія припускає в рівній мірі розподіл влади між чоловіками і жінками, тому участь жінок в законодавчих зборах вважається важливим показником розвиненості демократії в різних країнах світу.

Крім того, на початку 90 — х владі було необхідно відреагувати на соціальні очікування і вимоги, активних в той період жіночих організацій, що висунули гасло «Від рівних прав — до рівних можливостей».

У 1995 році пройшла Пекінська Конференція, на якій просувалися ідеї рівного представництва жінок і чоловіків в урядових органах держав, що є членами ООН, — при необхідності шляхом квотування. Політичним партіям — розглядати проблеми гендерного рівноправ'я у своїх політичних програмах і одночасно — вживати заходи, що забезпечують можливість участі жінок в їх керівних органах на рівних підставах з чоловіками. У числі інших країн-учасниць ООН Україна підписала ці документи Пекінської конференції. У цьому ж році проходили парламентські вибори. У 1995 році до участі було допущено 43 об'єднання, серед них одне — жіноче, але результат попередніх виборів повторити не вдалося. Цей результат підтверджує необхідність своєчасного прийняття що відповідає рішенням конференції. Проте негативна тенденція, що складається, не спонукала владу приймати відповідні законодавчі акти [94].

Важливий крок у вирішенні проблеми гендерної нерівності в українській політиці стався в 2001 році: в закон про політичні партії була включена норма, що передбачає рівні можливості участі жінок і чоловіків в політиці, включаючи участь у виборах не лише в якості виборниць, але і в якості обраних. Світовий досвід показав, що система пропорційного представництва має тенденцію до підвищення долі жіночого представництва більшою мірою, ніж система одномандатних округів. При пропорційній системі виборів, виборці голосують за партію цілком, до складу якої можуть входити як представники чоловічого, так і жіночої статі. Відповідно, чим більше жінок — кандидатів в депутати в партійних списках, тим вище вірогідність, що в Верховній Раді збільшиться доля жіночого представництва. Мажоритарна система не дає таких можливостей, оскільки при такій системі виборів виборці голосують за конкретного кандидата. Дуже часто таке рішення приймається не на користь жінок — кандидатів [95, с.70].

Зроблені заходи, здавалося б, повинні були сприяти вирішенню проблеми гендерної асиметрії в політиці української держави і реалізовуватися на практиці парламентських виборів.

Виходячи з даних, позначилася нова, потенційно значима тенденція: число жінок, що отримали депутатський мандат за партійними списками, тобто відповідно до правил пропорційної системи голосування, було більшим, ніж число жінок, що отримали його в одномандатних округах, тобто відповідно до правил голосування у мажоритарній системі.

Політологи визнали цю зміну «знаковою» і підкреслили, що якщо ця тенденція закріпиться на наступних виборах, то згодом включення жінок-кандидатів в партійні списки стане частиною боротьби за жіночий електорат, як це було в країнах Заходу в 80-90 ті роки минулого століття. Проте на виборах не трапилося нагоди порівняти, скільки жінок обрані за партійними списками, а скільки за одномандатними округами, оскільки вибори повністю проходили за пропорційною системою голосування.

Ситуація, що склалася, сприяла виявленню ще ряду суб'єктивних причин, що вплинули на деградацію процесу реалізації гендерної політики в

практиці держави. Їх можна об'єднати в сукупність суб'єктивних чинників, що перешкоджають розвитку напрямів державної політики.

По-перше, причинами цього положення могли стати особливості історичного розвитку країни, специфіка її політичної культури і політичної системи. Для України характерний варіант політичного традиціоналізму, який проявляється в тенденції до персоналізації влади, в специфіці відбору політичної еліти — швидше не стільки за об'єктивними якостями, скільки по волі начальства, тому йде різке звуження простору публічної політики.

По-друге, в Україні впровадження ідей гендерної рівності гальмується на рівні вищої політичної влади, яка не сприяє реалізації намічених планів в документах Пекінської конференції з питань рівності між чоловіками і жінками. Особлива увага в документах Пекінської конференції була відведена питанню присутності жінок як рівних партнерів з чоловіками в державних структурах влади, а також рівноправної участі обох в ухваленні рішень [99].

По-третє, слабка усвідомленість проблематики прав людини. На сьогоднішній момент в Україні навіть правозахисники серйозно сумніваються в правомочності самої теми гендерного рівноправ'я і частенько не визнають права жінок складовою частиною проблематики прав людини. А в громадських дискусіях будь-яка розмова про права жінок, дуже швидко зводиться до проблеми материнства і дитинства у дусі біологічного редукціонізму. Слід досліджувати зв'язок між наявністю жінок в українському парламенті і зміною законодавства на користь підвищення гендерного рівноправ'я.

По-четверте, в Україні відсутній зв'язок між виборчою системою і долею жінок, обраних до парламенту. Статистичні дані демонструють, що в нашій країні просуванню жінок сприяє більшою мірою одномандатна система виборів, але ніяк не пропорційна. Пропорційна система голосування «не працює» в плані просування жінок. Вважається, що найвищі шанси на отримання депутатських мандатів мають ті кандидати, чиї імена значаться

або в центральній частині списку, або на самому початку його регіональних частин. Опинитися в «прохідній» частині списку у жінок мало шансів [106].

Далі у рамках аналізу чинників гендерної політики можна оцінити істотний вклад в процес демократизації політичного життя нашої країни закінчення холодної війни і зменшення суперництва між державами. Зрештою цей факт привів до таких позитивних наслідків як міжнародна розрядка, зменшення небезпеки глобальних озброєних конфліктів, успіхи в підтримці загального світу, які, у свою чергу, забезпечують умови для прискорення соціального прогресу, дозволяють керівникам держав і урядів активніше і цілеспрямовано звернутися до рішення таких насущних проблем, як боротьба з бідністю, забезпечення стабільного розвитку суспільства, охорона довкілля, забезпечення прав і свобод людини, у тому числі гендерної рівності.

2.3. Аналіз впровадження організаційно-правового механізму державного управління формуванням гендерної політики

Не менш важливим суб'єктивним чинником є роль політичної еліти в реалізації, контролі і фінансуванні гендерної політики у рамках загальної державної політики, яка може проявлятися в двох напрямках : або сприяти розвитку цього напрямку, або перешкоджати. На думку українських вчених основна проблема у вжитих заходах з досягнення цілей гендерної політики». Також слід зазначити, що залежність від особистого чинника — поглядів і відношення до цієї теми керівника країни грає важливу роль. Зміна політичних лідерів призводить до змін в державних і національних угодах, що призводить до частого реструктурування механізмів реалізації гендерної політики[108, с.85].

Вищеописані труднощі відмічалися учасниками останньої експертної зустрічі в ході якої підводилися підсумки з розвитку державних заходів зі

здійснення політики рівноправ'я. У рамках аналітичного експертного огляду виявлено, що чинник впливу політичної еліти, є найбільш складною проблемою, наслідки якої носять негативний характер для постановки і реалізації цілей зі здійснення цього напрямку. У чому може бути причина?

Як відомо, реалізація того або іншого політичного рішення або дії є питання політичного вибору, в якому вирішальну роль грають політичні інтереси або вигоди тих або інших громадських сил, соціальних груп і об'єднань. Політичний інтерес — це виборче відношення інституціональних і соціальних суб'єктів політики до суспільно-політичних процесів, подій і явищ. Вигода в політичній дії полягає в реальній причині зацікавленості політичної еліти в результаті досягнення поставленої мети, заснована на цілком певних світоглядних принципах, переконаннях і установках. Інакше кажучи, це те внутрішнє усвідомлене джерело політичної поведінки, яке спонукає суб'єкти політики до постановки певної політичної мети і здійснення конкретних політичних завдань з їх досягнення.

Таким чином, відсутність політичної зацікавленості в розвитку гендерної політики може привести до деградації і маргінальності цього напрямку в загальній державній політиці.

Проте слід зазначити, що вищеперелічені чинники не в повному об'ємі пояснюють усі труднощі реалізації цього напрямку. Окрім усього існує ряд об'єктивних причин, їх можна об'єднати в одну категорію об'єктивних чинників, що впливають на здійснення гендерної політики держави.

Слабкий громадський потенціал жінок. Як відомо, громадський потенціал формується в результаті процесу соціалізації. Більше того, він являється похідним від виховання і освіти, які, у свою чергу, також залежать від безлічі чинників : рівня розвитку держави і суспільства і пануючих економічних і політичних стосунків, від специфіки функціонуючих соціальних спільностей і інститутів, від міри впливу лідируючих груп. Ці умови багато в чому визначають громадський потенціал жінок, як сукупність економічних соціальних, моральних, релігійних, національних стосунків, у рамках яких здійснюється самовиявлення жінок. Слабкість

цього прояву може пояснюватися і тим, що упродовж багатьох століть жінки усувалися з публічного життя і владних сфер суспільства [110].

Відомим фактом є те, що гендерні стереотипи є щонайпотужнішим важелем в управлінні поведінки людини, оскільки уявлення про те, якою має бути «справжня жінка», як повинен поводитися в тій або іншій ситуації чоловік, є такими, що соціально розділяються, і з цим доводиться рахуватися. Більше того, саме гендерні уявлення (в силу їх особливої ролі в ідентичності людини) є одним з головних механізмів управління поведінкою особи, що дуже часто практикується в політичній сфері.

На сьогоднішній момент, в основному стереотип сприймається як «негативний конструкт, явище, що перешкоджає повному і адекватному взаєморозумінню людей. Останнім часом різні учені одночасно прийшли до єдиної думки про те, що вивчення гендерних стереотипів внесло важливий вклад в політичну науку в плані вироблення нового підходу до проблеми стереотипизації як процесу контролю, встановлення, підтримки і коригування владних стосунків.

Таким чином, виявляється дуже важлива функція гендерної стереотипизації - легітимація влади, що значно посилює вплив стереотипів. При цьому стереотипи потребують постійного підтвердження, оскільки владні стосунки повинні постійно підтверджуватися: стереотипи роблять видиме невидимим, а нерівність, при цьому сприймається як щось природне і «само собою зрозуміле. Тим самим гендерні стереотипи набувають статус негативно впливаючого чинника на ефективність реалізації гендерної політики держави.

Далі до числа об'єктивних чинників можна віднести економічні умови і роль жінки у сфері економіки, де автори досліджують ситуації, коли дискримінація в економічній сфері гальмує процес інтеграції жінок у сферу політики. На основі міркувань представлених дослідників можна виділити дві основні причинно — слідчі ланцюжки:

По-перше, згідно цієї теорії, низьке представництво жінок в структурах влади може бути пояснено їх слабким представництвом у сфері

бізнесу, а також в тих галузях і професіях, де, як правило, концентруються основні грошові ресурси, і формується політична еліта [111, с.94].

По-друге, як показує практика економічний статус жінок зазвичай нижче економічного статусу чоловіків, що у свою чергу позначається на їх фінансових можливостях для організації своєї власної передвиборної кампанії.

Таким чином, факторний аналіз гендерної політики держави визначає шляхи для забезпечення рівних прав, свобод і можливостей чоловіків і жінок, усунення дискримінації за ознакою статі.

Для цього потрібний, по-перше, розвиток демократичної державної системи. Це сприяє паритету в ухваленні політичних рішень, посилює антидискримінаційну гендерну політику, вимагає фіксації вимог гендерної рівності в законодавчих документах і інституціоналізації відповідальності за неї. Також розвиток демократії сприяє забезпеченню рівноправної участі в усіх структурах і на усіх рівнях управління в законодавчих і виконавчих органах влади, у складі керівних органів партій і профспілок, а також у виборчих списках кандидатів.

По-друге, факторний аналіз гендерної політики показує, що забезпечення паритетної рівності в соціально-економічній сфері сприяє підвищенню добробуту населення країни в цілому. Стимулюється скорочення відмінностей в доходах чоловіків і жінок, передусім в їх заробітній платі, досягається рівний доступ до економічних ресурсів: власності, доходів, робочим місцям, підприємництву, бюджетним коштам. Розвиток гендерноорієнтованих економічних умов сприяє підвищенню конкурентоспроможності і затребуваності жінок на ринку праці, забезпеченню доступу до вищих керівних посад [117].

Навпаки, гендерна сегрегація в трудовій сфері призводить до того, що жінки в середньому отримують нижчу заробітну плату, відповідно виявляється високий рівень фемінізації бідності.

По-третє, згідно з факторним аналізом, гендерні стереотипи широко поширені в українському суспільстві. Держава не змогла зробити

конструктивних кроків для зміни стереотипів гендерних ролей. У рамках державної політики підтримується стереотипне уявлення про головну роль жінки у вихованні дітей і цим перешкоджає повній реалізації Конвенції, а також засоби масової інформації і реклами представляють стереотипний і сексистський образ жінки.

Далі у рамках факторного аналізу гендерної політики виявляються причини недостатньої представленості жіночої аудиторії в публічно обраних органах України. Пояснюється нерівними стартовими можливостями, зокрема, відсутністю доступу до фінансових і адміністративних ресурсів і гендерними стереотипами, ставлять жінок, що претендують на обрані посади, в не вигідне становище. Це підтверджується фактом незначного числа жінок, що займають високі посади в керівництві країни, а також украї мало жінок представляють Україну в дипломатичних місіях [121, с.60].

Згідно з аналізом чинників, що впливають на розвиток гендерної політики, в якості бар'єра був позначений слабкий громадський потенціал самих представниць жіночої статі. Факт того, що жінки не усвідомлюють, що піддаються гендерній дискримінації у поєднанні з невисокою правовою культурою, обмежує використання правової системи як інструменту розширення прав жінок.

Дослідження гендерного політичного простору української держави відноситься до непростого класу завдань : багато факторів діють непостійно, їх дія міняється залежно від певних умов, історичних періодів, а також у справі бере участь ще і психологія людини.

Для того, щоб отримати необхідні для факторного кореляційного аналізу кількісні дані необхідно використати метод експертної оцінки. До теперішнього часу невідомі прямі способи оцифрування вказаних показників. У зв'язку з цим представляється необхідним застосувати метод експертної множинної оцінки для вирішення поставленого завдання.

Процедура вибору експертів - визначення їх оптимальної чисельності і рівня компетентності. Для забезпечення компетентності оцінки були

притягнені сім експертів, у складі яких були представлені політологи, кандидати і доктори наук, керівники громадських організацій, представники державної влади. Їх професійна діяльність полягає в рішенні, як на теоретичному, так і на практичному рівні проблем, пов'язаних з гендерною дискримінацією і порушенням прав жінок і чоловіків. Наукові авторські публікації, а також кандидатські і докторські дисертації присвячені гендерному аспекту соціально-політичних проблем українського суспільства [129, с.119].

При виборі кількості експертів необхідно мати на увазі, що з одного боку, мала їх кількість (у межі один експерт), не забезпечує рівня якості їх інтегрального результату, необхідного для прийняття обґрунтованих підсумкових оцінок. З іншого боку, велика кількість експертів обумовлює зворотну ситуацію, також не сприяючу умовам оптимальності отримання результату. При визначенні прийнятної чисельності експертів необхідно виходити з методологічних посилок, сформульованих, по-перше, в класичній теорії тестів. У ній доведено, що залежність зростання надійності агрегованих суджень випробовуваних і величини агрегату (число випробовуваних) описується прискорено убуючою експонентою.

Звідси витікає, що якщо ваги експертів рівні і значення має тільки підсумкова колективна експертна оцінка, вимірювана стандартним відхиленням від значення індивідуальної оцінки, то оптимальна кількість експертів з урахуванням критерію витрат рівна трьом. У разі, якщо процедура колективної експертної оцінки використовується для збільшення точності підсумкової оцінки, потрібне більше число експертів, рівне (5-9). Навіть, у разі, коли рівень компетентності індивідуальних оцінок експертів є невисоким, надалі збільшення точності їх колективної оцінки за рахунок підвищення індивідуальної якості роботи все одно досягається швидше і дешевше, ніж за рахунок залучення додаткового числа експертів [79].

В той же час реформи економічного і політичного характеру здійснювалися складно і суперечливо, не завжди продумано з точки зору соціальних наслідків. Помилки в економічній політиці і послаблення системи

державного управління привели до накопичення диспропорцій в структурі відтворення, зниженню її ефективності, конкурентоспроможності продукції, що випускається, до масштабного зростання внутрішнього і зовнішнього боргу. У умовах, що склалися, уряд отримав мандат не лише на рішення найближчих антикризових заходів, але і на реалізацію подальших кроків з істотного коригування курсу політичних і соціально-економічних реформ. Основними векторами його діяльності стали, посилення ролі держави в процесі формування і розвитку ринку, запобігання соціальним потрясінням, внесення стабільності в суспільство, досягнення економічного зростання, а в перспективі — створення соціально-орієнтованої ринкової економіки. Головна стратегічна мета — продовжити економічні реформи і зберегти накопичені демократичні завоювання [137, с.79].

Відповідно, гендерна політика — це послідовна система заходів спрямованих на досягнення, збереження, посилення і реалізацію державної влади за допомогою підтримки і захисту паритетної рівності громадян в усіх сферах громадського життя, тим самим мобілізує увесь людський потенціал нашої країни. При виробленні і реалізації політичного курсу потрібна наявність виробленої стратегії гендерної політики, як в політичній організації суспільства, так і в практичній діяльності політичних суб'єктів.

Таким чином, результати гендерної політики в цих напрямках можуть бути представлені в наступних показниках [130, с. 279]:

1. У політичній сфері - представленість чоловіків і жінок в законодавчих і виконавчих органах влади, наприклад, на державному рівні.
2. У сфері економіки - доля керівних посад в малому і середньому бізнесі, займаних жінками, співвідношення заробітної плати чоловіків і жінок.
3. Результати гендерної політики в культурно — освітній сфері можуть бути представлені статистикою про кількість чоловіків і жінок з вченим ступенем кандидата і доктора наук.

Ключовим моментом є визначення переліку чинників для дослідження гендерної політики держави. В даному випадку необхідно було застосувати

контент-аналіз, тобто метод якісно-кількісного аналізу змісту документів в цілях виявлення і виміру соціально політичних фактів і тенденцій, відбитих цими документами і надати їм формалізованому вигляду.

Щорічні звіти України про виконання Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації відносно жінок, а також за допомогою конвент-аналізу вдалося сформулювати 13 найбільш важливих чинників, що має вирішальне значення для ефективної реалізації гендерної політики [133, с.59]. До них відносяться: політичні угоди нашої країни з міжнародними організаціями з питань гендерної рівності; реалізація на практиці узятих нашою країною зобов'язань за рішенням питання гендерної рівності; демократизація держави; вплив виду виборчої системи; роль політичної еліти : наявність політичного інтересу у керівництво країни; специфіка політичної культури: політичний традиціоналізм, специфіка відбору політичної еліти, персоналізація влади; розподіл матеріальних ресурсів між чоловіками і жінками у сфері бізнесу; державне фінансування гендерних проектів; гендерні стереотипи про призначення чоловіків і жінок, гендерні ролі і професії; діяльність ЗМІ; діяльність спеціалізованих державних підрозділів і органів з реалізації гендерної політики [142].

Отримані чинники є причинами, які різною мірою впливають на ефективність здійснення гендерної політики держави. У подальшому ході дослідження необхідно буде розрахувати міру впливу.

Слід зазначити, що кожен чинник окремо є сукупністю державних заходів, що впливають на створення певних політичних і соціально-економічних умов для просування ідеї гендерного рівноправ'я в усіх сферах суспільства.

У ході дослідження необхідно визначити проблемні сфери реалізації гендерної політики. Виразити гендерну політику в конкретних результативних ознаках. Для вирішення поставленого завдання також знадобився метод контент-аналізу, який дозволив провести порівняльний аналіз показників реалізації гендерної політики з ряду сфер громадського життя. Було виявлено, що сфера політики, трудових стосунків, а також сфера

освіти є найбільш проблемними, де сильно виражений факт гендерної нерівності : відношення заробітної плати жінок до заробітної плати чоловіків; чисельність жінок на керівних постах в трудовій сфері; представництво жінок у складі керівних кадрів: ректорів, проректорів, деканів, зав.кафедрами, професорів; кількість жінок, що мають ступінь кандидата або доктора наук.

Представлені результати у відсотках дозволяють побачити динаміку і вектор розвитку гендерної політики держави. Аналіз показав, що чисельність жінок впав з 20,5% до 9,3%, що посилює проблему гендерної нерівності в політичному житті нашої країни, підкреслило факт фіктивності функціонування демократичних інститутів держави, які у свою чергу, припускають в рівній мірі розподіл влади між чоловіками і жінками. Отримані дані говорять про зворотний процес. Відповідно, гендерна політика держави знаходиться в слаборозвиненому стані, яка не може результативно функціонувати і стати повноцінним ресурсів для зміцнення державної влади і розвитку повноцінної демократичної політичної системи [144, с. 49].

Третя ознака, по якій розраховувалися середні показники по трьох періодах, відноситься до сфери економічних стосунків. Статистичні дані демонструють відношення заробітної плати жінок до заробітної плати чоловіків. Найбільш рівний показник (98%) був в радянський період, коли проводилася політика рівняння громадян країни. Особливо це проявлялося у сфері трудових стосунків, зокрема, у виробничій діяльності великих державних підприємств. Далі, починаючи з 1990 року, цей показник істотно знизився не на користь жіночої частини населення, і нині оплата жіночої праці складає приблизно 64% від оплати праці чоловіків при займаних рівноцінних професійних позиціях. Ситуація, що склалася, формує нерівні стартові можливості для представників різної статі. Багато учених у своїх дослідженнях довели, що дискримінація в економічній сфері гальмує процес інтеграції жінок в сферу політики. У сфері трудових стосунків концентруються основні грошові ресурси, і формується потенційна політична еліта.

За ситуації, коли у жінок відсутня можливість досягнення високого економічного статусу, відбувається відчуження від професійної діяльності, кар'єрного зростання і досягнення високих фінансових результатів.

Проте показовим моментом є те, що в період з 2009 по 2019 рік процентний показник керівних посад, займаних жінками, виріс до 37,2% [179]. Згідно з отриманими даними, можна зробити висновок, що в останнє десятиліття виросла активність жіночого населення, рівень професіоналізму, кваліфікації, завоювання належної поваги і як наслідок високих статусних позицій в економічній сфері. Тенденція, що склалася, може сприяти розвитку гендерної політики в інших сферах громадського життя, мотивувати державну владу належним чином використати увесь людський потенціал нашої країни.

Згідно з рядом авторських досліджень, прийнята одноголосна думка, що до традиційно жіночих видів діяльності входить сфера освіти, культури, легкої промисловості. Проте слід зазначити неприємну тенденцію: в освітній сфері працює пріоритетно жіноча частина населення, заповнюючи в основному низькооплачувані вакантні позиції. Висока посадова ієрархія навіть у сфері освіти склалася на користь чоловіків, що підтверджують отримані дані [28].

Далі, згідно з результатами, найбільшим впливом на розвиток гендерного підходу у сфері політичних стосунків володіє процес соціалізації (14%), стала модель виховання і специфіка освіти громадян в нашій країні. Соціалізація, а також політична соціалізація особи пов'язана з суспільно-управлінською, трудовою, а також пізнавальною діяльністю людини. Вирішальним моментом є, що в процесі пізнання світу особа перетворює знання на переконання, які проявляються в діях громадян. Саме з'єднання знань, переконань і практичних дій утворює характерні риси і якості, властиві тим або іншим гендерним типам особи. Вносячи зміни і корективи в систему освіти, створюючи гендерну орієнтовану модель виховання можна коригувати вектори розвитку процесів соціалізації і формувати нове відношення і сприйняття до сфери політики як необхідної частини

життєдіяльності, де обов'язкова участь і використання інтелектуального потенціалу обох статей.

Далі, на думку експертів, потужним чинником для досягнення паритетної рівності у сфері політики повинна стати громадська діяльність.

По-перше, більшість експертів, а саме сім з восьми є керівниками громадських організацій, які спеціалізуються на впровадженні ефективної гендерної політики в державну діяльність. Специфіка діяльності організацій може орієнтуватися на різні напрями, але в цілому, підтверджує фактами, що без вирішення проблеми гендерної дискримінації в нашій країні створення стійкої політичної системи неможливе. Тільки дотримання принципу партнерства між чоловіками і жінками в усіх сферах життя, а саме пропорційність, паритетність і толерантність стосунків можуть забезпечити високий рівень стабільності суспільства, розвиток потенційних можливостей нашої країни і зміцнення позицій України, як сучасної демократичної держави [35].

Розвитку цього напрямку повинна сприяти активна діяльність громадських організацій.

У - других, посиляючись на приклади європейських демократичних держав, де активно діяльність проводять саме громадські організації, що лобіюють інтереси громадян.

Таким чином, виявилися чотири ключові чинники, від яких безпосередньо залежить досягнення рівноправного партнерства в політичній сфері, а як слідство і розвиток демократичної системи цінностей і в цілому, досягнення стабільності розвитку суспільства. Вплив цих чинників можна посилювати, коригувати вектор розвитку і область фінансування. У сфері державних стосунків спостерігається істотне переважання чоловіків на високих посадах на рівні прийняття політично значимих рішень; в той же час в громадських організаціях, що займаються рішенням самих наболілих соціальних проблем на усіх рівнях переважають жінки.

Таким чином, вирішуючи проблему реалізації гендерної політики як напрямку державної діяльності, необхідно зачіпати усі сфери громадського

життя.

Далі в якості показника реалізації гендерної політики в фінансовій сфері було позначено співвідношення чоловіків і жінок на керівних постах в трудовій області. У сфері економіки жінки виявилися витісненими з високооплачуваних посад, за результатами дослідження на низкооплачуваній роботі жінки зайняті більше, ніж чоловіки (71%). В якості головних стримуючих причин експерти позначили наступні чинники: нерозвиненість демократичної політичної системи в нашій країні (0,8) і нерівний розподіл матеріальних ресурсів між чоловіками і жінками у сфері бізнесу (0,8). Трохи нижче показники чинника «політичні угоди нашої країни з міжнародними організаціями з питань гендерної рівності» (0,75) [179]. На думку фахівців, розвиненість економічної сфери безпосередньо пов'язана з ефективним функціонуванням демократичних інститутів, які і на законодавчому і на виконавчому рівнях влади повинні гарантувати сприятливі умови для реалізації потенціалу громадян у сфері трудових стосунків.

Далі досліджувалися наступні результативні ознаки гендерної політики: представленість жінок на керівних постах на рівні закладів вищої освіти, а також кількість представниць «слабкої статі», що мають ступінь кандидата або доктора наук. За цими показниками жіноча аудиторія істотно відстає від чоловічої. У конкретному випадку експерти в традиційний набір ключових чинників включили ще і «діяльність і пропаганда жіночого образу в ЗМІ» (0,85), що є високим показником кореляційного зв'язку. Незважаючи на думку, що склалася, про те, що в сфері освіти пріоритетно працюють жінки, високі керівні пости займають представники чоловічої статі. Експерти висловили думку, що цю ситуацію може скоректувати цілеспрямована робота ЗМІ для створення позитивного гідного, перспективного образу жінки — керівника. Нині спостерігається факт дискримінації жінок і приниження їх гідності засобами масової культури.

В результаті виконаного аналізу виявляються перспективи розвитку гендерної політики в наступних напрямках:

По-перше, сформувати чіткий процес соціалізації і виховання людського потенціалу нашої країни. В результаті забезпечується відтворення людського потенціалу духовно, психічно і фізично здорового, що припускає зміцнення інституту сім'ї, забезпечує соціокультурну спадкоємність поколінь, яка є чинником стабільності і стійкого розвитку громадянського суспільства; культивування з боку держави і суспільства розвитку правильних гендерних стосунків як вищого прояву громадянськості, основних гарантів відтворення і розвитку «людського капіталу»; досягнення рівноцінного вкладу жінок і чоловіків в стійке відтворення і розвиток людських ресурсів, накопичення і передачу соціокультурних цінностей; ліквідацію гендерної асиметрії, що склалася, в положенні у сфері політичних і економічних стосунків [166, с.57];

По-друге, змінити специфіку політичної культури: пом'якшити політичний традиціоналізм, удосконалити специфіку відбору політичної еліти у бік гендерного балансу, а також зменшити вплив персоналізації влади. В результаті передбачається підтримка принципу рівної громадської цінності чоловіків і жінок при здійсненні державної культурної, освітньої і інформаційної політики; реформування системи освіти так, щоб надати кожній людині, незалежно від його статі і віку, можливість для вільного духовного розвитку; підвищення законодавчих, адміністративних і моральних вимог до рівня гендерної культури в різних сферах політичного, виробничого і громадського життя в інтересах якнайповнішого розкриття людського потенціалу; вжиття спеціальних компенсаційних заходів для залучення до розвитку науки і мистецтва представників, чий потенціал слабкіше використовується; надання додаткових (компенсаційних) можливостей, для громадян, що потребують цих заходів [155].

В результаті виконаної роботи можна зробити висновок, що розвиток демократії, є однією з пріоритетних цілей реалізації гендерної політики. Таким чином досягається політичний паритет в реалізації рівних прав для чоловіків і жінок, а саме, забезпечення справедливого розподілу правових можливостей і обов'язків між чоловіками і жінками в усіх сферах

життєдіяльності; сприяння і підтримки саморозвитку і самоорганізації інститутів громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на захист прав людини і громадянина, недопущення дискримінації за ознакою статі і забезпечення гендерної рівності в усіх сферах життєдіяльності; створення додаткових переваг для заняття посад в органах державного, муніципального управління і місцевого самоврядування для представників тієї статі, роль якої принижена (нині - це жінки); включення до складу обов'язкових кваліфікаційних вимог до осіб, що обіймають державні посади в системі державного і муніципального управління знань з гендерної проблеми; включення до складу посадових інструкцій державних посадовців положення про недопущення гендерної дискримінації під час виконання професійних обов'язків.

Тому можна констатувати, що : по-перше, гарантування базового рівня якості життя кожному громадянину як обов'язкового компонента стійкого розвитку економіки і демократії потрібне створення додаткових переваг для представників тієї статі, роль якої штучно принижується в якій-небудь області діяльності або де вони потрапляють в групи ризику в результаті згортання соціальних програм і гарантій, що приводить до витіснення представників різної статі з цілого ряду професій [151, с.88].

По-друге, викорінювання проявів економічної дискримінації за статевою ознакою, має на увазі введення спеціальних заходів, спрямованих на усебічну підтримку материнства, батьківства і дитинства, забезпечення компенсаційних заходів жінкам для відновлення соціального статусу, що знижується в період дітородіння, а також жінкам або чоловікам, що узяли на себе функції догляду за дітьми до трьох років.

В результаті застосування методу факторного кореляційного аналізу були визначені основні механізми гендерної політики :

1. Зміцнення демократичних інститутів, серед яких особливе місце повинні зайняти інституційні форми гендерного моніторингу, контролю і управління, у тому числі відповідні служби державних і регіональних органах усіх гілок влади, а також спеціалізовані консультаційні і експертні

ради і комісії з гендерної політики або по поліпшенню положення особистості, права якої порушуються. Ці і інші аналогічні їм структури повинні розглядатися як ланки національного механізму з реалізації гендерної стратегії і мати необхідні юрисдикційні повноваження для вирішення виникаючих проблем і забезпечення взаємодії зацікавлених державних органів і неурядових організацій.

2. Введення обов'язкової державної гендерної експертизи усіх без виключення соціально значимих планів і проектів : державних, міжнародних і корпоративних;

3. Розвиток гендерної статистики, що відстежує зміни в доходах, доступі до вакансій, що кваліфікуються як професійні, технічні, адміністративні і управлінські посади, пов'язані з прийняттям рішень, а також розподіл парламентських місць, займаних жінками і чоловіками;

4. Істотне підвищення рівня представництва жінок в органах законодавчої і виконавчої влади як на державному, так і на місцевому рівні;

5. Розробка і здійснення і фінансування як загальнонаціональних, так і регіональних гендерних програм.

6. Координація зусиль держави і громадянського суспільства по введенню і посиленню гендерного контролю за процесом соціальних і економічних змін в інтересах створення справедливішого соціального і економічного порядку усередині країни і подолання демографічної кризи;

7. Широке використання в процесі державного стратегічного планування і прогнозування системних показників якості життя, фіксувальних рівень гендерного партнерства, а також усі позитивні і негативні зміни у сфері охорони здоров'я, освіти і зайнятості, які можуть вимірюватися кількісними і якісними індикаторами.

Також для реалізації гендерної стратегії потрібно періодичне проведення наукових досліджень, що включають соціологічний моніторинг, використання методу факторного кореляційного аналізу, з метою вивчення різних соціально-політичних процесів, виявлення гендерної дискримінації і причин її породження, а також розробки пропозицій по гармонізації

гендерних стосунків. Це вимагає введення гендерних критеріїв до усіх секторів і напрямів державної політики. Відповідно з цим підходом визначаються пріоритети і напрями власне гендерної політики і стратегії, у рамках якої вони формулюються [145, с.75].

Гендерний вимір дозволяє відстежувати на рівні державної статистики конструктивні і деструктивні тенденції в розвитку гендерних стосунків в суспільстві. На основі гендерної експертизи, яка розглядають як необхідну ланку планування і управління, держава дістає можливість коригувати плани і програми відповідно до поставлених цілей або створювати необхідні умови і передумови для подібної корекції.

Гендерний вимір державної політики робить можливою корекцію державної політики в кожному з її секторів на державному і регіональному рівнях і вдосконалення законодавчої системи в інтересах встановлення і підтримки гендерної рівності, а також розвиток міжнародної співпраці з метою обміну досвідом у сфері розвитку гендерної демократії.

Один з підсумків проведеного аналізу визначено, що більшість авторів асоціюють гендерну політику з державною діяльністю, об'єктом якої в основному є жінки. Дослідники найчастіше посиляються на жіночий досвід і відповідні приклади, що зрештою призводить до виявлення дискримінації тільки по відношенню до представниць слабкої статі.

Поясненням також може стати виявлення різного розуміння авторами категорій «жіноча» і «гендерна» політика. Стратегія першої покликана не замінювати, а доповнювати традиційну гендерну політику держави, зачіпаючи інтереси жінок як специфічної соціально-демографічної групи населення. Обидва підходи можуть існувати паралельно, поки в суспільстві не почне складатися сприятлива громадська думка відносно рівності [71, с.19].

Гендер — це соціальна модель чоловіка і соціальна модель жінки, за допомогою яких розглядається становище в суспільстві в рівній мірі і не робиться акцент на якомусь одному [38].

Таким чином, як би по-різному не трактувалося поняття «Гендерна

політика», можна зробити висновок, що цей напрям державної політики є діяльністю органів державної влади, спрямованою на досягнення як гендерної рівності громадян в усіх сферах громадського життя. У свою чергу, здійснення гендерної політики є одним з головних трендів досягнення демократії.

Перший період цього досягнення - осмислення соціально-політичної ролі чоловіків і жінок, дихотомії приватного і публічного, принципу маскулинності і фемінності, при цьому не впроваджується в політичний аналіз «гендерна» термінологія. Осмислення проблеми гендерної дискримінації була на рівні сприйняття різного призначення чоловіків і жінок в суспільно- політичній сфері.

У другій половині 20 віків з'явилися нові концептуальні напрями, що аналізують суть гендерної дискримінації. У цей період відбувається перехід до більше поглибленого теоретичного ракурсу, коли гендерна дискримінація починає розглядатися в трьох вимірах: як соціальна конструкція, та стратифікаційна категорія [40, с.27].

Далі з'явилися теорії, що аналізують суть гендерної дискримінації як соціально-політичного явища. Так, у рамках політичне антропології ідея полягає в тому, що гендерні відмінності між жінками і чоловіками соціально сконструйовані, а тому «необ'єктивні», пронизані стосунками влади і залежить від того, хто (чоловік або жінка), є «виробником влади»- Витоки і суть гендерній дискримінації також аналізувалися у рамках структурного функціоналізму. Суттєвого підходу полягає в тому, що гендерні ролі засвоюються в процесі соціалізації. Освоєння гендерної ролі припускає наявність не лише певного типу поведінки, але і конкретних особливостей і навіть усього способу життя. Таким чином, дослідження феномену гендерної дискримінації потрібне, починаючи з античного періоду політико-філософської думки, закінчуючи сучасними науковими концепціями, що доводить актуальність існування цієї проблеми і нині, рішення якої потрібне для стабільного розвитку суспільства і модернізації політичної системи.

Висновки до другого розділу

У ході проведеного дослідження нами вихначено, що реалізація гендерної політики припускає враховувати історичний аспект виникнення, первинної форми існування, у рамках якого пропонувалися власні методи і способи усунення нерівності в суспільстві. Історично першою формою здійснення гендерної політики є фемінізм. Створені ідеї і концепції, а також проголошені в той історичний період правові документи стали основою, на яку спираються у своїх дослідженнях сучасні учені-теоретики і політичні практики, що аналізують аспекти діяльності законодавчих і виконавчих органів влади по реалізації цього напрямку державної діяльності. Відповідно, фемінізм розглядаються дослідниками як перший етап її реалізації.

Здійснення політики рівності також припускає наявність законодавчо — правової бази для вирішення проблеми дискримінації, створення інституціональних підрозділів і структур усередині кожної країни-учасниці міжнародного співтовариства, відкриття в міністерствах департаментів або відділів, зайнятих питаннями рівності, а також наявність комітетів, рад, впливових комісій з прав людини і обов'язково потрібний вплив ООН як організації, що створила глобальні міжнародно-правові документи за рішенням цього питання.

Також ключовим моментом для ефективної реалізації гендерної політики потрібне обов'язкове застосування певного інструментарію і спеціальних технологій: гендерний аналіз і гендерна статистика. Під гендерним аналізом розуміється процес збору достовірної інформації з урахуванням гендерних відмінностей у сфері досліджуваного курсу і прогнозування наслідків дії політичних рішень і соціальних програм на статусні характеристики чоловіків і жінок. Застосування цього інструментарію при оцінці результативності державної політики дозволяє виявити потенційні і фактичні відмінності дії політичних курсів, законодавства на соціальний статус гендерних спільностей, зібрати якісну

інформацію про динаміку трансформації статусних характеристик чоловіків і жінок.

У якості не менш важливого інструменту реалізації гендерної політики виступає гендерна статистика. Її дані роблять можливим зіставлення статусних характеристик чоловіків і жінок, оцінити ефективність політичної діяльності у сфері рівноправ'я.

Таким чином, потрібне комплексне застосування вищевбраного інструментарію. Тому обґрунтування можливості застосування методу факторного аналізу для дослідження гендерної політики держави припускає аналіз накопиченого наукового багажу зарубіжної і вітчизняної політичної думки з питань, що стосуються різних причинно — слідчих аспектів «кар'єри жінок» в суспільно-політичній сфері.

Ученими виконаний глибокий теоретичний аналіз залежностей різних обставин і досягнення гендерної рівності. Досліджено, що незначне число наукових робіт присвячене саме факторному аналізу гендерного питання. Учені, зачіпаючи окремі проблемні області, в цілому не представляють системного аналізу чинників в сукупності їх впливу на гендерну політику, як політику, спрямовану на досягнення паритетної участі чоловіків і жінок в суспільно — політичному житті країни. Також в їх аналітичних працях відсутні спроби проаналізувати міру дії окремо взятого чинника в просторово — тимчасовому аспекті або залежно від історичного періоду. Одночасно не видимий варіант застосування авторами математико-статистического методу, що дозволяє найточніше прогнозувати як змінюватиметься ситуація з реалізації гендерної політики надалі, враховуючи досвід державних заходів в цьому напрямі в сьогоденні і минулому.

У зв'язку з цим виявлено необхідність вивчити інші приклади в політичній науці, де спостерігається практика використання наукових методів, зокрема факторного аналізу, який дозволяє обґрунтовувати взаємовплив різних політичних процесів в передбачуваному варіанті розвитку і провести аналогію з дослідження гендерної політики держави.

Головна перевага методу факторного аналізу полягає в тому, що за

допомогою його можна виміряти зв'язки між різними показниками політичних процесів. Відповідно, забезпечується можливість контролювати і направляти ці процеси. Наявність кореляційного зв'язку між показниками дозволяє через дію на один показник робити вплив на інший показник, вибудовувавши порядок управління процесом.

Таким чином, факторний аналіз потрібний для подальшого будівництва адекватної державної політики в області гендерної рівності, виявлення чинників які позитивно і негативно впливають на реалізацію гендерної політики. І, навпаки, без точного уявлення про реальні чинники і «проблемні» області гендерна політика не буде результативною.

Наступне завдання — виявлення чинників, що розкривають сутнісні характеристики гендерної політики української держави. Для вирішення поставленого завдання необхідно виділити критерії, з яких можна класифікувати можливі чинники, що впливають на реалізацію гендерної політики. Відповідно можна запропонувати два виміри:

По-перше, чинники можуть бути як сприяючими розвитку гендерної політики, так і перешкоджаючими її здійсненню. Також слід зазначити, що вплив одного і того ж чинника може оцінюватися по-різному, залежно від конкретного історичного періоду і існуючою в той момент соціально — політичної обстановки в країні.

По — друге, ділення чинників на суб'єктивні і об'єктивні. Перші з позначених припускають наявність політичної ініціативи з боку державних діячів і політичної еліти для ефективного здійснення і розвитку цього напрямку. Другий блок причин розглядає проблему наявності або відсутності інтересу у самих представниць слабкої статі до суспільно — політичній активності. Також вивчення впливу об'єктивних причин припускає аналіз соціально — економічної обстановки, ситуації в сім'ї і професійній діяльності жінки, який дозволить виявити ключові причини виникнення нерівності в суспільстві.

Таким чином, при аналізі чинників гендерної політики основне ділення було зроблене за ознакою суб'єктивності і об'єктивності виникнення

причин. Потім усередині кожного блоку - ділення на чинники, які сприяють розвитку цього напряму державної політики і ті, які гальмують її реалізацію. Аналіз чинників гендерної політики держави дозволив визначити шляхи для забезпечення рівних прав, свобод і можливостей чоловіків і жінок, усунення дискримінації за ознакою статі.

По-перше, розвиток демократичної державної системи. Це сприяє паритету в ухваленні політичних рішень, посилює антидискримінаційну гендерну політику, вимагає фіксації вимог гендерної рівності в законодавчих документах і інституціоналізації відповідальності за неї. Також розвиток демократії сприяє забезпеченню рівноправної участі в усіх структурах і на усіх рівнях управління в законодавчих і виконавчих органах влади, у складі керівних органів партій і профспілок, а також у виборчих списках кандидатів.

По-друге, факторний аналіз гендерної політики показує, що забезпечення паритетної рівності в соціально-економічній сфері сприяє підвищенню добробуту населення країни в цілому. Стимулюється скорочення відмінностей в доходах чоловіків і жінок, передусім в їх заробітній платі, досягається рівний доступ до економічних ресурсів: власності, доходам, робочим місцям, підприємництву, бюджетним коштам. Розвиток гендерноорієнтованих економічних умов сприяє підвищенню конкурентоспроможності і затребуваності жінок на ринку праці, забезпечення доступу до вищих керівних посад.

По-третє, згідно з факторним аналізом, гендерні стереотипи широко поширені в суспільстві. Держава не змогла зробити конструктивних кроків для зміни стереотипів гендерних ролей. У рамках державної політики підтримується стереотипне уявлення про головну роль жінки у вихованні дітей і цим перешкоджає повною реалізації Конвенції, а також засоби масової інформації і реклами представляють стереотипний і сексистський образ жінки.

Далі в рамках факторного аналізу гендерної політики виявляються причини недостатнього представництва жіночої аудиторії в публічно

обраних органах України. Пояснюється нерівними стартовими можливостями, зокрема, відсутністю доступу до фінансових і адміністративних ресурсів і гендерними стереотипами, ставлять жінок, що претендують на обрані посади, в не вигідне становище. Це підтверджується фактом незначного числа жінок, що займають високі пости в керівництві країни, а також украй мало жінок представляють Україну в дипломатичних місіях.

Згідно з аналізом чинників, що впливають на розвиток гендерної політики, в якості бар'єру був позначений слабкий цивільний потенціал самих представниць жіночої статі. Факт того, що жінки не усвідомлюють, що піддаються гендерній дискримінації у поєднанні з невисокою правовою культурою, обмежує використання правової системи як інструменту розширення прав жінок.

В результаті вдалося сформулювати найбільш важливі чинники, що мають ключове значення для ефективної реалізації гендерної політики. Цей перелік потрібний для вирішення останнього завдання дисертаційного дослідження, а саме визначення впливу чинників на кількісні показники реалізації гендерної політики сучасної України. Було виявлено, що сфера політики, трудових стосунків, а також сфера освіти являються найбільш проблемними, де сильно виражений факт гендерної нерівності: співвідношення чисельності жінок і чоловіків в найвищому законодавчому органі; відношення з/п жінок до з/п чоловіків; співвідношення чисельності чоловіків і жінок на керівних постах в трудовій сфері; кількість жінок, що мають ступінь кандидата або доктора наук; представленість жінок і чоловіків у складі керівних кадрів сфері освіти : ректорів, проректорів, деканів, зав.каф., професорів.

Таким чином, виявилися чотири ключові чинники, від яких безпосередньо залежить досягнення рівноправного партнерства в політичній сфері, а як слідство і розвиток демократичної системи цінностей і в цілому, досягнення стабільності розвитку суспільства : державне фінансування гендерних проектів, паритетний розподіл матеріальних ресурсів між

чоловіками і жінками у сфері бізнесу, процес соціалізації і виховання.

У сфері економіки жінки виявилися витісненими з високооплачуваних посад, за результатами дослідження на неоплачуваній роботі жінки зайняті більше, ніж чоловіки (71%). В якості головних стримуючих причин позначилися наступні чинники: нерозвиненість демократичної політичної системи в нашій країні (0,8) і нерівний розподіл матеріальних ресурсів між чоловіками і жінками у сфері бізнесу (0,8).

За показником відношення з/п чоловіків до з/п жінок, що в середньому складає 67%, по мірі кореляції явно лідирують три чинники: специфіка політичної культури : політичний традиціоналізм, специфіка відбору політичної еліти, персоналізація влади (0,89); паритетний розподіл матеріальних ресурсів між чоловіками і жінками у сфері бізнесу (0,9) державне фінансування гендерних проектів (0,79); процес соціалізації : виховання, освіта (0,8).

З цього виходить рішення низки запитань, що стосуються соціальної сфери, а саме вивільнення і використання жіночого інтелектуального і трудового потенціалу. Розвиненість економічної сфери безпосередньо пов'язана з ефективним функціонуванням демократичних інститутів, які і на законодавчому і на виконавчому рівнях влади, повинні гарантувати сприятливі умови для реалізації потенціалу громадян у сфері трудових стосунків.

Далі досліджувалися наступні результативні ознаки гендерної політики: представленість жінок на керівних постах на рівні вищих навчальних закладів, а також кількість представниць «слабкої статі», що мають ступінь кандидата або доктора наук. За цими показниками жіноча аудиторія істотно відстає від чоловічої. У конкретному випадку експерти в традиційний набір ключових чинників включили ще і «діяльність і пропаганда жіночого образу в ЗМІ» (0,85), що є високим показником кореляційного зв'язку.

Цю ситуацію може скоректувати цілеспрямована робота ЗМІ для створення позитивного гідного, перспективного образу жінки — керівника.

РОЗДІЛ III

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

3.1. Підходи до застосування гендерного ресурсу державної політики управління

Аналізуючи ієрархію пріоритетів в українській державній соціально-економічній політиці ми дійшли висновку, що провідні позиції в ній займають завдання посилення держави, забезпечення національної безпеки, а не розвитку соціальної сфери і збільшення людського капіталу суспільства. Це визначає екстенсивний підхід держави до використання людських ресурсів, у тому числі гендерного, тому що проблеми окремо взятої особи (сім'ї) не істотні на тлі державних завдань. В той же час, перейнявши на себе як соціальна держава, велику кількість соціальних зобов'язань, Україна не може повністю ігнорувати завдання забезпечення своїм громадянам необхідних (гідних) умов життя і гарантованого набору соціальних послуг [7, с.10].

В силу слабкості громадянського суспільства в нашій країні не склався паритетний діалог держави і різних соціальних груп, тому соціальна політика все більше набуває риси не політики як результату суспільного консенсусу, а адміністрування, спрямованого на досягнення заданих «науково обґрунтованих» показників. В той же час питання про те, які показники вибираються в якості головних і що полягає в основі обґрунтування їх значень, в умовах відсутності широкої громадської дискусії по стратегічних цілях розвитку, залишається відкритим.

А. Соловійов досить критично описує цю ситуацію, стверджуючи, що «державна політика є не інтелектуальною або нормативною конструкцією. а форма фактичного розподілу громадських ресурсів, що здійснюється під впливом домінуючих гравців, що намагаються поєднувати загальнодержавні цілі з власними інтересами». В силу цього все більшу роль в політиці починають грати неінституціональні чинники, пов'язані з політичною

культурою, етикою, психологією, суб'єктивними характеристиками осіб, що приймають рішення [16, с.27].

При аналізі політики в області гендерних стосунків необхідно мати виду, що асиметричність гендерних ролей і статусів, гендерний розрив у володінні приватними ресурсами (капіталами) мають властивість бути такими, що культурно легітимують самим фактом розділення суспільства на чоловічу (публічну) і жіночу (приватну) сфери, і в силу цього сприймається як природний стан справ. Проте в постіндустріальних суспільствах, що здійснили політичну, економічну і соціально-культурну модернізацію, відбувається зближення соціальних позицій чоловіків і жінок як в публічній, так і в приватній сферах, гендерний розрив скорочується. У зв'язку з цим в сучасних суспільствах співіснують два різні типи гендерних норм: традиціоналістичні, орієнтовані на жорстке розділення чоловічих і жіночих ролей в суспільстві, і егалітарні, які припускають, що соціальні ролі не прив'язані до статі свого виконавця, вони конвенціональні.

Інтенсифікація застосування гендерного ресурсу державної політики і управління як подолання розриву між чоловіками і жінками у володінні усіма видами капіталів (приватних ресурсів), можлива тільки у разі, коли політики (особи, що приймають рішення) керуються егалітарними гендерними нормами, тому що тоді ситуація гендерної нерівності буде для них проблематизуватися. Для політиків, традиціоналістичних гендерних норм, що дотримуються, виявляється надуманою сама проблема гендерного розриву [20].

У ході дослідження нами показано гендерний «сліпий» і традиціоналістичний характер концепцій сучасної демографічної, міграційної і сімейної політики України, та доказано, що це вступає в конфлікт з цілями соціально-культурної модернізації суспільства. В умовах неоліберальної соціальної політики це веде до консервації гендерного розриву, до скорочення людського капіталу і зниження темпів економічного розвитку країни.

Розпочнемо з того, що демографічна політика виступає невід'ємною частиною соціальної політики будь-якої сучасної держави. Цілі її можуть бути діаметрально протилежними: в Китаї прагнуть обмежити зростання чисельності свого населення, а в країнах Європейського Союзу і в Україні вимагається, навпаки, цю чисельність підняти. Незмінним залишається об'єкт демографічної політики - населення, і її предмет - чинники, що впливають на демографічні процеси, у тому числі, репродуктивну поведінку людей і міграцію. У строгому значенні слова міграція не входить в предмет демографії, тому що цей механічний, а не природний рух населення, тому, як правило, регулювання міграційних потоків - це самостійне завдання державної політики, рішення якої припускає використання специфічних методів. В той же час важко переоцінити вплив зміни чисельності населення на певній території на процеси його природного руху (народжуваність та смертність). У зв'язку з цим регулювання міграції включається в напрями демографічної політики, а в міграційній політиці враховуються демографічні чинники [25, с. 34].

Сучасна українська політика має бути названа швидше сімейною, чим демографічною. Про це говорить, наприклад, назва одного з найвідоміших Указів Президента в цій сфері, «Про додаткові заходи щодо державної підтримки сім'ї, охорони материнства, батьківства та дитинства» яким введена така міра підвищення народжуваності як отримання сертифікатів на «материнський капітал» при народженні другої дитини [179].

У світі термін «сімейна політика» став застосовуватися для визначення окремого напрямку соціальної політики з кінця 1960-х рр., коли демографічна криза в розвинених країнах і демографічний вибух в тих, що розвиваються стала усвідомлюватися як проблема, що вимагає втручання держави, і питання, пов'язані з життям сім'ї, стали активно обговорюватися. В якості об'єкту сімейної політики виступає сім'я, що має дітей (подружжя пара або самотній батько), а предметом розгляду стають усі дії держави, здійснювані відносно сім'ї.

Враховуючи, що більшість населення України проживають в сім'ях, можна вважати, що сімейна політика так чи інакше зачіпає усі ключові демографічні процеси (народжуваність, смертність, шлюб, розлучення, здоров'я і тривалість життя). Завдання забезпечення якості населення вирішується головним чином в суміжних з демографією областях - у сферах освіти і охорони здоров'я. У демографічних процесах якість населення рахується в показнику «очікувана тривалість (здоровою) життя». У сімейній політиці завдання підвищення якості населення може бути поставлене безпосередньо як завдання турботи про здоров'я і освіти усіх членів сім'ї і особливо підростаючих поколінь. Співвідношення цих галузей соціальної політики представлене на рис.1, на ньому добре видно, що їх загальна зона - кількість і якість населення.

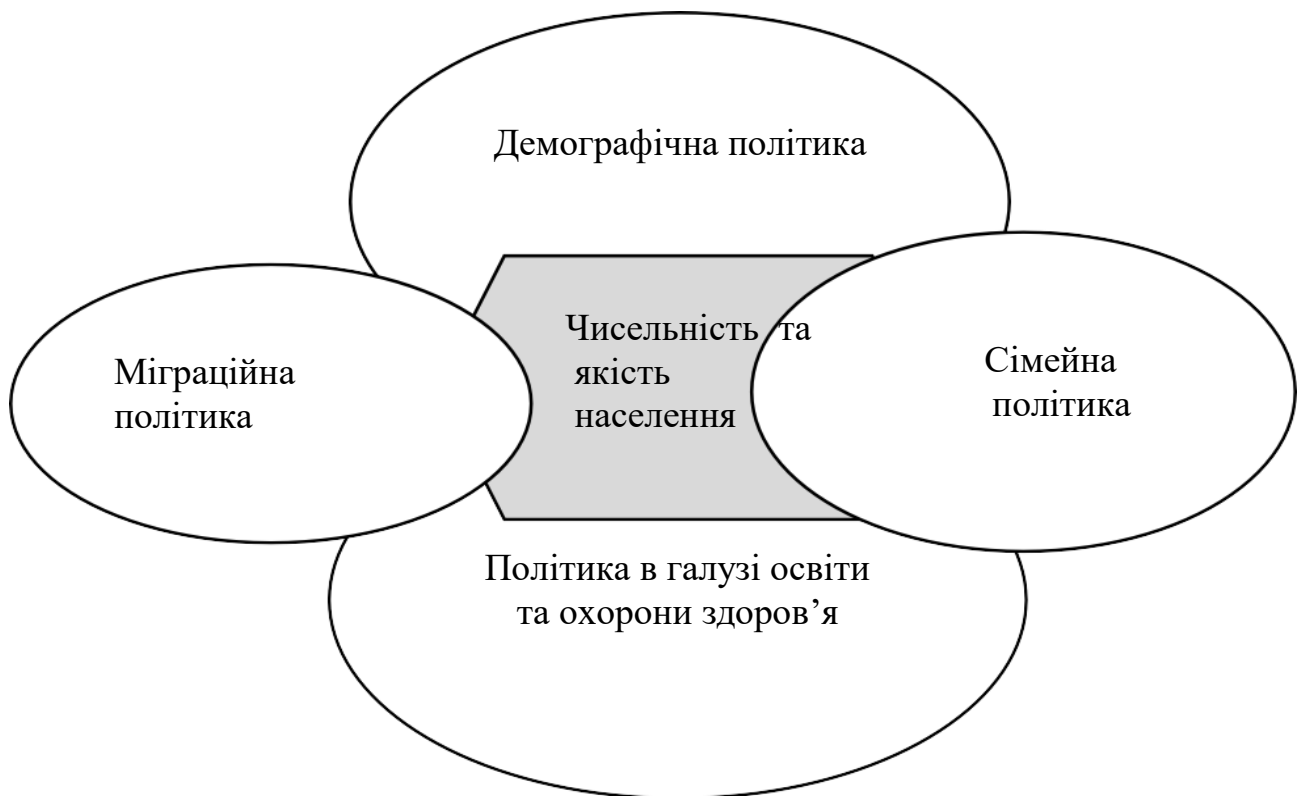

Рис. 1 Взаємозв'язок галузей соціальної політики

Надалі ми зосередимося на аналізі тільки трьох галузей соціальної політики - демографічної, міграційної і сімейної. Викликано це тим, що в

них, з одного боку, роль гендерного ресурсу проявляється найвиразніше, з іншою, існує великий корпус джерел по впливу гендерних характеристик на демографічні процеси і функціонування інституту сім'ї. Міграції в цьому відношенні повезло менше, хоча ряд робіт вже є. Гендерні компоненти політики в освіті і охороні здоров'я - предмет спеціального дослідження.

Характерна риса демографічної і міграційної політик - можливість оперувати кількісними оцінками не лише, коли йдеться про витрачені ресурси, але і коли оцінюються досягнуті результати. Хоча для міграційної політики набагато гостріше стоїть проблема якості міграційного обліку і достовірності наявних даних. У сімейній політиці кількісні оцінки ефективності управлінських дій держави давати помітно складніше, тому що важче перевести якісні оцінки, наприклад, «сімейне благополуччя» в кількісну форму. Друга відмінна риса демографічної політики – викладення її результатів в часі із-за інерційності демографічних процесів. У сімейній і міграційній політиках відгук населення можна отримати набагато швидше [154].

Говорячи про цілі демографічної політики, необхідно чітко розуміти, на яку перспективу вона розрахована, яких ефектів збирається добитися держава, чи «досить короткочасного сплеску народжуваності або враховуються тільки випадки довгострокового приросту числа народжень в термінах поколінь». Виходячи з цього будуть різними об'єкти демографічної політики, використовуватимуться різні інструменти її проведення, різними будуть фінансові витрати держави. Проте питання оцінки ефективності демографічної політики як досягнення запланованих цілей з мінімальними витратами залишається актуальним у будь-якому випадку. Рівно те ж можна сказати про сімейну і міграційну політиках. Залежно від поставлених цілей будуть різними інструменти управлінської дії (цільові програми, стратегії і концепції) і його об'єкти (типи сімей / категорії мігрантів), а також розміри фінансування заходів.

Хоча на практиці, як вже було показано, фінансування більше залежить

не стільки від цілей самої політики, скільки від місця, яке вона займає в системі державних пріоритетів. Точніше, навпаки: місце в системі пріоритетів держави визначає рівень фінансування. Підпорядковане положення спричиняє за собою залишковість фінансування, а мізерність фінансування - обмеження кола вирішуваних завдань. У випадку з сімейною політикою це вилилося на підтримку тільки одного типу сімей з усіх можливих, а саме, неблагополучних. Це недивно, враховуючи, що з самого початку реформ держава дотримується (нео) ліберального типу соціальної політики [149, с. 325].

Повернемося до питань ефективності. У загальному вигляді ефективність - це відношення результатів до витрачених ресурсів. Високий рівень людського капіталу населення - ключовий чинник економічного розвитку в інформаційних суспільствах, заснованих на економіці знань. Тому в соціальній політиці, на наш погляд, кінцевим результатом виступає поліпшення умов і підвищення якості соціального розвитку (відтворення), що веде до зростання людського капіталу особи і країни в цілому. Основні витрати при цьому пов'язані з підвищенням якості населення, тобто здоров'ям і освітою людей.

Розглянемо, чи ставляться завдання по досягненню таких результатів в концепціях демографічної, міграційної і сімейної політики України.

Чіткі кількісні орієнтири досягнення цілей були тільки в Концепції демографічної політики на 2005-2015 р.. У двох інших концепціях кількісні показники при формулюванні результатів не використовувалися.

У Концепції міграційної політики першою в цілеполюванні звучить тема національної безпеки і захищеності населення, потреби економіки і інноваційного розвитку йдуть тільки третіми. В Концепції державної сімейної політики на рівні мети звучить сюжет, пов'язаний із захистом сім'ї і цінностей сімейного життя, правда, не уточнюється від кого. Якщо йдеться про соціальний захист сім'ї, то тоді маються на увазі несприятливі обставини і ризики, пов'язані з ринковою економікою. Але від кого/чого слід захищати

сімейні цінності, залишається в тексті непроясненим. У Концепції демографічної політики тема загроз і необхідності захисту на рівні цілеполягання не представлена. З урахуванням лагу в 5 років, цей факт може розглядатися як ознаку посилення теми забезпечення безпеки в державній політиці України в цілому [118].

Простежується зв'язок Концепції сімейної політики з Концепцією демографічної політики через категорію якості життя, а з міграційною політикою через поняття «Комфортність і благополуччя населення». В той же час ні в одній з трьох концепцій тема людського розвитку і людського потенціалу на рівні цілеполягання не звучить.

У Концепції демографічної політики в якості результату є позиція «зменшити відтік кваліфікованих фахівців, збільшити об'єми залучення на постійне місце проживання в кваліфікованих іноземних фахівців і молоді». При цьому об'єми зовнішньої міграції визначені кількісно. Так, до 2016 р. необхідно було забезпечити міграційний приріст за рахунок кваліфікованих фахівців не менше 200 тис. чол. щорічно, а до 2025 р. - більше 300 тис. чол. щорічно. Поки не публікувалося офіційних заяв про те, наскільки вдалося виконати цей показник. В українських ЗМІ міграційна проблематика зазвичай зводиться до обговорення негативних наслідків нелегальної міграції, її ролі в погіршенні криміногенної ситуації і/або конкуренції мігрантів і місцевих жителів за робочі місця [179].

У Концепції міграційної політики в напрямках діяльності є рішення задачі по сприянню переселенню на постійне місце проживання в Україну окремих категорій. У них, зокрема, входять: кваліфіковані фахівці, а також іноземні працівники, затребувані на українському ринку праці; підприємці і інвестори; молодь, що має особливо затребувані на ринку праці професії і спеціальності. Тією самою державою ставиться завдання збільшення людського капіталу країни за рахунок зовнішніх запозичень. Завершує концепцію етапи реалізації державної міграційної політики України. Усі вони так чи інакше присвячені розробці нормативної правової бази, аналізу

правозастосовної практики, а також збору статистичних даних і проведенню різного роду моніторингів. У Концепції міграційної політики немає кількісних показників досягнення цілей. Пов'язано це, мабуть, з тим, що в ній відсутній сам розділ «очікувані результати».

У цілеполюганні Концепції сімейної політики тема людського розвитку є присутньою, але дуже скупо. Одним з принципів проведення державної сімейної політики є «відповідальність кожної сім'ї за виховання, освіту і розвиток особистості дитини (дітей) і за збереження їх здоров'я», при цьому держава на себе аналогічну відповідальність не бере. На рівні цільових індикаторів і результатів сімейної політики тема людського розвитку не звучить зовсім.

В цілому уся Концепція державної сімейної політики сильна «скошена» у бік профілактики сімейного неблагополуччя, виникає почуття, що благополучні сім'ї взагалі не входять в зону державного інтересу і не потребують якої-небудь державної підтримки. Втім, на рівні місії є слова про підвищення ролі сім'ї в суспільстві, про підвищення авторитету батьківства в сім'ї і суспільстві, про поліпшення умов і підвищення якості життя сімей [115, с. 79].

Проте перші дві позиції нічим не покріплені ні на рівні цілей, ні на рівні цільових індикаторів і результатів. Більше повезло «поліпшенню умов і якості життя». На рівні цілей це формулюється як «підвищення якості життя сімей і забезпечення прав членів сім'ї в процесі її громадського розвитку». Виділяються три цільові індикатори досягнення цієї мети : «збільшення долі сімей, що поліпшили житлові умови, в загальному числі сімей, визнаних такими, що потребують поліпшення житлових умов; зменшення долі сімей з дітьми до 16 років в загальній чисельності сімей, сукупний дохід яких нижче встановленого прожиткового мінімуму; скорочення долі дітей, не одержуючих аліменти в повному об'ємі, в загальній чисельності дітей, що мають право на отримання аліментів». Ми відносимо ці індикатори в розділ з поліпшення умов життя сімей тільки тому, що у

формулюванні самої мети є слова «забезпечення прав членів сім'ї». Зрозуміло, що йдеться знову про неблагополучні сім'ї.

Усе це посиляє нас до проблематики соціальної держави, яка, як ми вже відмічали, повинна забезпечувати своїм громадянам гідне життя. Проте «Пріоритетами державної сімейної політики на сучасному етапі є затвердження традиційних сімейних цінностей і сімейного способу життя, відродження і збереження духовно-моральних традицій в сімейних стосунках і сімейному вихованні, створення умов для забезпечення сімейного благополуччя, відповідального батьківства, підвищення авторитету батьків в сім'ї і суспільстві і підтримки соціальної стійкості кожної сім'ї»[98]. Іншими словами, акцент робиться не на якості життя членів сім'ї, а на відродженні духовних цінностей, створенні умов сімейного благополуччя, підтримці соціальної стійкості сім'ї. Інститут сім'ї, виходячи з цих пріоритетів, знаходиться під загрозою, причому, в першу чергу моральною, а не економічною. Адже послаблення інституту сім'ї і традиційних сімейних цінностей відбувається на несприятливому інформаційному фоні, багатому агресивною пропагандою сімейного неблагополуччя, насильства, пронизаного неповагою до батьків і ненавистю до дітей. Збереження цих руйнівних процесів в сім'ї і суспільстві ставить під загрозу перспективу збереження українського народу. Вихід з ситуації, що склалася, може забезпечити відновлення традиційних сімейних цінностей стійкості браку, поваги батьківської влади, міцності багатодітної сім'ї, любові до дітей, що проявляється, у тому числі в любові до дитини що ще знаходиться в утробі матері, у зближенні церкви і держави, особливо у сфері сімейних стосунків».

Логічним наслідком подібних тверджень стало формування в якості завдання державної сімейної політики. Як було показано, фінансування цих сфер в Україні останніми роками не збільшується, незважаючи на необхідність створення в країні економіки знань. Можливо, саме тому ні в одному з аналізованих документів української соціальної політики на рівні цілеполягання тема збільшення людського капіталу не зачіпається. Втім, це

недивно, тому що, наслідуючи курс неоліберальної соціальної політики, держава залишає в зоні своєї уваги тих, хто має потребу. Але, як вже неодноразово відзначалося, виплати численної допомоги і монетизованих пільг ведуть посиленню соціально-економічної залежності громадян від держави, формуванню утриманської психології і розширенню соціального дна. У подібній ситуації про нарощування людського капіталу не йдеться.

Відповідальність за виховання і освіту дітей в Концепції державної сімейної політики покладена на сім'ю, проте при цьому ніяких особливих ресурсів (не рахуючи розвитку системи дитячих дошкільних установ) сім'ї для цього не надається, навіть економічних. Немає необхідності говорити про те, що не в одному з аналізованих документів не ставиться завдання скорочення гендерного розриву.

У Концепції міграційної політики чинник статі мігрантів взагалі ніяк не проговорюється, правда, є позиція, пов'язана з «переселенням в цілях возз'єднання сімей».

У Концепції демографічної політики є згадка про розрив в очікуваній тривалості життя жінок і чоловіків і чоловічої надсмертності в працездатних віках. При цьому в очікуваних результатах демографічної політики завдання скорочення цього розриву не ставиться. В той же час ці статистики свідчать, що якщо в 1990 р. гендерний розрив складав 10,6 років на користь жінок, то в 2019 р. - 10,8 років. Як би не коливалося значення самого показника, розрив залишався практично незмінним. Це говорить про те, що дія соціальних чинників, що обумовлюють різницю в тривалості життя чоловіків і жінок в українському суспільстві, не слабшає.

Розглянемо, чим обертається ця відповідальність для жінок, з точки зору інтенсифікації застосування державою біологічної складової гендерного ресурсу. Скористаємося для цього матеріалами дослідження, проведеного О. Ісупової в 1997-2010 рр. і в 2018 р. В ньому вивчалися особливості поведінки жінок, що мають дітей, на ринку праці, в різних містах України. Вихідною точкою стала теза про те, що існує «вимушене

нижче позиціонування матерів на ринку праці в порівнянні з бездітними жінками і чоловіками. Ідеальний працівник і ідеальна мати практично протилежні один до одного. Жінки з маленькими дітьми стають частиною прекаріату, тому що вони витісняються «в ті області ринку праці, де не потрібно спеціальні знання і(чи) не потрібний великий досвід роботи. Матері піддається дискримінація при наймі і оплаті праці і в результаті помітно втрачають в економічному капіталі. Наявність дітей, особливо маленьких, сильно скорочує кар'єрні можливості жінок, тобто можливості зростання її адміністративного капіталу, тому що обмежує кількість годин, які жінка може присвятити в роботі[92].

Таким чином, аналіз концепцій демографічної, міграційної і сімейної політики показує, що відбувається посилення теми забезпечення національної безпеки і консервативно-охоронних тенденцій в українській соціальній політиці. В той же час завдання людського соціального розвитку відходять на другий план.

У Концепції сімейної політики акцент робиться не на якості життя членів сім'ї і якості підростаючого покоління, а на зміцненні духовно-моральних підстав сімейного життя. Для подолання несприятливих демографічних тенденцій пропонується інтенсифікувати демографічну політику держави Існують два різні підходи до розуміння сенсу цієї інтенсифікації :

Егалитарний підхід припускає культивування відповідального батьківства, у тому числі усвідомлений підхід до планування сім'ї, паритетний розподіл домашніх обов'язків між подружжям, скорочення домашнього навантаження матерів і на цій основі збільшення їх економічних і позаекономічних капіталів, що стане умовою підвищення якості освіти і поліпшення стану здоров'я дітей, тобто сприятиме підвищенню якості наступних поколінь.

Прибічники традиціоналістичного підходу бачать інтенсифікацію демографічної політики в обмеженні зовнішньої міграції, підвищенні

народжуваності корінних етносів, в пропаганді традиційних сімейних цінностей. Проте в цьому випадку, в умовах комерціалізації української освіти і охорони здоров'я, залишається неясним чи відбуватиметься і за рахунок чого зростання людського капіталу дітей і підвищення якості населення. В результаті в традиціоналістичному підході відбувається підміна завдань демографічного розвитку питаннями забезпечення національної безпеки і регулювання міграції [55, с.119].

Така позиція буде неправильною. У політичній сфері найбільшою мірою проявляється дискримінація відносно жінок, але частенько не враховуються факти дискримінації відносно чоловічої частини населення. Аналіз гендерної політики відносно проблеми рівності з жіночої точки зору буде неповним і суб'єктивним.. Проте держава має право у будь-який момент розпорядитися життям чоловіка на власний розсуд, аж до її позбавлення. Йдеться передусім про примусовий набір в армію або безперешкодний напрям чоловіків в місця, що представляють безпосередню загрозу життя («гарячі точки»). Таким чином, державна гендерна політика має бути спрямована не на поліпшення положення жінок, а на фактичне досягнення гендерної рівності з урахуванням інтересів і можливостей обох статей в рівній мірі.

Трудовий« вимір гендерної політики, концентруючись на соціально-економічних аспектах вивчення, виходить з розподілу праці між чоловіками та жінками, регулювання участі жінок у сфері громадського виробництва і соціального відтворення. Гендерна політика при такому підході розуміється як «комплекс умов, що створюються в суспільстві дією або бездіяльністю держави і його органів, в яких жінки вимушені приймати рішення, що стосуються створення сім'ї, народження дитини, здобуття освіти, вибору форми зайнятості, поєднання домашніх обов'язків і оплачуваної праці». Гендерна політика має дію на розподіл праці між жінками та чоловіками за допомогою нав'язування таких соціальних умов, в яких чоловіки і жінки вимушені приймати відповідні «гендерні» ролі, повинні враховувати

обставини і умови, створені державними структурами і органами влади [56, с.405].

На основі аналізу гендерної стратифікації суспільства можна стверджувати, що жінки включені в три види діяльності : виробничу, відтворювальну (репродуктивну), а також діяльність по підтримці соціальної інтеграції у рамках локального співтовариства або соціальної групи; чоловіки, як правило, включені у виробничу і інтеграційну діяльність. При цьому оплачувана праця виробничої сфери визнається в суспільстві значимішою і дає можливість контролю над перерозподілом ресурсів, що, у свою чергу, забезпечує гендерну ієрархію (стратифікацію) на користь чоловічої частини населення. Соціальне відтворення традиційно входить в круг жіночих видів діяльності як перервана зайнятість, неповний робочий день, низькооплачувана робота, що сприяє гендерній нерівності. Отже, в зміст гендерної політики входить державна політика, що має можливість змінювати гендерні моделі зайнятості і відтворювальної діяльності, включаючи державу в ці стосунки. Також держава конструює гендерну стратифікацію в суспільстві за допомогою впливу гендерної політики на домашній розподіл праці, доступ до найманої праці чоловіків і жінок, рівні винагороди і захист, доступ до соціальних посібників.

Соціально-ролеве вимірування гендерної політики: існує психологічний дискомфорт, що зрештою призводить до появи невизначеності життєвих орієнтирів, особливо у жінок. На рівні суспільства і держави (на макрорівні) у жінок виникає конфлікт внутрішньоособових ролей, внаслідок чого неминуча низька мотивація до цивільної активності, а також нестійкість і навіть ілюзорність уявлень про існування справжніх демократичних інститутів. Гендерна політика держави має бути спрямована на усунення конфліктів ролей на макро- і мікрорівнях влади, на ліквідацію протиріч між традиціоналізмом і ознаками цілком сучасних підходів до вирішення проблеми гендерної рівності.

Іноді в поняття гендерної політики вкладається суто політично-

рольовий аспект, при цьому в якості пріоритетного напрямку виділяється лише досягнення гендерної рівності в політичній сфері. У марках такого підходу гендерна політика інтерпретується як система волевиявлень — жінок і чоловіків — в громадянському суспільстві як рівних в правах і можливостях, які законодавчо закріплені і реально забезпечені в усвідомленні політико-правових принципів, діях, будівництві громадських і державних структур з урахуванням гендерних інтересів і потреб». Метою гендерної політики виступає партнерство чоловіків і жінок саме в політичній сфері, що, у свою чергу, є джерелом повнішої і представницької демократії, в результаті якої створюються реальні можливості обліку багатополосних інтересів в суспільстві [45].

Для жінок гендерні наслідки чотирьох взаємозв'язаних ознак є замкнутим ланцюгом: принцип субсидування, режим чоловіка-годувальника, континентальне сімейне законодавство і політика. Принцип субсидування ставить головну відповідальність за рішення соціальних проблем сім'ї і громадянському суспільству, а держава втручається в крайніх випадках. На відміну від ліберального режиму, держава займає позицію інтервенції, прагнучи захистити традиційний сімейний устрій - переважно через виплати главі сім'ї. Соціальне обслуговування і відхід зазвичай доповнюється приватними некомерційними асоціаціями, що фінансуються державою.

3.2. Шляхи удосконалення організаційно-правового механізму державного управління формування гендерної політики

Як вже відзначалося є два типи політики інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики і управління. Перший тип - інституціональний, полягає в наявності спеціалізованих адміністративних структур в системі органів державного управління (міністерств, департаментів, комітетів, комісій і тому подібне), а також необхідної

нормативної правової бази, що дозволяє державі вирішувати завдання скорочення гендерного розриву і вирівнювання можливостей чоловіків і жінок в суспільстві. Це шлях удосконалення організаційно-правового механізму державного управління з поліпшення положення жінок, прописаний в Пекінській декларації і Платформі дій (1995) [162].

Другий тип - неінституціональний або особово орієнтований, полягає в підвищенні гендерної культури і компетентності майбутніх і діючих державних службовців України.

Українські науковці,, аналізуючи неінституціональні аспекти гендерної асиметрії політики, називає гендерну освіту цивільною освітою, тому що вона спрямована «на визнання рівноцінності різних сфер і діючих в них акторів, та виступає механізмом формування у здібностей слухачів до інтелектуальних і соціальних інновацій, націлених на виховання адекватного, шанобливого сприйняття відмінностей, що становлять цей світ»[169].

Одним з ключових результатів гендерної освіти повинне стати підвищення гендерної компетентності слухачів. У логіці створення інституціональних підстав для інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики і управління дія на державні органи здійснюється «згори», з боку політичного рівня управління. Це, як показує аналіз, виконаний в дисертації, сьогодні маловірогідно. У разі гендерної освіти робота ведеться з конкретними людьми. Це дає можливість рухатися до гендерної повістки і гендерного орієнтованого державного управління «знизу» - від рядових виконавців політичних рішень, кар'єрних чиновників, що заміщають різні посади державної служби.

Можна заперечити, що, згідно ідеальної моделі бюрократії М. Вебера, чиновник виступає тільки виконавцем рішень, прийнятих політиками, і «справжньою професією справжнього чиновника не має бути політика». Іншими словами, якщо політичної волі до рішення гендерних проблем в системі державного управління немає, то займатися нею ніякий чиновник не стане, оскільки таких завдань перед ним просто не ставиться.

У цьому є доля істини. У п. 196 Платформи дій, прийнятою IV Всесвітньою конференцією щодо положення жінок в Пекіні (1995), відзначається, що, будучи маргіналізованими у рамках національних урядових структур, інституціональні механізми державного управління, що займаються поліпшенням положення жінок, «нерідко зазнають труднощі, пов'язані з нечітко сформульованими мандатами, неадекватним штатним розписом, професійною підготовкою, забезпеченням даними і ресурсами, так само як і з недостатньою підтримкою з боку національного політичного керівництва»[185].

Іншими словами, просування гендерної рівності в суспільстві дуже часто доводиться здійснювати зовні і окрім політичної підтримки з боку національного керівництва. Проте, це робити можна і треба, у тому числі в Україні. Тому що, по-перше, ніхто не відміняв необхідність проведення державою соціальної політики, у тому числі сімейної. Рішення багатьох гендерних проблем, наприклад, профілактика домашнього насильства або допомога матерям - одинакам або літнім жінкам, органічно входять в цю політику. Сьогодні можливості для цього надані в Стратегії розвитку України 2030 року [179].

По-друге, в органах державної влади виконавець, як правило, бере участь в підготовці управлінських рішень, коли аналізувалося протиріччя кар'єрні і політичні в системі державного управління. Якщо чиновник усвідомлює гендерну підоснову конкретних соціальних проблем, то і пропонувані їм рішення цю під-основу враховуватимуть. Іншими словами, гендерна компетентність державних службовців дозволить зробити реальну (повсякденну) соціальну політику більше гендерно- орієнтованою.

Державний службовець не має права виконувати дане йому неправомірне доручення і повинен представити у письмовій формі обґрунтування неправомірності цього доручення з вказівкою положень законодавства України, які можуть бути порушені при виконанні цього доручення, оспарюватиме рішення вищестоящих керівників, які із його

точки зору, йтимуть врозріз з конституційним принципом рівності прав, свобод і можливостей чоловіків і жінок [30, с.78]

Тим самим завдання збереження гендерної проблематики в практиці державного управління буде вирішуватися де-факто. Далі справа буде за силами в особі жіночих організацій, завдання яких лобіювати в представницьких і виконавчих органах не приватні, а системні і принципові політичні рішення у сфері гендерних проблем вже де-юре, в першу чергу, шляхом створення необхідної законодавчої бази.

Поки кон'юнктура для здійснення гендерної політики де-юре в нашій країні дуже несприятлива, про це говорить SWOT -аналіз впровадження гендерного підходу в українське державне управління, тому необхідно зосередитися на розгляді другого із запропонованих шляхів збереження гендерного порядку денного в системі державного управління - підвищенню гендерної компетентності державних службовців шляхом гендерної освіти і просвіти.

Існують два напрями рішення цієї задачі.

Перше - включення дисциплін, що розглядають гендерну проблематику, в навчальні плани вищої освіти. Йдеться, в першу чергу про напрям підготовки 281 - «Публічне управління і адміністрування ». Це можна зробити як на рівні бакалавріата, так і магістрати. У таблиці представлені компетенції, прописані в державних освітніх стандартах, формування яких передбачає розвиток у студентів та слухачів гендерної компетентності (курсив – МК) [176].

У державних освітніх стандартах (далі – ДОСах) підкреслюється, що при розробці програм бакалавріату/магістрату усі загальнокультурні (ЗКІ) і загальнопрофесійні (ОПК) компетенції . включаються в набір необхідних результатів освоєння програми. Це означає, що якщо ми визнаємо значущість соціальних і культурних відмінностей між чоловіками і жінками, а також вплив гендерних чинників на розвиток і використання людських ресурсів/людського капіталу, то ми повинні включити гендерну

компетентність в число результатів освоєння програм бакалавріата/магістрату за напрямом підготовки 281 - «Публічне управління і адміністрування»[139].

Слід зазначити міжрівневу різницю трактування в ДОСах приведених вище компетенцій. Для бакалаврів публічного управління толерантне сприйняття соціальних і культурних відмінностей (у тому числі між чоловіками і жінками) є загальнопрофесійною компетенцією, а для магістрів це стає вже професійно значимою компетенцією. В першу чергу тому, що перед ними ставиться завдання не лише взаємодії з колегами, але і керівництва колективами. Їх завдання полягає не лише в «адекватному, шанобливому сприйнятті відмінностей, що становлять цей світ», але і в тому, щоб «самим не створювати ситуації гендерної нерівності» [134, с.65] .

Таблиця 1

Компетенції, формування яких передбачає розвиток у майбутніх державних службовців гендерної компетентності

Бакалавріат		Магістрат	
Шифр	Формулювання компетенції	Шифр	Формулювання компетенції
ОКІ-6	Здатністю працювати в колективі, толерантно сприймаючи соціальні, етнічні, конфесійні і культурні відмінності	ОКІ-3	готовністю до саморозвитку самореалізації, використанню творчого потенціалу
ОПК-3	здатністю проектувати організаційні структури, брати участь в розробці стратегій управління людськими ресурсами організацій, планувати і здійснювати заходи, розподіляти і делегувати повноваження з урахуванням особистої відповідальності за здійснювані заходи	ОПК-3	готовністю керувати колективом у сфері своєї професійної діяльності, толерантно сприймаючи соціальні, етнічні, конфесійні і культурні відмінності

Що стосується використання людських ресурсів і людського капіталу, то тут ситуація виявилася зворотною. Для бакалаврів розробка стратегій управління людськими ресурсами організацій - це загальнопрофесійна компетенція. Іншими словами, вони повинні її використати у своїй

професійній діяльності як державні службовці. Для магістрів «готовність до саморозвитку, самореалізації, використання творчого потенціалу» - це загальнокультурна компетенція, тобто ця вимога до їх особових характеристик. Ця компетенція - основа для їх професійної діяльності як керівників. Тут на перший план виходять питання не дискримінація підлеглих за ознакою статі, як це було, а проблема самодискримінації, яку, як ми вже говорили, часто практикують здібні (обдаровані) жінки- державні службовці, коли при неможливості оптимально поєднувати сімейні обов'язки і посадову кар'єру вони роблять вибір на користь сім'ї.

Крім того, можна розширити гендерну освіту майбутніх чиновників, включивши в навчальні плани їх підготовки факультативні дисципліни і дисципліни по вибору з гендерною тематикою, які вже відпрацьовані в програмах підготовки соціальних працівників або створити нові. На практиці проблема виникає не в розробці навчально-методичних матеріалів, а у включенні гендерних курсів в навчальні плани. Як і усі інші, керівники закладів вищої освіти, факультетів, кафедр є носіями гендерних норм. Якщо вони дотримуються егалитарних гендерних норм, то впровадження гендерної компоненти в програми вищої школи, наприклад, на рівні факультативів, праці не представляє. Проте якщо вони розділяють традиціоналістичні гендерні норми, то, як ми вже неодноразово відмічали, проблема гендерної нерівності для них не існує взагалі, існування в суспільстві гендерного розриву об'єктивно, природно і неминуче, а уся гендерна тематика в гіршому разі - згубний вплив фемінізму. Тут можуть допомогти тільки інституціональні заходи, тобто закріплення гендерної тематики на рівні державних освітніх стандартів. Проте за 25 років розвитку в Україні гендерних досліджень цього так і не сталося, за винятком вже згадуемого стандарту з соціальної роботи. Це, зрозуміло, не означає, що гендерні проблеми не розглядаються в курсах по політології, соціології, психології, управлінню персоналом або зв'язкам з громадськістю і рекламі [133, с.79].

Проблеми нерівності чоловіків і жінок сьогодні на слуху, інтерес до

них підігрівається політичними процесами, що йдуть в Західній Європі і США, гендерна нерівність досить часто стає темою всякого роду ток-шоу, проводяться наукові конференції з жіночої історії, з гендерних аспектів антропології і так далі і тому подібне. Проте відсутність нормативного закріплення цієї проблематики в освітніх програмах вищої школи робить її маргінальною і не заслуговуючою, на думку адміністрації закладів вищої освіти, особливої уваги. Саме тому таким серйозним стало розгляд стратегії дій в інтересах жінок у розділі, присвяченому гендерній освіті [136].

Тепер звернемося до другого напрямку підвищення гендерної компетентності державних службовців, а саме гендерній освіті і просвіті, яка може здійснюватися як додаткову професійну освіту (далі – ДПО) чиновників.

Нами, на основі проведеного аналізу, виділяється два чинники в моделі професійного розвитку чиновників. Професійно-діяльнісний, який пов'язаний з мотивуючою дією професійної діяльності до професійного розвитку і оцінкою можливостей самореалізації, і освітньо-регулятивний чинник, що включає рівень використання результатів ДПО в професійній діяльності, а також оцінку результативності атестації для професійного розвитку [128, с.225].

Обидва ці чинники релевантні завданням гендерної освіти. Підвищення гендерної компетентності створює умови для кращої самореалізації державних службовців, особливо жінок, які, завдяки розумінню причин і обговоренню варіантів вирішення ролевого конфлікту сім'я-робота з близькими зможуть більше грамотно вибудовувати свої сімейні стосунки, рухаючись у бік паритетного розподілу домашніх обов'язків, збільшуючи тим самим кількість часу для особового саморозвитку. Що стосується можливості використати отримані знання і нові навички у своїй професійній діяльності, то тут найбільша ефективність буде досягнута при навчанні державних службовців, працюючих в соціальній сфері, в першу чергу в структурних підрозділах комітетів соціальної політики, освіти, охорони здоров'я, праці і

зайнятості населення та ін.

В той же час, враховуючи міжнародну практику інтеграції гендерного підходу в усі без виключення державні програми, можна припустити, що, пройшовши навчання, чиновники зможуть побачити гендерні компоненти і в областях далеких від соціальної політики і соціальної роботи.

Розвиток у слухачів гендерної компетентності і чутливості, послаблення і подолання традиційних гендерних представлень і стереотипів.

Формування навичок, що дозволяють враховувати гендерну проблематику в державному управлінні різних рівнів і достатніх для професійної роботи з реалізації гендерної стратегії України у дусі гендерного рівноправ'я [115, с.149].

Категорії посад слухачів різних рангів. У ряді випадків слухачами можуть стати працівники державних і муніципальних установ системи соціального захисту і соціального обслуговування населення.

Другий напрям пов'язаний з поступовим поглибленням знань чиновників про гендерний аналіз в процесі навчання. Це стане вже гендерною освітою. Якщо загальний модуль можна вважати обов'язковим (наприклад, по аналогії з антикорупційним, який за рішенням замовника курсів вбудовується в усі без виключення освітні програми), то наступні модулі, наприклад, «Гендерні аспекти соціальної політики», «Гендерна психологія і педагогіка», «Історія і діяльність жіночих організацій» та ін. освоюватимуться тими категоріями слухачів, яким вони потрібні за родом службової діяльності. Відповідно, підвищуватиметься і рівень видаваного документу про освіту: від сертифікату до свідоцтва і посвідчення. Сучасний стан українських гендерних досліджень, наявність в країні декількох відомих гендерних центрів, досить активна конгресна діяльність в цій області - усе це дозволяє розробити і повноцінну програму професійної перепідготовки з гендерному аналізу в державному управлінні, тривалістю від 500 годин і вище. Проте затребувана вона буде тільки за умови формування інституціональних основ гендерного орієнтованого управління державного

і регіонального рівнів, що дозволить ввести навички гендерного аналізу у функціонал конкретних посад державної служби, а не розглядати гендерну просвіту тільки в якості загального професійного розвитку чиновників [105].

Капілярне проникнення гендерної проблематики в програми діяльності усіх без виключення урядових комітетів, гендерний мейнстриминг, про яке йшла мова, вимагає мінімального рівня гендерної компетентності абсолютно усіх державних службовців, система додаткової післядипломної освіти державних службовців цілком здатна впоратися з цим завданням.

Саме тому сьогодні формування неінституціональних підстав інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики і управління представляється оптимальнішим і реальнішим, чим відродження в повному об'ємі організаційно-правового механізму з поліпшення положення жінок і підвищенню їх ролі в суспільстві. Тим паче, що це не вступає в протиріччя з чинним законодавством і може бути реалізоване у рамках заходів стратегії дій в інтересах жінок на період 2017-2022 роки [179].

У проекті концепції гендерної політики признається, що багато з гендерних розривів, що зберігаються, формуються в результаті відсутності гендерних підходів в галузевому державному плануванні, що, у свою чергу, може привести до скорочення ресурсів, доступних для розвитку гендерної рівності. Для вирішення цієї проблеми нова концепція гендерної політики може використовуватися як інструмент забезпечення гендерно-орієнтованого державного планування в усіх сферах, включаючи охорону здоров'я, освіту, енергетику, транспорт і комунікації. Якщо говорити конкретніше, введення вимог по включенню гендерно-орієнтованих цільових показників в усі національні і галузеві програми і стратегічні плани міністерств стане значимим кроком для успішного широкого впровадження гендерних підходів в усіх галузевих програмах і заходах. Не менш важливо буде зв'язати гендерно-орієнтовані показники в оцінці результатів стратегічних планів і

вимоги галузевих програм до звітності і аудиту. Надалі, показники будь-якої майбутньої гендерної стратегії доцільно розділити на показники проміжних (output) і кінцевих (outcome) результатів, що дозволить краще обґрунтувати динаміку змін і зробити політику реальною і здатною забезпечити необхідну дію за рахунок системи виміру[98]. Для того, щоб проблематика гендерної рівності не витіснялася з пріоритетного поля держави, як в проектуванні, так і реалізації, моніторинг і оцінку будь-яких майбутніх стратегій гендерної рівності необхідно погоджувати із Стратегією розвитку України до 2030 року. Нарешті, з часом, Національна комісія може розглянути можливість консолідації усіх звітів з центральної, регіональної і місцевої влади і інших зацікавлених сторін в один річний звіт по Положенню гендерної рівності[179].

Узгодження політики гендерної рівності з національними цілями розвитку — це ефективний спосіб забезпечення того, що політика гендерної рівності не займатиме останнє місце на порядку денному уряду. Узгодження політики, ефективність стратегій гендерної рівності також залежить від наявності організаційної структури, достатнього фінансування, необхідного потенціалу різних державних структур, прозорості, а також механізмів моніторингу і оцінки.

Досвід країн-учасниць і партнерів України свідчить про те, що за відсутності механізмів нагляду, підзвітності і моніторингу, увага до гендерних ініціатив може знизитися і гендерна проблематика може зникнути із законодавчого порядку денного. Те, наскільки інституціональні гендерні механізми державного управління дають можливість виконувати незалежний нагляд і застосовувати засоби реальної підзвітності, може служити цінним показником оцінки потенційної дії цих механізмів. Так, в Рекомендації країнам пропонується зміцнити механізми підзвітності і нагляду для забезпечення гендерної рівності наступними способами :

- Створення або зміцнення потенціалу незалежних установ і консультативних органів з контролю за здійсненням стратегій у забезпеченні

гендерної рівності, інтеграції гендерної проблематики в процес розробки політики, а також сприяння при розробці регулярної звітності, перевірці і оцінки.

- Зміцнення фактологічної бази і систематична оцінка досягнутих успіхів при реалізації гендерної рівності, на основі показників гендерної дії з урахуванням вимірних результатів.

- Стимулювання активнішої ролі парламенту і парламентських комітетів в цілях сприяння забезпеченню гендерної рівності, наприклад, шляхом включення гендерної проблематики в парламентську практику, практику законодавства і бюджетів, шляхом сприяння законодавчим ініціативам, спрямованим на забезпечення гендерної рівності і контролю за здійсненням гендерної рівності, облік стратегій і ініціатив.

- Створення ефективних, незалежних, неупереджених і ефективних механізмів розгляду скарг і апеляцій з захисту прав гендерної рівності, і розгляд скарг ефективним, компетентним і об'єктивним чином.

Таким чином неінституціональний або особово орієнтований тип підстав інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики і управління полягає в підвищенні гендерної культури і компетентності діючих і майбутніх державних службовців України.

Перший напрям формування цих підстав - включення дисциплін, що розглядають гендерну проблематику, в навчальні плани вищої освіти, в першу чергу в напрям підготовки 281 - «Публічне управління та адміністрування» на рівні бакалавріата і магістрату.

Другий напрям пов'язаний з підвищенням гендерної компетентності діючих державних службовців, це може здійснюватися у рамках додаткової професійної освіти чиновників. Замовником на програми ДПО з гендерної проблематики можуть виступати структурні підрозділи державних органів, яким частіше за інших доводиться стикатися з гендерними проблемами, наприклад, комітети, департаменти, відділи з роботи і сім'єю, материнством і дитинством, демографічній і міграційній політиці та інше.

На регіональному рівні реалізувати соціальне замовлення на гендерну освіту чиновників можуть ті освітні установи, які мають фахівців в цій області, передусім з числа тих, хто читає курс «Гендерологія і фемінологія» з наряду підготовки «Соціальна робота» (рівень бакалавріата).

Методика реалізації програм ДПО за гендерною проблематикою припускає широке використання активних методів навчання, включаючи дискусійні групи і аналіз випадків. Необхідно також формувати у слухачів навички проектної діяльності по створенню соціальних програм у сфері гендерних стосунків. Це дозволить синтезувати практичний досвід роботи в соціальній сфері, що мається у них, і теоретичні знання, що отримуються в ході вивчення курсу.

Гендерна освіта може також сприятливо позначитися на міжособових стосунках як в сім'ї державного службовця, так і в колективі структурного підрозділу державного органу, тому що дозволить побачити реальні причини сімейних або виробничих проблем. Дружина (чоловік) стане прагнути до більше паритетного розділення домашніх обов'язків, а керівник краще стане розуміти проблеми співробітників з сімейними обов'язками [87, .с. 56].

Таким чином, можна констатувати, що необхідність дотримання прав гендерної рівності прописана в Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації відносно жінок (1979), у Віденській декларації і програмі дій(1993), в Декларації про викорінювання насильства відносно жінок (1993). Інституціональна правова основа проведення політики вирівнювання прав і можливостей жінок і чоловіків була створена на Четвертій Всесвітній конференції жінок в Пекіні (1995).

Виділяються чотири етапи в еволюції політики міжнародних організацій по забезпеченню прав жінок і досягненню гендерної рівності : Жінки і розвиток (Women in Development); Гендер і розвиток (Gender and Development); Гендерний мейнстрімінг (Gender mainstreaming); Розширення владних можливостей жінок (Women's Empowerment) [80, с.112-113].

Більшість країн світу проводять нині політику «Жінки і розвиток».

Політику посилення жінок (Women's Empowerment) ініціюють, в першу чергу, жіночі неурядові організації. Вона спрямована на підвищення політичної активності жінок і вирівнювання політичних капіталів жінок і чоловіків.

Під впливом міжнародного співтовариства політику підтримки жінок проводять навіть ті країни, в яких немає сильного жіночого руху і феміністських організацій, у тому числі правозахисних. Зміщення акцентів з цінностей (ідеології рівності) на інституціональні зміни (поліпшення положення жінок) дозволило поєднати різні теоретичні підходи і врахувати контекстуальність макро(суспільство) і мікро (сім'я) - рівнях.

Національна стратегія, яку необхідно розробити, виступає інституціональною передумовою проведення політики подолання гендерного розриву в нашій країні. Проте вона повна внутрішніх протиріч, тому що в ній відбувається зіткнення двох протилежних підходів (фамілізації/дефамілізації; традиційних цінностей/егалітарних гендерних норм і цінностей). Замислювалася вона як політика «посилення жінок» «Women's Empowerment», але у результаті була зведена до політики підвищення добробуту жінок (різновид WID «welfare approach») [60].

Національна стратегія дій Ради Європи, яка була презентована в Україні, в інтересах жінок викликала неоднозначні оцінки в українському громадському суспільстві. Аналіз матеріалів обговорення цього документу на сайті Верховної Ради України показує, що:

абсолютна більшість чоловіків-учасників обговорення вважають Стратегію зайвою і навіть шкідливою, тому що, як вони вважають, її реалізація веде до руйнування традиційної сім'ї, традиційних сімейних/гендерних ролей;

серед жінок-коментаторів також немає абсолютної підтримки цього документу. Третина виступає проти, з тих же причин, що і чоловіки. Майже половина абсолютно підтримує. П'ята частина жінок свого відношення до необхідності такого документу не визначила.

Неінституціональний або особово орієнтований тип підстав інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики і управління полягає в підвищенні гендерної культури і компетентності діючих і майбутніх державних службовців України. Перший напрям формування цих підстав пов'язаний з включенням дисциплін, що розглядають гендерну проблематику, в навчальні плани вищої освіти, в першу чергу, напрями підготовки 281 - «Публічне управління та адміністрування» на рівні бакалавриата і магістрату. Друге полягає в підвищенні гендерної компетентності діючих державних службовців і може здійснюватися у рамках додаткової післядипломної освіти чиновників [53].

Методика реалізації програм ДПО з гендерною проблематикою припускає широке використання активних методів навчання, включаючи дискусійні групи і аналіз випадків. Слід формувати у слухачів навички проектної діяльності зі створення соціальних програм у сфері гендерних стосунків. Це дозволить синтезувати практичний досвід роботи в соціальній сфері, що мається у них, і теоретичні знання, що отримуються в ході вивчення курсу.

3.3. Стратегічні напрями формування державної політики у сфері гендерної рівності

Перш ніж обговорювати політику інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики і управління в Україні, необхідно ще раз позначити її передумови і умови реалізації. Адже тенденції громадської модернізації, що відбувається в нашій країні і що актуалізують цю політику, полягають в наступному: у політичній сфері - рух до паритетної демократії, що розуміється як «пропорційно статевому складу населення представництво чоловіків і жінок на усіх рівнях ухвалення рішень : в органах законодавчої,

виконавчої, судової влади, в органах місцевого самоврядування, в економічній, фінансовій і інших сферах життєдіяльності держави і суспільства». Це створює можливості системного, комплексного підходу до розробки політики на усіх рівнях суспільства. Як відмічає С. Поленіна, «для жінок на перший план виходять питання екології, охорони дітей, охорони здоров'я, соціального захисту населення та ін., що знаходяться на периферії інтересів чоловіків. Обличчя обох статей мають різні досвід, знання, інтуїцію»[27, с.47]. Рівне представництво чоловіків і жінок дозволяє шукати ефективніші рішення в питаннях використання людських ресурсів. Додамо, що, якщо йдеться про законодавчі органи, то вони в принципі можуть претендувати на право називатися представницькими тільки у разі, якщо в них представлені усі соціальні групи суспільства, і, в першу чергу, гендерні як що становлять його основу. Можна, звичайно, обговорювати реальність прагнення до дотримання такої пропорційності. Для України, де 46% населення – чоловіки і 54 % - жінки це представляється мало реалістичним. Проте, якщо ми визнаємо факт відсутності відмінностей між чоловіками і жінками за основними психологічно характеристиками, задатками і здібностями, тоді подібне прагнення цілком обгрунтоване.

Насправді повний паритет чоловіків і жінок в політичній сфері - це завдання майбутнього, сьогодні ставиться мета досягнення долі жінок в представницьких органах на рівні 33 % і вище. Третина місць в парламенті дає можливість депутатам блокувати і відхиляти небажані законопроекти, саме тому з цієї цифри і починається реальна участь в законотворчості. На 2019 рік тільки трохи більше однієї п'ятої частини країн світу (31 з 141, по яких є дані) мають третину і більше за жінок у складі своїх парламентів [179].

В економічній сфері, це подолання гендерної сегрегації в зайнятості, розділення професій і видів діяльності на чоловічі і жіночі, скорочення розриву в оплаті праці, викликаній необгрунтованими причинами, у тому числі статтю працівника. В умовах економіки знань такий гендерний

немаркірований підхід до освіти є єдино можливим, тому що тільки він дозволяє розкрити в повній мірі здібності і задатки кожної особи незалежно від її статі. Для цього необхідно, щоб хлопчики не соромилися своїх прагнень стати компетентними в людських відносинах, а дівчатка здолали «боязнь» точних наук;

у сфері сімейних стосунків - розвиток практики спільного відповідального батьківства і партнерських стосунків між подружжям. Ліквідація «другої зміни» жінок в домашньому господарстві, більше рівномірний розподіл домашніх обов'язків між членами сім'ї збільшує жінкам час «для себе», для хобі, для особового саморозвитку. Поява у подружжя ширшої зони загальних інтересів, пов'язаних з вихованням дітей, призводить до зміцнення сім'ї і профілактики розриву шлюбу, підвищення якості життя дітей в сім'ях. Активніша участь чоловіків в соціалізації дітей, в першу чергу хлопчиків, сприяє формуванню стійкої гендерної ідентичності і зміцнить емоційну прихильність між поколіннями. Актуальна для більшості розвинених країн проблема низької народжуваності може і повинна вирішуватися не стільки монетарний, скільки перехід до егалітарних, партнерських стосунків в сім'ї, щоб жінка, народжуючи другу, третю і наступну дитину розраховувала не лише на себе і/або на державу (державну допомогу), а в першу чергу на батька своїх дітей, на його підтримку не лише матеріальну, але і психологічну, на допомогу у виконанні повсякденних сімейних справ [31, с.112].

У сфері управління - зміцнення практики просування за кар'єрними сходами на основі меритократії (принципів «заслуг»), тобто в силу особистих успіхів і досягнень людини, а не завдяки зв'язкам, спорідненим стосункам або особистій відданості босові. Подолання стереотипних уявлень про нездатність жінок до лідерства і управління. Це дозволить підвищити якість управління в організаціях усіх типів і на усіх рівнях державного і муніципального управління за рахунок розвитку конкуренції між чоловіками і жінками. Дискусія про переваги чоловічого і жіночого стилів управління в

науковій літературі ще не закінчена, але і зараз очевидно, що «скляна» стеля в кар'єрі жінок має бути розбита, причому спільними зусиллями жінок і чоловіків [32, с.79].

В якості ілюстрації цієї тези можна привести слова Л. Бигелоу, доцента факультету бізнесу Девіда Еклса в Університеті штату Юта (США), яка була експертом в дослідженні Columbia Business School and the Women's Executive Circle of New York [207]. Відповідаючи на питання, що треба зробити, щоб все більше жінок піднімалося на керівні пости, вона відповіла «Я думаю, що проблема не в тому, що повинні робити жінки, або що повинні робити чоловіки... першочергове питання: »Що повинні робити організації і люди в них, чоловіки і жінки, щоб скористатися своїм великим запасом інтелекту«?».

Для створення умов інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики і управління необхідно:

1. Формування інституціональних механізмів підтримки політичній і економічній активності жінок і сімейній/домашній активності чоловіків.
2. Подолання гендерних стереотипів і есенціалізму, що стверджує, що чоловіки і жінки від природи мають різні іманентно властиві їм якості, риси вдачі, завдатки і здібності, що «анатомія - це доля» (Фрейд).
3. Проведення на усіх рівнях і в організаціях усіх типів політики забезпечення балансу сімейних і професійних ролей для працівників з сімейними обов'язками.
4. Здійснення гендерної експертизи законодавства, що дозволяє ще на етапі розробки законопроектів оцінювати їх можливі наслідки для гендерних груп і не допускати ухвалення законів, що ведуть до збільшення гендерної нерівності в сім'ї і суспільстві.

В цілому політика інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики і управління дає свої ефекти, в першу чергу, за рахунок посилення (empowerment) позицій жінок. Вона припускає, що зросте міра

контролю жінок над обставинами їх життя, підвищується їх упевненість в собі, збільшується прагнення узяти на себе відповідальність за рішення проблем не лише своєї сім'ї, але і суспільства в цілому. Іншими словами, зростає жіноча політична активність.

З урахуванням того, що гендерні стосунки в сучасному суспільстві носять політичний характер, пов'язаний з протиставленням (конфліктом) інтересів жінок і чоловіків, політику екстенсивного використання гендерного ресурсу можна назвати політикою «послаблення» групи жінок. Саме вона проводиться у випадку соціо-культурної демодернізації країни. Її напрями полягають в наступному [42]:

у політичній сфері - обмеження доступу жінок до політичної діяльності. Результатом стане зміщення завдань державної політики у бік «чоловічих» інтересів: посилення обороноздатності, зміцнення позицій країни на міжнародній арені, розвиток спорту вищих досягнень як квінтесенції духу змагань і так далі і тому подібне. Пріоритет завдань зміцнення держави перед завданнями розвитку особистості, який виникає у разі подібного перекосу, може провокувати розвиток в суспільстві і політиці авторитарних тенденцій. Для нашої країни це виявиться свого роду радянським ренесансом адміністративно-командної системи;

у економічній сфері - посилення гендерної сегрегації в зайнятості і розриву в рівнях оплати жіночих і чоловічих професій. Збільшення списку робочих місць, на яких заборонено використання жіночої праці, аж до офіційної заборони на професії для жінок. Введення роздільного навчання хлопчиків і дівчаток. Це приведе до падіння якості і продуктивності праці, відставання в розвитку науки і інноваційних технологій, внаслідок того, що із-за гендерної сегрегації в зайнятості і освіті скоротяться можливості для професійної самореалізації і творчого самовираження, буде зростати число втрачених можливостей і нерозкритих талантів в кожному новому поколінні;

у сфері сімейних стосунків- посилення навантаження жінок в домогосподарстві із-за визнання домашньої роботи «не чоловічої»,

погіршення соціально-психологічного клімату в сім'ях, розширення домашнього насильства, зростання розриву шлюбів і числа абортів, падіння народжуваності, погіршення якості життя дітей в сім'ях;

у сфері управління - зростання використання маніпулятивних технологій і посилення впливу «сірих кардиналів», просування по кар'єрних сходах в силу наявності особливих стосунків з керівництвом, родинних зв'язків або знайомств, а також завдяки приналежності до чоловічої статі. Падіння якості управління із-за зниження рівня здорової конкуренції в системі управління, внаслідок того, що на рівні ухвалення ключових рішень виявляються люди, нездатні керувати і управляти.

Умовами екстенсивного використання гендерного ресурсу державної політики і управління виступають:

1. Пропаганда традиціоналістичних гендерних норм і проведення неліберальної соціальної політики, що посилює соціально економічну залежність жінок.
2. Ігнорування гендерних аспектів ринку праці і зайнятості.
3. Відмова від виконання міжнародних правових норм, спрямованих на дотримання прав людини-жінки (1993, Відень, Всесвітня конференція з прав людини).
4. Ухвалення законів, що закріплюють і відтворюють в сім'ї і суспільстві нерівність за ознакою статі [43, с.117].

Обидві пропоновані моделі політики застосування гендерного ресурсу державної політики і управління є ідеальними типами, що відбивають її протилежні полюси і задають деякий континуум її різноманітних варіацій. Один полюс заснований на гендерній політиці держави, інший - на гендерно - орієнтованому підході. У темпоральному сенсі вони виступають двома етапами, які проходить суспільство у своїй соціально-культурній модернізації, переходячи з традиційного стану в сучасний. Таким чином нами проаналізовано, наскільки готова українська держава до реалізації політики модернізації гендерних стосунків, основою інтенсифікації

застосування гендерного ресурсу державної політики і управління, що виступає. Серед проблем, які необхідно здолати, можна виділити недостатню обізнаність і розуміння галузевими міністерствами і місцевими виконавчими органами потреби у впровадженні гендерних підходів; нестачу фінансування і навичок гендерного аналізу в державному секторі і інструментів актуалізації гендерної проблематики; а також обмеженість загальних державних можливостей за оцінкою дії політики. Широке впровадження гендерних підходів в усіх галузевих ініціативах і заходах можна забезпечити шляхом встановлення вимог про широке включення гендерних цільових індикаторів в державних і галузевих програмах і стратегічних планах. Буде важливо забезпечити облік гендерних показників як в оцінці ефективності стратегічних планів, так і у вимогах до звітності і аудиту галузевих програм. При тому, що деякі дані з розбиттям за статевою ознакою доступні, їх використання представляється обмеженим в уряді, частенько зважаючи на обмежені можливості за визначенням і організацією даних, необхідних для інформованого суспільства[48].

Розширення прав і можливостей, як жінок, так і чоловіків для максимально ефективного стимулювання більше інклюзивного і стійкого розвитку суспільства вимагає чіткого комплексного бачення гендерної рівності в суспільстві, підкріпленого стратегічним планом, який необхідно пропрацювати, по досягненню конкретних цілей і . Ми наполягаємо на необхідності розробки і реалізації загальнодержавної стратегії встановлення гендерної рівності і широкого впровадження цього питання, яка включатиме наступне:

- 1) Розробку та обґрунтування планів роботи, визначення пріоритетів, термінів, завдань, передбачуваних результатів і/або цілей, а також ефективне планування політики в державних установах, спрямованих на встановлення гендерної рівності. Ці заходи повинні супроводжуватися інформаційними кампаніями і роз'яснювальною діяльністю, крім того, потрібні стратегія взаємодії зі ЗМІ і проведення регулярних оглядів.

2) Залучення тих, що мають відношення до цієї теми урядових і неурядових зацікавлених сторін для забезпечення усебічного розгляду питань гендерної рівності.

3) Використання подвійного підходу до подолання гендерного дисбалансу за допомогою широкого впровадження гендерних підходів і конкретних цілеспрямованих дій, сприяючих встановленню гендерної рівності.

Загальнодержавне бачення з питання гендерної рівності може задати вектор і визначити модель сприйняття, яка у свою чергу, впливатиме на очікування і поведінку, як чоловіків, так і жінок. Воно також зможе направити і синхронізувати планування, реалізацію і оцінку різних урядових заходів. З опорою на концепцію гендерної рівності, відповідна стратегія може задати тон і направити розвиток конкретних програмно-нормативних дій в різних урядових установах для забезпечення комплексного стійкого розвитку і реалізації реформ, що стосуються гендерної рівності [51].

Залежно від типу гендерної політики результати її можуть бути різними. Проведення державної політики, що не враховує гендерні характеристики свого об'єкту, консервує і збільшує існуючий в суспільстві гендерний розрив і асиметрію, веде до соціо- культурної демодернізації. Це особливо небезпечно в сучасних умовах зростання світової конкуренції в усіх сферах життя, коли підвищення якості населення і збільшення людського капіталу суспільства виявляються найважливішими умовами його виживання і збереження конкурентоспроможності.

Важливо розуміти, що в умовах панування традиціоналістичних гендерних норм відповідальність за рішення сімейних проблем з необхідністю лягає на плечі жінок, що веде до посилення гендерної нерівності в суспільстві і падіння ресурсозабезпеченості жінок як групи, зростання їх соціально-економічної залежності. Політика підвищення народжуваності цьому активно сприяє. «Усі бенефіції, пише М. Грек, пов'язані з дітородінням і доглядом за дитиною, зміщуються у бік

материнських виплат, проте є даремними без наявності в сім'ї активного годувальника-чоловіка - основного джерела фінансів сім'ї, тим самим відтворюючи модель «сильного годувальника» [55, с. 204] .

Узагальнюючи усе вищесказане, можна констатувати, що сімейна і демографічна політики, що проводяться в сучасній Україні, гендерний розрив не стільки скорочують, скільки збільшують без розробки надійної державної стратегії гендерної рівності.

Контекстом динаміки гендерних стосунків в нашій країні виступає діяльність міжнародних організацій і світового жіночого руху. У останній третині ХХ ст. гендерний порядок денний знаходить своє закріплення в міжнародному праві, а також в діяльності спеціального комітету ООН, контролюючому виконання державами-учасниками Конвенції з ліквідації усіх форм дискримінації відносно жінок (CEDAW).

Україні, як державі-учасникові цієї конвенції (а за радянських часів ще і одному з її розробників), доводиться періодично звітувати перед цим комітетом і отримувати зауваження експертів, якщо вони визнають її активність недостаточною. Додамо до цього численні Конвенції Міжнародної організації праці, підписані СРСР/Україною, які, зокрема, вимагають рівної винагороди за працю рівної цінності (100-а Конвенція), подолання дискримінації в області трудових занять (111-а Конвенція), рівного звернення і рівних можливостей чоловіків трудящих і жінок : трудящих з сімейними обов'язками [58].

Україна знаходиться в дуже складній ситуації, враховуючи характер її (нео) ліберальної соціальної політики і стратегічні пріоритети державного розвитку. Вона не хоче втрачати свої позиції на міжнародній арені, претендуючи, і справедливо, на лідируючу роль світової держави. Проте міжнародні рейтинги Всесвітнього банку і Світового економічного форуму, в яких відбиваються показники можливостей жінок, показують, що Україна опиняється навіть не в першій третині списку.

Свідченнями консервативного повороту в українській соціальній

політиці, який помітно ускладнює роботу з подолання гендерного розриву і асиметрії в суспільстві, слід рахувати ту, що сталася в 2016 р. декриміналізацію домашнього насильства, спробу ліквідовувати бебі-бокси, зв'язок багатьох програм допомоги сім'ям з дітьми, у тому числі молодим, з фактом наявності у батьків зареєстрованого браку та ін.

В той же час в найвищих державних органах існує свого роду жіноче лобі, готове відстоювати сучасне бачення жіночих інтересів і право жінок на вихід за межі сімейної сфери.

Важливо розробити Національну стратегію дій в інтересах жінок на 2017-2022 роки, сформувати координаційну раду при Кабінеті Міністрів України з її реалізації, підготувати план першочергових заходів [179].

В проєкті Стратегії необхідно прописати рішення наступних завдань :

- формування в суспільстві позитивного образу жінки, повага до жінки - матері і трудівниці;
- формування культури сімейного життя, відповідального відношення до батьківства.

Рішення завдань припускає реалізацію наступних заходів :

- правова просвіта з питань рівності жінок і чоловіків з метою викорінювання забобонів і пережитків, заснованих на ідеї неповноцінності або переваги однієї з статей;
- підвищення відповідальності чоловіка за створення і збереження благополучної сім'ї, виховання дітей, підвищення статусу батьківства як важливій соціальній ролі чоловіка;
- здійснення заходів, спрямованих на профілактику зниження кількості браків з неповнолітніми дівчатками;
- проведення кампаній в засобах масової інформації, спрямованих на зміну поведінкових і соціальних норм, що проєктують нерівність за ознакою підлоги;
- проведення експертизи реклами, що розміщується в засобах масової інформації і поширюваної з використанням усіх видів рекламоносіїв,

у тому числі в мережі «Інтернет», з метою виявлення і усунення стереотипних образів жінок і чоловіків, що закріплюють нерівність за ознакою статі;

- залучення громадських організацій до роботи з подолання стереотипних уявлень про соціальні ролі чоловіків і жінок (курсив – МК).

Насправді, якщо ми не ставимо завдання подолання цих стереотипів, то ми ніколи цю нерівність і не здолаємо. Саме по цій лінії йде вододіл стратегічних і практичних (повсякденних) потреб гендерних груп. Тому також назріла потреба в посиленні державної підтримки жіночих організацій, що реалізують проекти з підвищення статусу жінок, захисту їх прав [98].

Таким чином, розробка стратегії дій в інтересах жінок необхідна більше ніж Концепція державної сімейної політики. Якщо в сімейній політиці держава бере на озброєння риторичу традиційних сімейних цінностей, щоб підтримати свою політику підвищення народжуваності і перенесення відповідальності за рішення завдань соціального відтворення на батьків і сім'ю, і проводить її через увесь документ цілком послідовно, то в політиці рішення жіночих проблем відбувається зіткнення двох протилежних підходів (фамілізації/ дефамілізації; традиційних цінностей/егалітарних гендерних норм і цінностей) прямо в самому документі. Заявляючи, що необхідно боротися з гендерними стереотипами як джерелом нерівності жінок і чоловіків, необхідно знищувати її через форми гендерної освіти і просвіти. Причина цього в тому, що ідеї поліпшення положення жінок зовні і за рамками сім'ї в принципі не можуть виникнути в традиціоналістичному дискурсі.

Порядок реалізації напрямів стратегії показує політичний характер гендерних стосунків в Україні. Така стратегія дій в інтересах жінок може викликати неоднозначні оцінки в українському громадському суспільстві. Так абсолютна більшість чоловіків може вважати стратегію зайвою і навіть шкідливою, тому що її реалізація веде до руйнування традиційної сім'ї, традиційних сімейних/гендерних ролей [107]. Серед жінок також немає

абсолютної підтримки цього документу. Третина виступає проти, з тих же причин, що і чоловіки. Майже половина абсолютно підтримує. П'ята частина жінок свого відношення до необхідності такого документу не визначила.

Подальша доля політики з подолання гендерного розриву і інтенсивного використання гендерного ресурсу державного управління залежить саме від цих жінок. Якщо вони прилучаться до тих, хто виступає проти політики гендерної рівності, то консервативна реакція в країні стане ще сильніша і глибша, тобто станеться збільшення гендерного розриву і падіння ресурсозабезпечення групи жінок, володіння ними усіма видами капіталів, тому що самостійність їх соціального статусу буде проблематизована. Якщо ті, що не визначилися прилучаться до тих, хто стратегію підтримує, то тоді на стороні «масової мобілізації жінок в політику як самостійного суб'єкта», що свідомо заявляє про свою здатність бути відповідальним громадянином, про здатність до емпauerменту - оволодінню певними політичними повноваженнями і правами громадянин як співучасника в процесі прийняття рішень, виявляться більшість жінок. Це дасть жіночому лобі в державних органах додаткові підстави для проведення політики захисту інтересів жінок разом із захистом інтересів сім'ї, тобто переходу до політики забезпечення балансу сімейних і професійних ролей жінок і чоловіків.

Прийняття такої стратегії дій в інтересах жінок в такій половинчастій (компромісною) формі не дає нам підстав говорити про те, що в Україні формуються реальні інституціональні підстави політики подолання гендерного розриву і інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики і управління. Проте разом з інституціональними підставами державної політики існують і неінституціональні.

Досвід зарубіжних країн свідчить про те, що для встановлення дійсної гендерної рівності стратегія має бути орієнтована на усі аспекти рівності, включаючи рівність перед законом, рівні можливості і рівність відносно права голосу для того, щоб чоловіки і жінки мали справедливий і

рівноправний доступ до інформаційних послуг, правосуддя, ресурсів, привілеїв і відповідальності [14].

Виходячи з цього досвіду, при розробці нової державної політики відносно гендерної рівності і сім'ї матиме істотні переваги наявності чітко певної і роздільної мети і завдань для обох напрямів політики, рівних за значимістю. Попри те, що деякі цілі однаково актуальні як для жінок, так і для чоловіків, такі як рівне співвідношення неоплаченої праці, зручні для сімей трудові розпорядки, необхідно чітко виділяти специфічні цілі, що стосуються розширення прав і можливостей жінок в політиці і економіці. Попри те, що сімейна політика може використовуватися як інструмент розширення цілей гендерної рівності, політика гендерної рівності повинна розглядатися як узагальнена багатоаспектна стратегія, що виходить за рамки проблематики сім'ї і зачіпає усі сторони громадського життя. У перспективі буде важливо, щоб нова концепція супроводжувалася ефективними механізмами оцінки і моніторингу, а також необхідними інституціональними потужностями для реалізації на центральному і місцевому рівнях (тобто секретаріати). Ефективність майбутньої програми гендерної рівності також підвищиться за рахунок вироблення показників проміжних і кінцевих результатів, які дозволять відстежувати виконану роботу в плані гендерної рівності в режимі реального часу на основі даних, розмежованих за статевою ознакою.

Висновки до третього розділу

Таким чином, поява необхідності в розробці концепції гендерного ресурсу державної політики і управління обумовлена дією наступних груп чинників :

- політичних, пов'язаних з диверсифікацією характеру державної влади в сучасному суспільстві і участю в політичних процесах раніше

депривірованих соціальних груп, які використовують для цього різні форми цивільної і політичної активності. В умовах плебісцитарної демократії ресурсами розвитку і зміцнення легітимності держави стає скорочення будь-яких форм нерівності, існуючих в суспільстві, у тому числі гендерного;

- економічних, пов'язаних з використанням соціальних / кадрових/ людських ресурсів в якості нових поновлюваних і невичерпних ресурсів розвитку в економіці «знань» постіндустріального суспільства. Це актуалізує питання про типи таких ресурсів і механізми їх застосування шляхом проведення державної політики відносно різних соціальних груп, у тому числі гендерних;

- соціальних, зосереджених в площині підвищення добробуту українських громадян і боротьби з бідністю, у тому числі шляхом активізації соціального потенціалу населення і подолання психології патерналізму і утриманства. Розуміння причин формування такої психології і розробка механізмів її подолання служать основою проведення державної політики зняття інституціональних обмежень висхідної соціальної мобільності низкоресурсних груп, зокрема жінок, що становлять більшість в Україні;

- управлінських, визначуваних потребою в розвитку і ефективному використанні кадрового потенціалу державних органів, підвищенні професіоналізму і компетентності державних службовців, більшість яких складають жінки, що виступає необхідною умовою успішної реалізації завдань адміністративної реформи системи державного управління.

Контекстом розгляду і застосування гендерного ресурсу державної політики і управління виступає тенденція посилення політичного характеру гендерних стосунків в суспільстві.

1. У гносеологічному відношенні політичний аспект стосунків між чоловіками і жінками зміг стати предметом наукового аналізу тільки в другій половині XX ст. після введення в громадські науки концепту «гендер», за допомогою якого біологічні (анатомічні і фізіологічні) відмінності між чоловіками і жінками були відокремлені від соціокультурних.

2. У громадських науках були створені дві методології аналізу гендерних стосунків : порожнисто-ролева (есенціалістська), визнаючи гендерні ролі незмінними, і соціально-конструктивістська (анти-есенціалістська), вважаючи гендерні ролі культурно обумовленими. У конструктивістській методології фокус дослідження переміщається від компліментарності гендерних ролей до нерівності чоловічого і жіночого статусів в суспільстві. Гендер в ній стає не лише диференціюючою, але і такою, що стратифікує категорією.

3. У сучасному суспільно-політичному дискурсі конфліктують два підходи до оцінки гендерної нерівності в суспільстві. Антифеміністи - прибічники порожнисто-ролевого підходу - вважають гендерну нерівність природною і незмінною. Вони стверджують, що його ліквідація веде до руйнування суспільства, передусім системи сімейних стосунків як базовою для соціального відтворення. Феміністи - прибічники соціально-конструктивістського підходу - заперечують природність і незмінність гендерної нерівності і обґрунтовує необхідність перегляду характеру розподілу ролей, що раніше склався, між чоловіками і жінками у бік вирівнювання статусів і можливостей гендерних груп, відштовхуючись від концепції прав людини.

4. З онтологічної точки зору, гендерні стосунки були потенційно політичними з моменту появи держави, оскільки складали важливу частину соціальної нерівності. Але, в силу синкретизму публічної і приватної сфери в традиційному суспільстві, вони знаходилися на своїй дополітичній фазі. У сучасному суспільстві у зв'язку з виходом жінок в публічну сферу, в першу чергу на ринок праці, зростає роль протиріч гендерних груп в суспільстві в контексті боротьби жінок за право володіння усіма формами приватних ресурсів (капіталів) нарівні з чоловіками, в першу чергу економічними.

5. Сучасність гендерних стосунків може оцінюватися:

- як рівень досягнення паритету в статусах гендерних груп (ключові показники: співвідношення доходів жінок і чоловіків, доля жінок на

рівні ухвалення основних рішень і так далі);

- як фактичне існування рівних можливостей для гендерних груп в усіх сферах життя суспільства (ключові показники: міра фемінізації/маскулінізації окремих професійних областей, сфер зайнятості, посадових позицій і т. д);

- як становлення сімейних стосунків в якості неієрархічних, егалітарних, переважання в них процесів співпраці і взаємодопомоги, а не насильства і маніпулювання (ключові показники: рівень розриву шлюбу, міра поширення домашнього насильства, витрати часу на домашню роботу і виховання дітей чоловіків і жінок та ін.);

- як високий рівень гендерної компетентності громадян, їх уміння протистояти гендерній дискримінації; формування і розвиток у них здібностей не допускати і профілакувати гендерну дискримінацію в міжособових стосунках (ключові показники: відсутність дискримінаційних практик в ЗМІ і рекламі, скорочення використання гендерних стереотипів в підручниках і системі освіти усіх рівнів та ін.).

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано розв'язання актуальної проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів гендерної політики держави.

Отримані у процесі дослідження результати підтверджують загальну методологію, покладену в його основу, а реалізована мета і завдання дослідження дають можливість зробити у дисертації такі висновки:

1. Охарактеризовано етапи становлення гендерної політики держави та напрями її реалізації. Показано, що гендерні стосунки є потенційно політичними з моменту появи держави, оскільки складають важливу частину соціальної нерівності. У сучасному світі значення протиріч гендерних груп зростає в контексті боротьби жінок за подолання депривації і право володіння усіма формами ресурсів нарівні з чоловіками. В силу розвитку світового жіночого руху ця боротьба все більше набуває рис публічної політики, а гендерні стосунки політизуються. Автором виділено три етапи в розвитку політичного змісту гендерних стосунків: дополітичний, політичний і постполітичний.

Визначено, що державна політика в області гендерних стосунків виступає складовою частиною соціальної політики держави, знаходячись з нею в стосунках взаємовпливу і взаємозалежності. Вона входить туди, породжуючи, або ефекти актуалізації соціального потенціалу гендерних груп і підвищення їх громадської активності, або формуючи стосунки соціально-економічної залежності і патерналізму, вирівнювання ресурсозабезпечення груп жінок і чоловіків та вимагає звернення до соціально-конструктивістської теорії гендера, що акцентує соціальну природу гендерної нерівності.

2. Систематизовано зарубіжний досвід впровадження та формування державної гендерної політики. У ході проведеного аналізу, визначено, що зміцнення демократичних інститутів, серед яких особливе місце повинні

зайняти інституалізовані форми гендерного моніторингу, контролю і управління, у тому числі відповідні служби у державних (федеральних) і регіональних органах усіх гілок влади, а також спеціалізовані консультаційні і експертні ради і комісії з гендерної політики або з поліпшення положення статі, права якої порушуються. Ці і інші аналогічні їм структури повинні розглядатися як ланки національного механізму з реалізації гендерної стратегії і мати необхідні юрисдикційні повноваження для вирішення виникаючих проблем і забезпечення взаємодії зацікавлених державних органів і неурядових організацій.

Введення обов'язкової державної гендерної експертизи усіх без виключення соціально значимих планів і проєктів : державних, міжнародних і корпоративних. Розвиток гендерної статистики, що відстежує зміни в доходах, доступі до вакансій, що кваліфікуються як професійні, технічні, адміністративні і управлінські посади, пов'язані з ухваленням рішень, а також розподіл парламентських місць, які займають жінки і чоловіки.

3. Обґрунтовано методичні аспекти інституційного механізму державної гендерної політики. Розроблені і обґрунтовані методичні підходи до удосконалення інституційного механізму державної гендерної політики. Його головною метою виступає підвищення гендерної компетентності. Основний методичний прийом – сполучення теоретичних знань з життєвим і професійним досвідом слухачів, проведення дискусійних груп і обговорення конкретних ситуацій гендерної нерівності.

4. Здійснено системний аналіз впровадження організаційно-правового механізму державного управління формуванням гендерної політики, через розвиток демократичної державної системи. Це сприяє паритету в ухваленні політичних рішень, посилює антидискримінаційну гендерну політику, вимагає фіксації вимог гендерної рівності в законодавчих документах і інституціоналізації відповідальності за неї. Також розвиток демократії сприяє забезпеченню рівноправної участі в усіх структурах і на усіх рівнях управління в законодавчих і виконавчих органах влади, у складі

керівних органів партій і профспілок, а також у виборчих списках кандидатів.

Факторний аналіз державної гендерної політики показує, що забезпечення паритетної рівності в соціально-економічній сфері сприяє підвищенню добробуту населення країни в цілому. Стимулюється скорочення відмінностей в доходах чоловіків і жінок, передусім в їх заробітній платі, досягається рівний доступ до економічних ресурсів: власності, доходам, робочим місцям, підприємництву, бюджетним коштам. Розвиток гендерноорієнтованих економічних умов сприяє підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці.

5. Визначено шляхи удосконалення організаційно-правового механізму державного управління формування гендерної політики. В цілях обліку загального політичного контексту застосування гендерного ресурсу державної політики і управління показано, що в сучасній Україні перехід від модернізаційної моделі соціальної політики до мобілізаційної призводить до наростання значущості гендерних норм, що знаходить своє відображення в офіційних концепціях сімейної, міграційної і демографічної політики. Обгрунтовано, що це скорочує можливості інтенсифікації включення гендерного ресурсу в державну політику через удосконалення організаційно-правового механізму державного управління, переходу від екстенсивної форми його застосування до інтенсивної. На основі аналізу текстів окремих концепцій зроблений висновок, що держава підходить до світової практики інтенсивного використання гендерного ресурсу в рішенні завдань модернізації суспільства, підвищення якості населення і якості його життя.

6. Окреслено стратегічні напрями формування державної політики у сфері гендерної рівності. Визначено, що ключовим моментом для ефективної реалізації гендерної політики потрібне обов'язкове застосування певного інструментарію і спеціальних технологій : гендерний аналіз і гендерна статистика. Під гендерним аналізом розуміється процес збору достовірної інформації з урахуванням гендерних відмінностей у сфері досліджуваного

курсу і прогнозування наслідків дії політичних рішень і соціальних програм на статусні характеристики чоловіків і жінок. Застосування цього інструментарію при оцінці результативності державної політики дозволяє виявити потенційні і фактичні відмінності дії політичних курсів, законодавства на соціальний статус гендерних спільностей, зібрати якісну інформацію про динаміку трансформації статусних характеристик чоловіків і жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алиева С. Как выглядит женщина-политик [Электронный ресурс] / С. Алиева. —режим доступа : <http://www.rosbalt.ru/2008/04/19/476263.html>.
2. Алещенко В. Гендерний аспект або чи погана та жінка, яка не мріє стати ... генералом? / В. Алещенко // військо України. — 2006. — № 3. — с. 4–6.
3. Аніщук Н. В. Поняття гендерного насильства у контексті дискримінації за статевою ознакою: теоретико-правові аспекти / Н. В. Аніщук // Юридический вестник.— 2008. — № 1. — с. 18–20.
4. Аналіз, що ґрунтується на врахуванні гендерних питань : довід. для вироблення напрямків політики. — Отава, 1998. — 334 с.
5. Анисимов Е. В. Женщины у власти в XVIII веке как проблема / Е. В. Анисимов //Вестник истории, литературы, искусства. отд-ние ист.-филол. наук РАН. — М. :собрание; Наука, 2005. — с. 328–335.
6. Андреевкова А. В. Причины низкого представительства женщин в выборных органах власти в России и на Украине в 1990-е годы [Электронный ресурс] / А.В. Андреевкова// Гендерная реконструкция политических систем / сборник под ред. Степанова Н. М., Кириченко М. М., Кочкиной Е. В. — СПб.: 2003. — 991 с. — режим доступа : <http://www.owl.ru/win/books/genderpolicy/index.htm>.
7. Апотенко О. Гендерна політика в Україні / О. Апотенко // Банківська справа.—2001. — № 4. — С. 13–17.
8. Бабст Стефані. До питання гендерної політики НАТО / С. Бабст // Наука і оборона.— 2010. — № 2. — с. 46–47.
9. Балабанова Е. С. Экономическая зависимость женщин: сущность, причины и последствия / Е. С. Балабанова // социологические исследования. — 2006. — № 4. — с. 47–56.
10. Батраченко І.Г. Відмінності репрезентації образу жінки-політика

у свідомості молоді та представників зрілого віку [електронний ресурс] / І.Г.. Батраченко, Т. І Рудик. – режим доступу : Б Бендас // вопросы психологии.– 2000. – № 1. – с. 87–95.

11. Бендас Т. В. Гендерные исследования лидерства / Т. В. Бендас // вопросы психологии. — 2000. — № 1. — с. 87–95

12. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 318 с. – (Секреты психологии).

13. Болотіна М. Б. Соціальне законодавство України. Гендерна експертиза /відп. ред. Т. М. Мельник. — к. : логос, 2001. — 82 с.

14. Будагьянц Л. Гендерний аспект сучасної демократії / Л. Будагьянц // Народна армія. — 2010. — 10 берез. — с. 6.

15. Брандт Г. А. Природа женщины как проблема (концепции феминизма) / Г. А. Брандт// Общественные науки и современность. – 1998. – № 2. – с. 167–180.

16. Васютинський В. О. Владно-підвладні аспекти статево-рольової і гендерної взаємодії / В. О. Васютинський //Практична психологія та соціальна робота. — 2006.— № 6. — с. 6–16; № 7. — с. 21–31.

17. Вебер М. О некоторых категориях понимающей социологии : избранные произведения / М. Вебер. – М. : Прогресс, 1990. – 546 с.

18. Вебер М. Политика как призвание и профессия : избр. произведения. / М. Вебер. – М., 1990. – С. 644–706.

19. Введение в гендерные исследования : учебное пособие для студентов вузов /ред. и. в. костикова. — М. : Аспект-пресс, 2005. — 256 с.

20. Венгер Ольга. Особливості становлення гендерної демократії в Україні / О. Венгер// політичний менеджмент. — 2009. — № 3. — с. 145–152.

21. Восьний Казимир. Гендерні аспекти зайнятості: українські реалії і світовий досвід/ К. Восьний // Вісник Тернопільського національного економічного університету.— 2009. — № 1. — с. 69–80.

22. Вілкова О. Сучасні моделі гендерної політики: сутність та особливості впровадження / Олена Вілкова // Політ. менеджмент. – 2008. – №

6. – С. 160–166.

23. Воронина О. А. Глоссарий [по гендерной теории] / О. А. Воронина. – Режим доступа: <http://www.gender.ru/russian/glossary/index.shtml#H0438>.

24. Впровадження гендерних підходів у роботу комітетів Верховної ради України :практичний посібник. – К.: 2005. – 186 с.

25. Впровадження гендерних підходів у діяльність органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування : практикум / за заг. ред. І. В. Розпутенка; Н. В. Грицяк, О. І. Кулачек, Т. Е. [та ін.]; ПРООН, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Ін-т підвищ. кваліфікації керів. кадрів. – К. : К.І.С., 2003. – 100 с.

26. Гендер у державному управлінні. Гендер як чинник розподілу влади. – Режим доступа: http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=681.

27. Гендерна політика в системі державного управління : підручник / [М. М. Білинська, Л. В. Гонюкова, Л. О. Воронько та ін. ; за заг. ред. М. М. Білинської]. – К. ; [Запоріжжя : Друк. світ], 2011. – 132 с.

28. Гендерна рівність. Аналіз стану справ в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://v-perspektyvy.com.ua>.

29. Гендерна рівність в Україні та ЄС: проблема одна, гострота — різна // профспілкові вісті. — 2009. — 11 груд. (№ 49/50). — с. 14.

30. Гендерні аспекти державної служби : монографія / за заг. ред. Б. Кравченка; кол. авт. : М. І. Пірен, Н. В. Грицяк, Т. Е. Василевська, О. М. Іваницька ; Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. Центр дослідж. адм. реформи. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 335 с.

31. Гендерні підходи у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 1 черв. 2012 р. – Луцьк, 2012. – 204 с.

32. Гендерний аналіз українського суспільства. – К. : Логос, 1999. –

156 с.

33. Гендерна статистика України: сучасний стан, проблеми, напрями вдосконалення. – К., 2010. – 192 с.

34. Гендерное равенство в Скандинавских странах: случай Финляндии. Надруковано Шведським інститутом Березень 2008 р. УК 82. – Режим доступу : <http://norse.ru/society/sweden/gendernaja-politika.html>.

35. Гендерная политика в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://h.ua/story/56941>.

36. Гендерні паритети в умовах трансформації суспільства : монографія / Юрій Сергійович шемшученко, Наталія Миколаївна Онищенко, Ярослава Миколаївна Шевченко [та ін.]; [за заг. ред. Н. М. онищенко, Н. М. пархоменко]. – к. : Тов «видавництво «Юридична думка», 2007. – 372 с.

37. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства [Текст] : наук. вид. / Г. Алексеева, О. Балакірева та ін.; ред. Т. Тележенко. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2002. – 121 с.

38. Гендерный глоссарий [Электронный ресурс]. – режим доступа : http://www.policy.hu/khassanova/glossary_rus.htm. – Заголовок с экрана.

39. Гендерний склад представницьких органів державної влади // Жінка у світі політики. Жінчина в мире политики. Women in politics. бюлетень. — 2000. — № 25. березень. — с. 4–17.

40. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків (Україна). — К., 2000. — 54 с.

41. Гендерна експертиза українського законодавства (концептуальні засади) / відп. ред. Т. М. Мельник. — К. : Логос, 2001. — 120 с

42. Гендерна рівність як фактор сталого розвитку суспільства [Текст] / Р. Безпальча, І. Хмелько. – К. : Вісн. ПСП України, 2004. – 35 с.

43. Говорун Т. В. Гендерна психологія [Текст] : навч. посіб. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Академія, 2004. – 307 с.

44. Головка Т. М. Правове забезпечення гендерної рівності в законодавстві України: (кримінально-правовий контекст) / Т. М. Головка //

бюлетень Міністерства юстиції України. — 2010. — № 1. — с. 113–119.

45. Голяк Л. В. Спеціалізовані омбудсмани у механізмі утвердження гендерної рівності: конституційно-правові аспекти організації та функціонування / Л. В. Голяк // бюлетень Міністерства юстиції України. — 2010. — № 3. — с. 126–133.

46. Голдмен С. Как создается имидж в американской политике / С. Голдмен // США: экономика, политика, идеология. — 1990. — № 10. — с. 55–64

47. Гохберг Л. Статистика науки. - М.: ТЕИС, 2003. - 478 с.

48. Гонюкова Л. Гендерні підходи до державної політики та управління. На допомогу слухачам системи підвищення кваліфікації державних службовців / Л. Гннюкова. — К., 2009. — 28 с.

49. Городяненко В. Соціологія : підручник / В. Городяненко. — К. : Видавничий центр «Академія», 2003. — 559 с.

50. Гошовська В. Г. Основи гендерної політики в парламентській діяльності : навч. посіб. / [В. А. Гошовська, Н. Б. Ларіна, В. В. Святненко] ; за заг. ред. В. А. Гошовської. — К., 2011. — 100 с.

51. Грабовська І. Проблеми та перспективи жінки в сучасній українській політиці / І. Грабовська // Сучасність. — 2001. — № 6. — с. 54–59.

52. Грабовська І. Гендерне паритетне суспільство в Україні: соціальна утопія чи реальна перспектива? [Електронний ресурс] / Ірина Грабовська // Гендерний журнал «Я». — Режим доступу : <http://www.krona.org.ua/uk/ya-magazine>. — Заголовок з екрана.

53. Гуренко М. М. Наукознавчі засади утвердження гендерної рівності / М. М. Губенко // Південноукраїнський правничий часопис. — 2007. — № 3. — с. 94–96.

54. Гуревич М. Государственное регулирование науки // Экономика Украины. — 2001. - №10. — С. 73-79.

55. Грицяк Н. Формування гендерної політики в Україні: проблеми теорії, методології, практики : монографія / Наталя Грицяк. — К. : Вид-во НАДУ, 2004. — 384 с.

56. Гриньова В.М., Новікова М.М. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. – Х.: Видавничий дім «ІНЖЕК», 2004. – 756 с.
57. Гінна М. Жінки на державній службі – історія розвитку за останні 30 років / М. Гінна // Вісн. УАДУ. – 1999. – № 1. – С. 38–46.
58. Дашковська О. Державно-правовий механізм впровадження гендерної рівності в канадському суспільстві / О. Дашковська // Вісник академії правових наук України.— 2009. — № 3. — с. 192–198.
59. Дашковська О. Гендерна рівність у системі демократичних принципів організації суспільства // право України. — 2009. — № 12. — с. 134–139.
60. Дашковська О. Міжнародні механізми забезпечення гендерної рівності/ О. Дашковська // Вісник академії правових наук України. — 2005 — № 1. — 199– 206.
61. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 344 с.
62. Державне управління забезпеченням гендерної рівності в Україні:Монографія/ С. Домбровська, В. Мороз, С.Мороз, Л.Грень, Н.Леоненко –Х.:НУЦЗУ, 2018.-251с.
63. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові, та організаційні засади : навч. посіб. / за заг. ред. Н. І. Нижник, В. М. Олуйка. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002, – 352 с.
64. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник / С. М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – КНЕУ, 2000. – 382 с.
65. Державне регулювання економіки: Підручник. – Друге вид., виправлене і доповнене / Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. / За ред. д-ра екон. Наук, проф., акад. АН вищої школи України І.Р. Михасюка; Львівський національний університет ім. І. Франка. – К.: Атіка, Ельга. – Н. - 2000. – 407 с.

66. Деркач М. Структурно-інноваційна перебудова економіки України: проблеми, пріоритети та перспективи розвитку // Економіст. – 2004. – №5. – С. 12-14.

67. Дем'янчук Б. Жінок у політиці просто бояться! [електронний ресурс] / Б. Дем'янчук. — режим доступу : <http://www.rivnepost.rv.ua/showarticle.php?art=011025>.

68. Денисюк С. Гендерні аспекти формування іміджу політичного лідера / Світлана Денисюк // Політичний менеджмент. – 2007. – № 2. – с. 176–184.

69. Діброва Володимир Дотримання паритету в гендерній політиці є одним з головних аргументів на користь більш широкого залучення жінок до військової сфери» / бесіду вела Н. Дубчак // військо України. — 2010.— № 3. — с. 16–18.

70. Дороніна Т. Категорія «гендер» у суспільному розвитку // Директор школи. Україна. — 2007. — № 6. — с. 62– 67.

71. Довідник радника з гендерних питань для місцевих органів влади / С. М. Серьогін, Н. Т. Гончарук, І. Г. Батраченко, О. А. Костюкова. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2004. – 203 с.

72. Доклад четвертой Всемирной конференции по положению женщин: Организация Объединенных Наций, Пекин, 17 октября 1995 г., 202 с. // Режим доступу : http://www.gender.net.ua/ukr/index.php?categoryid=2&id_control=2&id_control_0=11&id_control_1=13&id_prod_=2&s=&.

73. Дубчак Н. І. Жінки у Збройних силах України: проблеми гендерної політики / Н. І. Дубчак // стратегічні пріоритети. — 2008. — № 4. — С. 187– 192.

74. Дуда М. Женщины и власть / М. Дуда // правда Украины. – 1994. – № 25. – 10марта. – С. 3.

75. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка та ін. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

76. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. – 2011. – 648 с.
77. Женщины в политике [електронний ресурс]. — режим доступу : <http://praviopravda.ee/index.php?aid=121>. — дата перегляду – 22.01.07.
78. Жінки у суспільних рухах низового рівню // Жінка у світі політики. Женщина в мире политики. Women in politics. бюлетень. — січень 2000. — № 24. — с. 18–25.
79. Жилкин Д.С. Влияние гендера на самореализацию женщин / Д.С. Жилкин, А.А. Чекалина // Журнал прикладной психологии. – 2003. – № 2. – С. 2–8.
80. Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / за заг. ред. Я. Свердлюк та С. Оксамитної // За матеріал. міжнар. наук. семінару «Жінки в політиці: міжнародний досвід для України» (Київ, НаУКМА, 7 жовтня 2005 року). – К. : Атака, 2006. – 272 с.
81. Жукович І.А., Кузнєцова О.М., Параян В.В. Динаміка основних показників діяльності наукової та науково-технічної сфер України // Проблеми науки. – 2003. - №11. – С. 42-44.
82. Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [електронний ресурс]. — режим доступу : www.rada.gov.ua
83. Закон України «про державну службу» від 16 грудня 1993 р. № 3723-X [електронний ресурс]. — режим доступу : www.rada.gov.ua
84. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” / - Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, - Режим доступу <http://osvita.ua/legislation/law/2244/>
85. Закон України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 5. – С.26-34.
86. Закон України «Про вищу освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII

(Редакція станом на 04.08.2015)// Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua>

87. Законотворчість: практичні аспекти впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в діяльності верховної ради України / програма сприяння парламенту II: програма розвитку законотворчої політики. – К.: Москаленко о.М. Фоп, 2010. – 180 с.

88. Законотворчість: забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків/ред. О. І. Сулова. — К. : Заповіт, 2006. — 189 с.

89. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. №2789-і [електронний ресурс]. — режим доступу : www.rada.gov.ua. Закон України «про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08 вересня 2005 р. № 2866-іV [електронний ресурс]. — режим доступу : www.rada.gov.ua.

90. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України “про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”» від 15 квітня 2008 р. № 274-Vі [електронний ресурс]. — режим доступу : www.rada.gov.ua.

91. Звіт про виконання Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article;jsessionid=390C92A6B31DF187A1070EE58F7BB753?art_id=116924&cat_id=93297.

92. Здравосмыслова Е. А. Социология гендерных отношений и гендерный подход в социологии / Здравосмыслова Е. А., Темкина А. А. // Социс. – 2000. – № 11. – с. 15–24

93. Іванченко С. Багатовимірна модель гендера [Електронний ресурс] /Світлана Іванченко // Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=72&c=1695>. — Заголовок з екрана.

94. Іващенко О. Жіноче лідерство: політичні та соціальні виміри [електронний ресурс] / О. Іващенко. — режим доступу : —

<http://ozis.kr.ua/ivaschenko.html>. — дата перегляду – 17.02.06.

95. Іващенко О. Участь жінок у політиці України / О. Іващенко // Слово і час. – 1997. – № 2. – с. 69–72.

96. Кілієвич О. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / Олександр Кілієвич. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 512 с.

97. Кісь О. Дефініції фемінізму [Електронний ресурс] / О. Кісь. – Режим доступу : <http://www.azh.com.ua/lib/definicii-feminizmu>.

98. Кісь О. Гендерні студії в Україні: стан, проблеми, перспективи [Електронний ресурс] / Оксана Кісь. – Режим доступу : <http://www.ji-magazine.lviv.ua/seminary/2000/sem17-08.htm>. – Заголовок з екрана.

99. Кікінежді О. Паритетна демократія: Гендер у освітній парадигмі вищої школи: досвід та перспективи [Електронний ресурс] / О. Кікінежді. – Режим доступу : <http://gender.at.ua/publ/2-1-0-144>.

100. Кімел, М. С. Гендероване суспільство [Текст] : пер. з англ. / М. С. Кімел. – К. : Сфера, 2003. – 478 с.

101. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.

102. Конституція України. прийнята на п'ятій сесії верховної ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р. № 2222-іV.— К., 2006. — 124 с.

103. Комплексный подход к проблеме равенства между женщинами и мужчинами: Концептуальные рамки, методология и ознакомление с «позитивным опытом»: Заключительный доклад о деятельности Группы специалистов по вопросу о розділ 69 комплексном подходе к проблеме равенства женщин и мужчин (EG-S-MS) / (Пер. с англ.). Страсбург, май 1998 г., 129 с.

104. Коментар до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». – Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. – 168 с.

105. Ключко О. И. Гендерная стереотипия в изучении актуальных социальных проблем / О. И. Ключко // общественные науки и современность. — 2008. — № 6. — с. 160–169.
106. Костицький В. Жінка в політиці: рівність чи рівноправність? / В. Костицький //Голос України. — 1996. — 6 червня. — с. 6.
107. Кононко А. Жінка в сучасній політиці України / А. Кононко. — Харків, 1996.
108. Кочубей Л. Політичне лідерство і PR-діяльність / Лариса Кочубей // політичний менеджмент. — 2006. — Спец. вип. — С. 83–90.
109. Кочубей Л. Виборчі технології : навч. посіб. / Лариса Кочубей. — К. : Український центр політичного менеджменту, 2008. — 332 с. — (бібліотека журналу «політичний менеджмент»).
110. Кравченко А. Три имиджа женщин в политике [Электронный ресурс] / А. Кравченко.— режим доступа : <http://www.nomad.su/?a=8-200603210105>.
111. Кулачек О. Роль жінки в державному управлінні: старі образи, нові обрії : [монографія] / Ольга Кулачек. — К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2005. — 304 с.
112. Кулачек О. І. Парламентські вибори 2007 року: гендерний аспект / О. І. Кулачек, Л. О. Воронько // Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 27 трав. 2011 р.) : [у 2 т.] / редкол. М. М. Білінська та ін. — К. : НАДУ, 2011. — Т. 2. — С. 367–369.
113. Лаврінчук І. П. Трудове законодавство України. Гендерна експертиза / відп. ред. Т.М. Мельник. — К : Логос, 2001. — 70 с.
114. Лазар І. Г. Механізми забезпечення паритетної демократії в органах публічної влади [Текст] : монографія / І. Г. Лазар ; за наук. ред. О. Д. Лазор ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. — 232 с.
115. Левченко, К. Б. Гендерна політика в Україні: визначення,

формування, управління [Текст] : монографія / К. Б. Левченко. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – 343 с

116. Луценко О. А. Історія жіночого руху в Україні //Бут Л. О., Луценко О. А. Гендерна освіта в вузі: в 2-х ч. ч. 1. : спецкурси: навч.-метод. посіб. для викладачів соціально-гуманітарних дисциплін та студ. вищих навч. закладів. — Суми : СумДПУ, 2001. — С. 19–40.

117. Луценко О.А. Проблема гендера в сучасній політичній теорії та практиці //Бут Л.О., Луценко О. А. Гендерна освіта в вузі: в 2-х ч. ч. 1.: спецкурси: навч.-метод.посіб. для викл. соц.-гуман. дисц. та студ. вищих навч. зал. — Суми : СумДПУ, 2001.— С. 85–102

118. Логунова М. Соціально-психологічні чинники культури державного управління / М. Лагунова // Вісн. УАДУ. – 2000. – № 3. – С. 295–303.

119. Лисюк А. Комунікативний аспект політичного лідерства: культурологічні засади /А. Лисюк // політичний менеджмент. – 2006. – спеціальний випуск. – с. 99–108.

120. Лікарчук Н. В. Формування іміджу політичного лідера в процесі виборчої кампанії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «політичні інститути та процеси» / Н. В. Лікарчук. – к., 2003 – 21 с.

121. Ліщинська О.С. Четверта всесвітня конференція зі становища жінок: на шляху в ХХІ століття / О.С.Ліщинська // Наука. релігія. суспільство. – 2009. – № 3. – с. 59–63.

122. Матеріали семінарів “Політичне лідерство жінок та вибори-98” / Проект “Гендер в розвитку” ПРООН та SIDA. – К., 1998. – 76 с. 15. Мельник Т. М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності / Т. М. Мельник. – 2-ге допов. вид. – К., 2010. – 440 с.

123. Майор Марина. Законодавчі засади інституалізації гендерної рівності в Україні/ М. Майор // Політичний менеджмент. — 2009. — № 6. —

С. 127–134.

124. Макаренко Л. Гендерний менталітет в умовах сучасних перетворень / Л. Макаренко// Часопис київського університету права. — 2007. — № 2. — С. 21–28.

125. Мельник Т. М. Міжнародний досвід гендерних перетворень : закони зарубіжних країн з гендерної рівності / Т. М. Мельник. — К. : Логос, 2010. — 320 с.

126. Мельник Т. М. Гендер у світовій і національній думці / Т. М. Мельник //Науковий світ. — 2005. — № 12. — с. 2–4; Науковий світ. — 2006. — № 1. — с. 8–10; № 2.— с. 28–30.

127. Мельник Т. М. Гендерна політика в Україні / Т. М. Мельник. — К., 1999.

128. Мельник Т. М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з тендерної рівності / Т. М. Мельник. — К. : Стилос, 2010. — 440 с.

129. Менегетти А. Женщина третьего тысячелетия / А. Менегетти ; пер. с итальянского славянской ассоциации онтопсихологии ; изд. 2-ое. — М. : ННБФ «онтопсихология», 2002. — 256 с.

130. Мейтус В. Ю. Политическая партия: стратегия и управление / Мейтус В Ю., Мейтус В.В.. — К. : Эльга, Ника-центр, 2004. — 404 с.

131. Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту [Електронний ресурс] / Доповідь заступника міністра у справах сім'ї, молоді та спорту Тетяни Кондратюк на парламентських слуханнях «Рівні права та можливості в Україні: реалії та перспективи» 21 листопада 2006 року. — Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article>.

132. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті / Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

133. Нормативно-методичні основи гендерних перетворень [Текст] : навч. посіб. / Ред.- упоряд. Т.І. Сологубова; Шк. рівн. можливостей. — К. :

Видавн. група» Око», 2004. – 258 с.

134. Нієманіс А. Впровадження гендерних підходів : практ. посіб. / А. Нієманіс; пер. з англ. М. Корчинська ; ПРООН. – К. : К.І.С., 2001. – 142 с.

135. Нікітіна В. Жінка в Українській політиці / В. Нікітіна // Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві. – К., 2003. – с. 253–256.

136. Ніколаєнко С. Сучасна законодавча основа в системі майбутніх освітнього та наукових процесів в Україні і світі // Вища школа. – 2003. – 4 – 5. – С. 3 – 19.

137. Нижник Н.Р. Державне управління в Україні: наукові, правові та організаційні засади: Навч.посіб. / За заг.ред Н.Р. Нижник, В.М., Олуйка. – Львів: Ви-во Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – 352 с.

138. Нижник Н.Р., Машков О.А. Системний підхід в організації державного управління: Нав. посіб. - К.: Вид-во УАДУ, 1998. - 160 с.

139. Реалізація гендерної політики в управлінні освітою : навч.-метод. посіб. / [Н. Г. Протасова, Л. А. Гаєвська, Т. О. Лукіна та ін. ; за заг. ред. Н. Г. Протасової]. – К. ; [Запоріжжя : Друк. світ], 2011. – 176 с.

140. ОЖІС Обласна інформаційна служба з актуальних питань жіноцтва [Електронний ресурс] / Гусак Наталія. Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві: хто повинен її виконувати? – Режим доступу: <http://women.library.kr.ua/articles.php?lng=ru&pg=1103>.

141. Організаційні та правові елементи забезпечення гендерної рівності в Україні. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2012. – 140 с.

142. Оніщенко Н. Гендерні дослідження в сучасному суспільстві: проблеми, реалії, перспективи [Текст] / Н. Оніщенко, С. Береза, Л. Макаренко // Віче. – 2009. – № 17. – С. 25–28.

143. Онопрієнко Н. В. Імідж – фактор успішної діяльності. проблеми і шляхи доступу [електронний ресурс] / Н. в. онопрієнко. – режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/.../Onoprienko_108.htm.

144. Організаційні та правові елементи інституційного механізму забезпечення тендерної рівності в Україні. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 140 с.

145. Організаційні та правові елементи інституційного механізму забезпечення гендерної рівності в Україні. – Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. – 140 с.

146. Основи демократії: підручник / за заг. ред. А. Колодій. – Львів : Астролябія, 2009. – 832 с.

147. Основи теорії гендеру : навч. посібник. – к. : «к.і.с.», 2004. – 536 с.

148. Орлова Тетяна. Фемінізм в Україні: проблема та історіографія / Т. Орлова //Історичний журнал. — 2009. — № 4. — с. 47–58.

149. Парсонс В. Публічна політика: Вступ до теорії й практики аналізу політики: пер. з англ. / В. Парсонс. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 549 с.

150. Пахарев А. Д. Политическое лидерство и лидеры / А.Д.Пахарев. – К., 2001.

151. Петрова Р. Г. Гендерология и феминология : учеб. пособие для студ. Вузов /Р.Г. Петрова. — М. : Дашков и К, 2009. — 272 с.

152. Перевізник В.М. Гендерна політика в світовій політичній системі безпеки . Вісник НУЦЗУ: Серія державне управління. – Харків, 2020. – Вип. 2(13).С. 135-148.

153. Перевізник В.М Основні типи та напрями державної гендерної політики. Вісник НУЦЗУ: Серія державне управління. – Харків. 2018. Вип. 1(8).С.484-490.

154. Перевізник В.М Історія визначення поняття гендеру методологічні основи інтерпретації . Вісник НУЦЗУ: Серія державне управління. – Харків. 2018. Вип. 2(9).С. 493-500.

155. Перевізник В.М Передумови актуалізації гендерної ресурсу державної політики та управління на інституційному рівні. Вісник НУЦЗУ:

Серія державне управління. – Харків. 2019. Вип. 1(10).С.333-338.

156. Перевізник В.М Роль і місце гендерного ресурсу в системі державної політики «Публічне управління і адміністрування в Україні» Випуск 21/2021 м. Одеса. С.19-22.

157. Перевізник В.М. Гендерна рівність: від зародження ідеї до зведення в загальновизнаний принцип і норму міжнародного права. East Journal of Security Studies, 2018. – № 3.Режим доступу: <https://nuczu.edu.ua/ukr/nauka/zbirky-naukovykh-prats/east-journal-of-security-studies>

158. Перевізник В.М. Ресурси державної влади і управління у сфері гендерної рівності. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування», 17 жовтня 2020 року, Мелітополь. С.83-86

159. Перевізник В.М. Поняття гендерного ресурсу та його місце в системі державної політики. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 18–19 березня 2020 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. С.150-153.

160. Перевізник В.М. Модернізація та зростання активності гендерних питань в державній політиці. Матеріали Круглого столу на тему: «Організаційно-правове забезпечення управлінської діяльності органів публічної влади» під заг.ред. О.Копиленко, В. Воротіна . Інст.Верх.Ради України. 2020.

161. Перевізник В.М. Сутність, поняття, основні напрями гендерної політики держави Сучасний рух науки: тези доп. XI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 8-9 жовтня 2020 р. – Дніпро, 2020. 410 с.

162. Пекінська декларація. Прийнята на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року. Документ 995_507, редакція від 15.09.1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_507.

163. Перельгина Е.Б. Теоретические основания имиджа как феномена интерсубъектного взаимодействия / Е.Б. Перельгина // Журнал прикладной психологии. – 2003. – № 2. – психология управления. – с. 25–33.

164. Петров М. В. Процес формування іміджу України в медійному просторі сучасної Румунії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / М. в. петров. – чернівці, 2007. – 20 с.

165. Петрова Р. Г. Гендерология и феминология : учеб. пособие для студ. вузов / Р. Г. Петрова. — М. : Дашков и К, 2009. — 272 с.

166. Пірен М. І. Психологія гендерних відмінностей та врахування соціального конструкту статі в політиці і громадській діяльності / М. І. Пірен // Гендерний розвиток у суспільстві: (конспект лекцій). – 2-е вид. – к. : пц «Фоліант», 2005. – 315 с.

167. Пищулин Н. П. Политическое лидерство и электоральный процесс / Н. П. Пищулин // Полис. – 1998. – № 5. – с. 148–149.

168. Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (львів, 10 –11 травня 2007 року) / укл. Поліщук М., Скочилас Л., Угрин Л. – Львів : 2008. — 308 с.

169. Поняття та суть гендеру. Основні парадигми інтерпретації гендерних відносин. — Режим доступу: http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=670.

170. Поленина С. В. Права женщин в системе прав человека: международный и национальный аспект. / С. В. Поленина. — М., 2000.

171. Положення про Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/13360.html>.

172. Постанова Верховної Ради України від 27 червня 2007 р. № 1241-V «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: „Рівні права та рівні можливості в Україні: реалії та перспективи”».

173. Постанова кабінету Міністрів України «Про затвердження державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» від 27 грудня 2006р. № 1834 [електронний ресурс]. — режим доступу : www.rada.gov.ua.

174. Постанова кабінету Міністрів України «Про проведення гендерно-правової експертизи» від 12 квітня 2006 № 504 [електронний ресурс]. — режим доступу : www.rada.gov.ua.

175. Постанова кабінету Міністрів України «Про затвердження державної цільової програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008–2011 роки» від 5 листопада 2008 р. № 974 [електронний ресурс]. — режим доступу : www.kmu.gov.ua.

176. Рекомендації щодо вдосконалення гендерних підходів у навчальні програми гуманітарної та соціально-економічної підготовки вищої освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.osportal.org.ua/index.php/2010-12-02-07-33-04/2011-01-25-08-40-13/59-2011-01-25-09-22-32>

177. Реформування інституту Омбудсмена – вимога сьогодення // Голос України. – 2006. – № 23. 11. Закон про державну службу / Дубенко С. Державна служба і державні службовці в Україні : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник. – К. : Ін. Юре, 1999. – 244 с.

178. Рябов С. Метафізика інтересів як засадове бачення політики / С. Рябов // Політологічні читання. – 1992. – № 1.

179. Сайт Верховної ради України. – <http://www.rada.gov.ua>.

180. Соколов В. Тенденції гендерної політики в Європі та Україні / В'ячеслав Соколов, Марина Саприкіна // Політ. менеджмент. – 2008. – № 3. – С. 120–127.

181. Соціологія : корот. енциклопед. слов. / за заг. ред. В. І. Воловича. – К. : Укр. центр. духов. культури, 1998. – 736 с.

182. Социология гендерных отношений [Текст] : учеб. пособие для

студ. высших учеб. заведений / О. А. Воронина, Е. А. Здравомыслова, А. А. Темкина и др. ; под ред. З. М. Саралиевой. – М. : РОССПЭН, 2004. – 268 с.

183. Смейкалова-Стрикланд И. Нужен ли феминизм чешским женщинам? / И. СмейкаловаСтрикланд / Антол. гендерн. теории. – Минск : ПроPILEи, 2000. – 383 с.

184. Смоляр Л. О. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України другої половини XIX – поч. XX: сторінки історії. – Одеса, 1998. – 408 с.

185. Снар О. Гендер у політиці: проблеми та перспективи запровадження[електронний ресурс] / О. Снар. – режим доступу : – <http://www.galarina@kiev.ldc.net>.

186. Степанов В. Ю. Інформаційно-аналітичне забезпечення: державно-управлінський аспект / Степанов В. Ю. // *Naukowwa mysl informacyjnej powieki-2015 : materialy miedzynarodowej naukowwi-praktyczney konferencyi, 7-15 marca 2015 r.* — Przemysl, 2015. — Vol. 5 : *Politologiya. Panstwowy zarzad.* — С. 62-64.

187. Степанов В. Ю. Масова комунікація в системі управління / В. Ю. Степанов // *Сучасні суспільні комунікації: проблеми, пріоритети та першочергові завдання в євроінтеграційних процесах: Матеріали міжнар. наук.практич. конфер. (м. Хелм, Польща, 27 листопада 2015 р.): україномовний варіант* / За заг. ред. О. Є. Бухтатого, О. В. Радченка – Хелм : Вид-во ВШМВСК, 2015. – С. 140–145.

188. Степанов В. Ю. Культура інформаційного суспільства / В. Ю. Степанов // *Культура України. Сер. Культурологія : зб. наук. пр. / М-во культури України, Харк. держ. акад. культури ; [редкол.: В. М. Шейко (відп. ред.) та ін.] ; за заг. ред. В. М. Шейка.* — Харків, 2015. — Вип. 49. — Р. 170-177

189. Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки : схвалено Указом Президента України від 1 лют. 2012 р. № 45/2012. – Режим

доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>.

190. Табышалиева А. Женщины и лидерство: доступ к политической власти [электронный ресурс] / А. Табышалиева. — режим доступа : — http://rus.geteway.kg/gender_lead. — дата перегляду — 12.04.07.

191. Тукаленко І. Від рівності прав до рівності можливостей / Інна Тукаленко // Політ. менеджмент. — 2008. — № 5. — С. 128–135.

192. Український центр політичного менеджменту [Електронний ресурс] /Левченко К. Державне управління процесами формування гендерної політики в Україні: теоретичні проблеми // Український соціум. — 2004. — № 3(5). — С. 56–60. — Режим доступу : <http://www.politic.org.ua/vid/magcontent.php3&m=8&n=53&c=1134>.

193. Український шлях до гендерної рівності : збірник матеріалів по проекту. — ч. 2 /уклад. О. В. Плахотнік. — Х. : Крона, 2007. — 27 с.

194. Указ президента України «про концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів європейського союзу» від 5 березня 2004 р. № 278 [електронний ресурс]. — режим доступу : www.president.gov.ua.

195. Указ президента України «про підвищення соціального статусу жінок в Україні» від 25 квітня 2001 р. № 283/2001 [електронний ресурс]. — режим доступу : www.rada.gov.ua.

196. Указ президента України про концепцію розвитку законодавства про державну службу в Україні від 20 лютого 2006 р. №140/2006 [електронний ресурс]. —режим доступу : www.president.gov.ua. 9. постанова кабінету Міністрів «про затвердження державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року» від 7 березня 2007 року [електронний ресурс]. — режим доступу : www.rada.gov.ua.

197. Цілі розвитку тисячоліття [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukraine2015.org.ua/about>.

198. Фрейжер Н. От перераспределения к признанию? Дилеммы справедливости в постсоциалистическую эпоху / Н. Фрейжер // Гендер.

исслед. – 2000. – № 5. – С. 85–114.

199. Харченко Л.Г.. Представления о гендерных ролях в современном украинском обществе как фактор формирования современных гендерных стереотипов / Л. Г. Харченко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. — 2005. — № 4. — с.57

200. Хрестоматия к курсу «Основы гендерных исследований». – М., 2001. – 368 с.

201. Шевченко М. Політика як формотворчий чинник суспільної життєдіяльності / М. Шевченко // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – Вип. 1(9). – 2011. – С. 53–59.

202. Шестопап Е.Б. Психологический профиль российской политики 1990-х. Теоретические и прикладные проблемы политической психологии / Е. Б. Шестопап.– М. : «Российская политическая энциклопедия» , 2000. – 431 с.

203. Шляхтун П. Політологія (теорія та історія політичної науки) : підручник / П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2002. – 573 с.

204. Gender equality and welfare politics in Scandinavia: the limits of political ambition?/ edited by Kari Melby, Anna Birte-Ravn and Christina Carlsson Wetterberg.// Bristol, UK: Policy, 2008;

205. Gender in the 21st century: Caribbean perspectives, visions and possibilities / edited by Barbara Bailey and Elsa Leo-Rhynie // Kingston, Jamaica : Ian Randle, 2004;

206. Gender politics / Surya Monro// London ; Ann Arbor, MI : Pluto Press, 2005;

207. DinnersteinD. The Rocking of the Cradle and Rulling the World, 2004;

208. Delphy C. and Leonard D. Ckass Analysis, Gender Analysis and the Family // Gender and Stratification / Edited by Rosemary Crompton and Michael Mann. Polity Press, 2006;

209. Delphy C. and Leonard D. Ckass Analysis, Gender Analysis and the

Family // Gender and Stratification / Edited by Rosemary Crompton and Michael Mann. Polity Press, 2006;

210. Dawes R., Corrigan I. Linear models in decision making // Psychological Bulletin. 1974;

211. Ellice B.Gonzalez, “Anthropology: the Study of Man and Occasionally Woman”, (Michigan State U, Working Paper № 75, Dec. 1984);

212. Einhorn R., Hogan R., Klempner E. Quality of group judgment // Psychological Bulletin. 1977;

213. Chodorow N. The Reproduction of Mothering, 2006;

214. The future of gender / edited by Jude Browne // Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press, 2007;

215. The Gendered Society / Michael S. Kiirinel. 3rd ed // Oxford ; New York : Oxford University Press, [2007], 2008;

216. Mackintosh M. M. Domestic Labour and the Household. Sandra Burman (ed.,) Fit Work for Women, Croom Helm, 2000;

217. Margarete Mead. Sex and Temperament in three Primitive Societies. N.Y., 2008;

218. Mann M. A Crisis in Stratification Theory? Persons/ Households/ Families/ Lineages, Genders, Classes and Nations // Gender and Stratification / Edited by Rosemary Crompton and Michael Mann. Polity Press, 2003;

219. Women and Men [Text] : interdisciplinary Readings on Gender / Ed. by G.Hofmann Nemiroff. - Montreal : Fitzhenry and Whiteside, 1990. – 556 p.

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Перевізник В. М. Гендерна політика в світовій політичній системі безпеки. Вісник НУЦЗУ. Серія : Державне управління. Харків, 2020. Вип. 2 (13). С. 135–148.

2. Перевізник В. М. Основні типи та напрями державної гендерної політики. Вісник НУЦЗУ. Серія : Державне управління. Харків, 2018. Вип. 1 (8). С. 484–490.

3. Перевізник В. М. Історія визначення поняття гендеру: методологічні основи інтерпретації. Вісник НУЦЗУ. Серія : Державне управління. Харків, 2018. Вип. 2 (9). С. 493–500.

4. Перевізник В. М. Передумови актуалізації гендерного ресурсу державної політики та управління на інституційному рівні. Вісник НУЦЗУ. Серія : Державне управління. Харків, 2019. Вип. 1 (10). С. 333–338.

5. Перевізник В. М. Роль і місце гендерного ресурсу в системі державної політики. Публічне управління і адміністрування в Україні : наук. журн. / Причорномор. НДІ економіки та інновацій. Одеса : ВД «Гельветика», 2021. Вип. 21. С. 19–22.

Публікації в закордонних наукових виданнях за фахом:

6. Перевізник В. М. Гендерна рівність: від зародження ідеї до зведення в загальновизнаний принцип і норму міжнародного права. *East Journal of Security Studies*. 2018. № 3. URL: <https://nuczu.edu.ua/ukr/nauka/zbirky-naukovykh-prats/east-journal-of-security-studies>.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Перевізник В. М. Ресурси державної влади і управління у сфері гендерної рівності. Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (17 жовт. 2020 р., Мелітополь). Мелітополь : Однорог Т. В., 2020. С. 83–86.

8. Перевізник В. М. Поняття гендерного ресурсу та його місце в системі державної політики. *Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 18–19 берез. 2020 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2020. С. 150–153.

9. Перевізник В. М. Модернізація та зростання активності гендерних питань в державній політиці. *Організаційно-правове забезпечення управлінської діяльності органів публічної влади* : матеріали круглого столу / за заг. ред. О. Копиленко, В. Воротіна ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2020. С. 97–100.

10. Перевізник В. М. Сутність, поняття, основні напрями гендерної політики держави. *Сучасний рух науки: тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.*, 8–9 жовт. 2020 р. Дніпро : WayScience, 2020. 410 с.

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСНА РАДА

бульвар Т.Г. Шевченка, 185, м.Черкаси, 18001, тел./факс: (0472) 37-29-52, 54-04-69
E-mail: cherkasy-oblrada@ukr.net Код ЄДРПОУ 24411541

10.03.2020 № 01.1-61/236 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача Національного університету цивільного захисту України
Перевізника Вячеслава Миколайовича «Механізми розвитку гендерної політики
держави» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного
управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління

У сучасному українському суспільстві проблеми розвитку гендерної політики держави і залучення її в демократичний процес актуалізувалися внаслідок різноманіття політичних процесів, що відбуваються в інституціоналізації і впровадженні в масову свідомість позитивних демократичних чинників і процедур. Гендерні стосунки є потенційно політичними з моменту появи держави, оскільки складають важливу частину соціальної нерівності. У сучасному світі значення протиріч гендерних груп зростає в контексті боротьби жінок за подолання депривації і права володіння усіма формами ресурсів нарівні з чоловіками. Досягнення високих показників гендерної політики в практиці держави є необхідною умовою стабільності розвитку демократичних інститутів, дотримання прав і свобод громадян.

З огляду на зазначене, заслуговують на увагу окреслені Перевізником Вячеславом Миколайовичем інструменти та напрями систематизації зарубіжного досвіду впровадження та формування державної гендерної політики, як сукупності організаційних структур, нормативно-правової бази, форм, методів, інструментарію державної дії.

Тому пропозиції та розроблені практичні рекомендації автора дисертаційного дослідження були використані під час розроблення проєктів обласних соціальних програм підтримки сім'ї до 2024 року, затвердженої рішенням Черкаської обласної ради від 12.06.2020 № 37-15/VII, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, та є своєчасними і змістовними.

Заступник голови

В. ДОМАНСЬКИЙ

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ

бульвар Шевченка, 185, м. Черкаси, 18001, тел.: (0472) 33-43-43, факс: (0472) 33-45-30
 E-mail: uon@osvita-cherkasy.gov.ua, код ЄДРПОУ 02141265

10.03.2021 № 114

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
 Національного університету цивільного захисту України Перевізника
 Вячеслава Миколайовича «Механізми розвитку гендерної політики держави»
 на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за
 спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління

В науковому відношенні гендерна політика держави впродовж декількох останніх десятиліть історії нашої країни є засобом для досягнення конкретних цілей зі зміцнення державної влади як на внутрішніх, так і на світових позиціях. Здійснення цього напрямку державної діяльності чинить колосальну дію на увесь політичний процес і сучасній Україні унаслідок того, що сучасна демократія припускає розподіл влади між чоловіками і жінками.

Недооцінка гендерної політики підриває основи демократичного устрою держави і суспільства, робить неефективним інститут громадянського суспільства, підриває авторитет демократичної системи цінностей, а також викликає невіру і недовіру до процесу демократизації політичної системи в Україні. Реалізація гендерної політики стає особливо актуальною нині, коли цей напрям може стати важливим ресурсом для отримання, збереження, утримання міцних владних позицій держави і засобом модернізації суспільства.

З огляду на зазначене, заслуговує на увагу методика оцінки інституційного механізму державної гендерної політики, що заснована на комплексному аналізі функціонального управління і полягає в підвищенні гендерної культури і гендерної компетентності діючих державних службовців,

які окреслено Перевізником Вячеславом Миколайовичем, та систематизація міжнародного досвіду впровадження та формування державної гендерної політики.

Таким чином надані практичні пропозиції автора дисертаційного дослідження є корисними в роботі Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації.

Начальник

Валерій ДАНИЛЕВСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з навчально-методичної роботи
 Національного університету
 цивільного захисту України
 к.психологічних наук, професор
 О.О. Назаров

“ 17 ”

2020 року

АКТ *11*

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Перевізника Вячеслава Миколайовича «Механізми розвитку гендерної політики держави» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Комісія у складі:

Голова комісії:

— — начальник навчально-науково-виробничого центру, д.н.держ.упр.,
 проф. С.М. Домбровська;

Члени комісії:

- зав.кафедри публічного адміністрування у сфері ЦЗ д.н.держ.упр.,
 проф. С.В. Майстро;

- професор кафедри публічного адміністрування у сфері ЦЗ
 д.н.держ.упр., проф. О.І.Крюков

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Перевізника Вячеслава Миколайовича «Механізми розвитку гендерної політики держави» використовуються викладачами кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту НУЦЗУ при викладанні дисциплін з підготовки магістрів з публічного управління: «Управління соціальним і гуманітарним розвитком», «Державне управління в економічній сфері», та «Державна політика: аналіз та механізми впровадження».

Голова комісії:

д.н.держ.упр., проф.

Члени комісії:

д.н.держ.упр., проф:

д.н.держ.упр., проф.,

С.М. Домбровська

С.В. Майстро

О.І. Крюков